

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Taloustieteiden tiedekunta

**JÄLLEENYHDISTYNEEN SAKSAN
TALOUDEN TILA JA ALUEELLINEN SOPEUTUMINEN
VUOSINA 1990 - 2001**

Kansantaloustiede, Pro gradu

26.6.2002

Laatija: Ansu Saarela

Ohjaaja: Professori Hannu Tervo

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON TALOUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Tekijä	Ansu Saarela		
Työn nimi	Jälleenyhdistyneen Saksan talouden tila ja alueellinen sopeutuminen vuosina 1990 – 2001		
Oppiaine	Kansantaloustiede	Työn laji	Pro gradu – tutkielma
Aika	Kesäkuu 2002	Sivumäärä	69 sivua
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Berliinin muurin murruttua marraskuussa 1989 ja Saksan liittotasavallan ja Saksan demokraattisen tasavallan yhdistyttyä lokakuussa 1990 monet kuvittelivat, että Saksan konvergenssiprosessi sujuisi nopeasti ja helposti. Kommunismin vaihtuminen markkinatalouteen ja työmarkkinoiden romahtaminen aiheuttivat kuitenkin vakavia taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia Itä-Saksan alueella eli jälleenyhdistyneen Saksan uusissa osavaltioissa.</p> <p>Markkinatalouteen siirtyminen edellytti tuotannon tehostamista ja tähän tarvittiin investointeja; niin julkisia kuin yksityisiäkin. Poliittiset lupaukset yhtenäisestä elintasosta yhdistyneessä Saksassa saivat puolestaan itäsaksalaiset vaatimaan palkankorotuksia. Palkat nousivatkin tuottavuutta nopeammin. Lopputuotteiden hinnat nousivat. Aiemmin subventoidut hyödykkeet tulivat Itä-Euroopan siirtymätalouksille liian kalliiksi ja vientikysyntä laski eikä länsimarkkinoillakaan ollut kysyntää vanhanaikaisille itäsaksalaisille hyödykkeille. Kysynnän tyrehtyessä ja tuotantokustannusten noustessa tuotanto laski ja työttömyys nousi nopeasti. Kuvitelma siitä, että Itä-Saksan alue tulisi menestymään tuottaessaan länsimaisella teknologialla hyödykkeitä entiselle markkina-alueelleen Itä-Eurooppaan oli ollut liian optimistinen.</p> <p>Saksan liittotasavallassa vallitsee sosiaalinen markkinatalous. Valtiolla on mahdollisuus puuttua markkinoiden toimintaan edistämällä vapaata kilpailua ja takaamalla kaikille kansalaisille vähimmäistoimeentulon. Sosiaalinen turvaverkko ulotettiin yhdistymisen myötä myös uusiin osavaltioihin. Eläkkeet nousivat. Työttömyyden kasvaessa yhä useampi itäsaksalainen joutui valtiolta saamansa tuen varaan. Julkisia palveluja uudistettiin. Julkista rahaa virtasi myös sosialismin aikana huonoon kuntoon joutuneen infrastruktuurin kunnostamiseen. Infrastruktuurin perusrakenteidenhan tulee olla kunnossa, ennen kuin yksityinen pääoma hakeutuu sinne. Valtion kasvaneita menoja kattamaan kaivattiin pikaisesti lisää tuloja. Verotus kiristyi. Suoraa tukea uusien osavaltioiden infrastruktuuriin alettiin kerätä eräänlaisen korvamerkityn, ennakonpidätyksen yhteydessä suoritettavan veron, solidaarisuuslisämaksun, muodossa.</p> <p>Taantuvista uusista osavaltioista on muutettu vanhoihin osavaltioihin lähinnä työn perässä. Tulonsiirrot ja työssäkäyvien palkankorotukset hillitsivät 1990-luvulla muuttoliikettä. Viime vuosina palkkaerot ovat jälleen kasvaneet. Nettomuutto idästä länteen lisääntyy vuosi vuodelta.</p>			
Asiasanat	jälleenyhdistyminen, nettomuutto, palkkaerot		
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto / Taloustieteiden tiedekunta		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ALUEELLISEEN SOPEUTUMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	5
2.1	Taloudelliset järjestelmät	5
2.2	Alue-käsite	7
2.3	Alueelliset erot	8
2.4	Tuotannontekijöiden liikkuvuus	10
2.4.1	Työvoiman liikkuvuus	10
2.4.2	Pääoman liikkuvuus	13
2.5	Työmarkkinat	13
2.5.1	Työn kysyntä	15
2.5.2	Työn tarjonta	16
2.6	Työttömyys	18
2.7	Palkkaus	20
2.8	Sijoittuminen	22
2.9	Talouspolitiikka	25
3	KAKSI SAKSAA VUOSINA 1949 - 1990	27
3.1	Itä-Saksa (Saksan demokraattinen tasavalta)	28
3.1.1	Talouselämä	31
3.1.2	Työmarkkinat ja palkkaus	33
3.2	Länsi-Saksa (Saksan liittotasavalta)	36
3.2.1	Talouselämä	37
3.2.2	Työmarkkinat ja palkkaus	39
3.3	Jälleenyhdistyminen 1989/1990	41

4	SAKSA VUOSINA 1990 - 2001	45
4.1	Uusi Saksan liittotasavalta	45
4.2	Talouselämä	47
4.3	Palkkaus	49
4.3.1	Verotus	54
4.3.2	Solidaarisuuslisämaksu	54
4.3.3	Sosiaaliturvajärjestelmä	55
4.4	Työmarkkinat	57
4.5	Muuttoliike	59
4.6	Sijoittuminen	61
4.7	Politiikka	62
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	64
	LÄHTEET	66
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella Saksan liittotasavallan (*Bundesrepublik Deutschland*) taloudellista tilannetta ja alueellista sopeutumista jälleenyhdistymistä seuranneina vuosina. Työssä käsiteltävät alueet ovat Saksan 16 osavaltiota (*Bundesland*), joista vertailu toteutetaan uusien ja vanhojen osavaltioiden välillä. Uusilla osavaltioilla tarkoitetaan entisen Itä-Saksan alueen viittä osavaltiota ja Berliiniä. Vanhat osavaltiot ovat entisen Länsi-Saksan kymmenen osavaltiota.

Aluksi pyrin johdattamaan lukijani aiheeseen ja työni rakenteeseen unohtamatta työni keskeisten tutkinnallisten tavoitteiden määrittelyä ja olennaisen tutkimusaineiston käsittelyä.

Luvussa kaksi tarkastellaan aluetaloustieteen keskeisiä teorioita ja terminologiaa sekä esitellään yleisiä malleja alueellisen sopeutumisen taustaksi. Tarkastelun kohteina ovat talousjärjestelmät, työmarkkinoiden toiminta, palkkaus, tuotannon tekijöiden liikkuvuus sekä taloudellisen toiminnan sijoittuminen. Lopuksi pohditaan talouspolitiikan keinoja alueellisessa kehityksessä. Teorioiden esittelyn yhteydessä on pyritty viittaamaan Saksan tilanteeseen. Luku kaksi tarjoaa teoreettisen viitekehyksen opinnäytetyön tärkeimpiin avainkäsitteisiin ja sisältöön.

Kolmannessa luvussa lukija johdatetaan Saksan historian käännteisiin. Toisen maailmansodan jälkeisen jaetun Saksan historia kerrataan kansantaloustieteen näkökulmasta unohtamatta mainita Länsi-Saksan talousihmettä, korkean talouskasvun vuosikymmeniä ja täystyöllisyyttä ennen kahta tarjontapuolen shokkia, 1970-luvun öljykriisejä. Nykyisen tilanteen ymmärtämiseksi myös Itä-Saksan talousjärjestelmän, keskusjohtoisen suunnitelmatalouden, käsitteistön ja taloushistorian tarkastelu on välttämätöntä.

Kahden Saksan kohtalo sinetöitiin toukokuussa 1949, kun perustettiin Länsi-Saksa, sosiaalinen markkinatalousmaa, jossa valtio ei määrää hintoja, mutta jossa se voi puuttua talouden rattaisiin estämällä esimerkiksi kartellit ja takaamalla kaikille järjestelmän osapuolille vähimmäiselintason sosiaaliturvan avulla. Lokakuussa 1949 perustettu Itä-Saksa kuului Neuvostoliiton etupiiriin.

Maassa toteutettiin sosialismin oppeja. Tärkeimmät historialliset käännteet sodanjälkeisessä Saksassa olivat Saksojen jako 1940-luvun lopulla ja yhdistymisprosessi vuosina 1989/1990. Kolmannen luvun päätteeksi käsitellään Saksojen virallista yhdistymistä lokakuussa 1990. Historiallinen katsaus pohjautuu tammikuussa 2002 valmistuneeseen cum laude-seminaarin tutkimustyöhöni ”*Saksa vuonna 2002 – kaksi Saksaa*”.

Luvussa neljä tarkastellaan Saksaa vuosina 1990-2001. Saksojen yhdistyminen oli mahdollista kylmän sodan päättyttyä. Yhdistymisen myötä Saksa sai ratkaistavakseen identiteettikriisinsä lisäksi paljon taloudellisia ongelmia. Pyrin hahmottamaan jälleenyhdistyneen Saksan talouspolitiikan arvopohjaa ja päämääriä. Olen halunnut nostaa käyttämäni kirjallisuuden ja materiaalin pohjalta esille ne Saksan talouspolitiikkaan sekä alue- ja työpolitiikkaan liittyvät tyypilliset asiat, jotka ovat leimanneet Saksan talouselämän päätöksentekoa vuosina 1990-2001. Tarkastelen uusien ja vanhojen osavaltioiden välisiä palkkaeroja ja sitä, onko tapahtunut konvergenssia. Tarkastelun kohteena on myös muuttoliike.

Lopuksi johtopäätöksissäni pyrin analysoimaan jälleenyhdistyneen Saksan talouspolitiikan onnistumista palkkaerojen ja muuttoliikkeen kohdalla. Yhdistymisen hetken poliittista lupauksista kaikille saksalaisille voisi kuvata Pareto-parannukseksi: kenenkään tilanne ei tulisi huononemaan, mutta monien tilanne tulisi parantumaan.

Jälleenyhdistyneessä Saksassa, kuten muissakin jälkiteollisissa maissa lähivuosikymmenien uhkana on demograafinen kehitys. Väestön ikärakenne vinoutuu entisestään ja huollettavien vanhusten määrä kasvaa lisäten eläke- ja hoivamenoja. Yhdistyneen Saksan työttömyysaste on pysynyt korkeana. Passiiviväestön –työttömät ja eläkeläiset- suhteellinen osuus tulee edelleen kasvamaan lisäten veronkorotuspaineita. Veroasteen nostamiseen ei kuitenkaan kilpailullisista ja poliittisista syistä katsota nykyisessä taloudellisessa ja poliittisessä keskustelussa olevan mahdollisuuksia. Tällöin ei myöskään yhteiskunnan panosta yksilöiden taloudelliseen turvallisuuteen voida yleisesti kasvattaa. Todennäköisesti julkisen vallan takaamia etuuksia joudutaan rajoittamaan ja yksilön omaa vastuuta lisäämään. Jälleenyhdistyneen Saksan ensimmäinen laajamuotoinen veroale toteutettiin vuonna 1999. Siihen mennessä verotusta oli kiristetty vuosi vuodelta valtion maksutaseen korjaamiseksi ja etenkin uusien osavaltioiden

infrastruktuurin rahoittamiseksi. Verojen ohella myös eläkemaksut ovat nousseet ja kansalaisia kannustetaan säästämään itse eläkepäiviään varten. Valtio tukeekin yksityistä eläkesäästämistä monin verotuksellisin eduin.

Tutkimuksellisenä tavoitteena on pyrkiä selventämään yhdistyneen Saksan aluetaloudellista tilannetta ja varsinkin Saksan sisäisiä palkkaeroja ja sisäistä muuttoliikettä. Tutkimuskysymykseni voisi esittää seuraavaan tapaan: Millaista on ollut Saksan uusien ja vanhojen osavaltioiden alueellinen sopeutuminen yhdistymisen jälkeisinä vuosina? Pyrin löytämään syitä sille, miksi Saksan uusien ja vanhojen osavaltioiden välillä on edelleen suuria palkkaeroja, vaikka yhdistymisen hetkellä liittokansleri Kohl lupasi, että Itä-Saksa sulautetaan Länsi-Saksaan kaikin puolin tasavertaiseksi alueeksi.

Selvältä näyttää, että odotukset yhdestä Saksasta olivat liian optimistisia. Kuviteltiin, että Itä-Saksan alue tulisi taloudellisesti menestymään tuottaessaan länsimaisella teknologialla hyödykkeitä entiselle markkina-alueelleen Itä-Eurooppaan. Siirtyminen markkinatalouteen nosti kuitenkin tuotantokustannuksia -etenkin palkkoja- ja täten myös lopputuotteen hintaa. Itä-Euroopan siirtymätalouksille nämä aiemmin subventoidut hyödykkeet muuttuivat liian kalliiksi ja kysyntä tyrehtyi. Toisaalta itäsaksalaiset hyödykkeet olivat auttamattoman vanhanaikaisia länsimarkkinoille tarjottavaksi.

Keskeinen teoriapohja on englannin- ja saksankielisestä kansantaloustieteen ja aluetaloustieteen kirjallisuudesta. Saksalaisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden tuotosten lisäksi olen käyttänyt myös muita kuin saksalaisia teoksia lähteinäni saadakseni hieman toisenlaista näkökulmaa aiheeseen. Saksan suurin taloudentutkimuslaitos DIW (*Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung*) julkaisee viikottain saksalaisten asiantuntijoiden laatimia Saksan talouteen liittyviä raportteja. Olen käyttänyt valikoituja viikkoraporttien artikkeleita lähteinäni. DIW on riippumaton ja yleishyödyllinen tutkimuslaitos. Tilastollinen aineisto on pääosiltaan toiselta suurelta saksalaiselta taloudentutkimuslaitokselta, IW-Kölniltä (*Institut der deutschen Wirtschaft Köln*). Saksan valtiollinen tilastokeskus (*Statistisches Bundesamt*) tarjoaa myös hyödyllistä tilastollista tietoa.

Osa käyttämästäni lähteistä on peräisin Internetistä, koska kaikesta materiaalista ei niiden ajankohtaisuuden vuoksi vielä löydy painettua materiaalia. Tuorein tieto on saatavilla tieteellisistä artikkeleista ja vasta viiveellä kirjoista. Julkaistua tutkimustietoa Saksojen yhdistymisestä on melko paljon. Julkaisuajankohdan ja aiheen mukaan niistä saa jäseneltyä käyttökelpoista lähdemateriaalia. Tietokirjallisuutta aiheesta löytyy yleisesti vielä melko vähän.

2 ALUEELLISEEN SOPEUTUMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Tässä luvussa käydään läpi työssä esille tulevia teorioita sekä alueelliseen sopeutumiseen liittyviä malleja. Lähdemateriaalina on käytetty ajankohtaista aluetaloustieteen kirjallisuutta ja aihetta tukevaa kansantaloustieteen kirjallisuutta sekä tieteellisiä artikkeleita. Aluksi esitellään talousjärjestelmät, pohditaan hiukan alue-käsitettä ja selvitetään alueiden sisäistä ja välistä tuotannontekijäliikettä. Työmarkkinoita tarkastellaan sekä työn kysynnän että työn tarjonnan kautta. Palkkauksen yhteydessä esitellään yleisimmät käytössä olevat palkkateoriamallit. Seuraavaksi hahmotellaan sijaintiteoriaa ja viimeisenä katsauksenomaisesti talouspolitiikkaa ja sen välineistöä.

2.1 Taloudelliset järjestelmät

Kansantaloustieteen peruskäsitteet niukkuudesta ja vaihtoehtoiskustannuksista johdattavat meidät talousjärjestelmien pariin. Ratkottaessa peruskysymyksiä siitä, mitä ja millaisella tuotantotekniikalla tuotetaan ja kuka hyödykkeet saa, voidaan erottaa päätöksentekotavoiltaan erilaisia talousjärjestelmiä.

Merkittävimmät nykyaikaiset talousjärjestelmät ovat markkinatalous ja suunnitelmatalous, joka yhä vallitsee muutamissa maissa. Markkinataloudessa kukaan yksittäinen henkilö tai juridinen yksikkö ei voi yksinään päättää käsiteltävistä talouden peruskysymyksistä. Päätökset syntyvät markkinoiden hintamekanismin ohjailemina. Suunnitelmataloudessa poliittiset päätöksentekijät hyväksyvät monivuotisen suunnitelman, jonka mukaan kansantaloudessa edetään ja ratkotaan eteen nousevat kysymykset. Poliittisten päätöksentekijöiden muokkaama suunnitelma siirtyy hierarkian huipulta keskushallinnon kautta yrityksille, jotka näin saavat tuotantoonsa ohjeet tuotannon fyysisistä määristä (kappaleina tai tonneina) sekä panosmääristä annettuina. Mikäli panokset eivät riitä suunniteltuun tuotantoon, suunnitelmaa voidaan vielä muokata ennen sen lopullista hyväksymistä. Useista kansantalouksista voidaan löytää merkkejä kummastakin talousjärjestelmästä. (Pekkarinen & Sutela 1996, 51, 104-105; Siebert 2000, 109-111.)

Itä-Saksa oli koko 40-vuotisen olemassaolonsa ajan muiden Itä-Euroopan maiden tavoin keskusjohtoinen suunnitelmatalous. Länsi-Saksassa puolestaan toteutettiin markkinatalouden oppeja, jotka sellaisenaan otettiin käyttöön yhdistymisen yhteydessä myös uusissa osavaltioissa. Saksan talousjärjestelmää kuvataan sanoin sosiaalinen markkinatalous. Valtio voi tiettyyn pisteeseen asti puuttua markkinoiden toimintaan tarkoituksenaan eriarvoisuuden vähentäminen ja vapaan kilpailun edistäminen. (Bontrup 1998, 112-116; Cipolla 1986, 71.)

Kaikki kehittyneet talousjärjestelmät perustuvat erikoistumiseen eli työnjakoon. Kukin tuotantoyksikkö valmistaa vain jotain tiettyä hyödykettä tai pientä hyödykevalikoimaa. Työntekijät erikoistuvat tekemään tiettyä työvaihetta. Erikoistumisen taustalla on sen aikaansaama tehokkuus, mikä juontaa juurensa monista eri syistä. Tuotantoyksiköillä voi olla luontaisia eroja ja ne voivat saavuttaa suurtuotannon etuja sekä myös harjaantua omaan asiaansa. (Pekkarinen & Sutela 1996, 52, 192.) Suunnitelmatalouksissa erikoistuminen otettiin kirjaimellisesti. Sosialistisiin maihin pystytettiin valtavia kolhooseja (maanviljely) ja kombinaatteja (teollisuus) tuottamaan massoittain tiettyä yhtä hyödykettä tai pientä, rajattua määrää erilaisia hyödykkeitä. Suhteellisen edun periaate toimi periaatteessa, mutta vain ja ainoastaan sosialistisen maailman sisällä. Maalla on suhteellinen etu hyödykkeen tuotannossa, mikäli kyseisen hyödykkeen tuottamisen vaihtoehtoiskustannukset ovat pienemmät kuin kauppakumppanilla.

Keskusjohtoisessa suunnitelmataloudessa kaikille kansalaisille osoitetaan työpaikka ja työstä maksetaan ennalta määrättyä palkkaa. Työttömyys on tuntematon käsite. Tuotantopäätökset sanellaan politiikan huipulta, eivätkä talouden tilan vaihtelut vaikuta päätöksiin. Markkinataloudessa tuotanto vaihtelee markkinatilanteen mukaan. Kasvavan kysynnän tyydyttämiseksi tuotetaan enemmän. Työpaikoista käydään kovaa kilpailua. Työpaikan menettäminen on todellinen uhka. Palkka määräytyy osaamisen, kokemuksen sekä neuvottelutaitojen mukaan. Palkka on kannustin.

2.2 Alue-käsite

Alueen voi ymmärtää monella tapaa. Se voi olla hallinnollinen alue tai juridinen yksikkö. Teoreettisissa yhteyksissä alue käsitetään useimmiten kansallisen talouden maantieteellisenä alayksikkönä. Terminä alue vaihtelee siis suuresti käsiteltävän aiheen ja saatavan tilastoaineiston pohjalta. (Armstrong & Taylor 2000, 1-3.) Saksan alueelliseen jaotteluun löytyy useita tapoja. Tässä työssä alueina käsitellään jälleenyhdistyneen Saksan 16 osavaltiota. Uusien ja vanhojen osavaltioiden välisen alueellisen sopeutumisen tarkastelu asettaa osavaltiot luonnollisiksi alueellisiksi yksiköiksi. Suurin osa saatavilla olevasta tilastollisesta materiaalista kokoakin tiedot juuri osavaltiotasolla.

McCannin (2001, 1) mukaan kaikki taloudelliset ilmiöt tapahtuvat jossakin maantieteellisessä tilassa. Markkinoiden sijainti on taloudellinen kysymys; markkinoiden luonne ja käyttäytyminen riippuvat niiden sijainnista. Pitkän aikaa talousmaantiede perustui ricardolaiseen teoriaan kilpailullisesta edusta ja kansainvälisestä kaupasta. Tämä päti Bretton-Woodsin kiinteiden valuuttakurssien aikaan melko suljetuissa talouksissa. Nykyään, kun vapaakauppa-alueet, informaatioteknologia, vaihdettavat valuutat sekä pääoman ja työvoiman vapaa liikkuvuus ovat arkipäivää, tälle ei löydy enää pohjaa. Toisaalta viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet valtion sisäisen alueiden keskinäisen kilpailun olevan vähintäänkin yhtä tärkeää ja monisärmäistä kuin maiden välisen kilpailun. Samalla eri maiden tiettyjen alueiden välinen kilpailu dominoi koko valtioiden välistä kilpailua. Saksassa uudet osavaltiot näyttävät olevan alueellisen kilpailun häviäjiä.

Spatiaalinen taloustiede jakautuu kahteen osaan: aluetaloustiede (*regional economics*) ja kaupunkitaloustiede (*urban economics*). Kaupunkitaloustiede tutkii nimensä mukaisesti kaupungin talouden luonnetta ja työllisyyttä. Aluetaloustiede puolestaan käsittelee yhtä kaupunkia huomattavasti laajempia alueita. McCann (2001, 2) ymmärtää alueeksi maantieteellisen alueen, joka ei käsitä koko valtiota, mutta on suurempi kuin yksittäinen kaupunki. Aluetaloustiede pyrkii selvittämään syitä sille, miksi alueet käyttäytyvät eri tavoin. Saksan osavaltiot, muutamaa kaupunkiosavaltiota (Berliini, Bremen ja Hampuri)

lukuunottamatta, ovat pienempiä kuin Saksan liittotasavalta ja suurempia kuin yksittäiset kaupungit.

Alueet voivat erota suuresti toisistaan joko maantieteelliseltä alaltaan tai väkiluvultaan (McCann 2001, 3). Alueiden välillä on eroja myös taloudellisessa koossa. Alueiden välillä voi olla eroja esimerkiksi demograafisessa luonteessa, teollisuusjakaumassa, työvoiman kyvykkyydessä, tehtaiden ja laitteiston iässä, kuten myös kuluttajien kulutustottumuksissa. (Armstrong & Taylor 2000, 6.) Saksan osavaltioiden väkiluvut ja pinta-alat vaihtelevat melkoisesti (LIITE 1).

2.3 Alueelliset erot

Alueen tuotosmäärä ja toiminnallisuus riippuvat käyttöön otettujen panosten kokonaismäärästä. Alueen vauraus riippuu tuotoksista saaduista maksuista. Havaintojen mukaan tietyille alueille kertyy enemmän ihmisiä (työvoimaa L) ja investointeja (pääomaa K) kuin toisille alueille. Eri alueilla maksettavat palkat eroavat usein toisistaan. Myös maan hinta vaihtelee alueittain. Tuotannontekijät ryhmitellään yleensä kolmeen osaan: pääoma, työvoima ja maa. Tuotannontekijätulot edellisille samassa järjestyksessä ovat voitto, palkka ja vuokra. Jotkut analyysit lisäävät tuotannontekijöiksi vielä yrittäjyyden (tässä yhteydessä se sisältyy työvoimaan) ja teknologian (sisältyy pääomaan). (McCann 2001, 6.)

Seuraavassa kappaleessa käsitellään tarkemmin työvoiman ja pääoman liikkuvuutta, jotka molemmat vaikuttavat kriittisesti alueelliseen kehitykseen ja kasvuun. Neoklassisen teorian mukaan pääoman oletetaan liikkuvan alueelle, jolla siitä saa parhaimman tuoton, kun taas työvoima liikkuu alueille, joilla tarjotaan korkeinta reaali-palkkaa. Pääoma ja työvoima siis virtaavat eri suuntiin. Todellisuus on kuitenkin paljon monimutkaisempi. Edelleen on havaittu, että työvoiman liikkuvuus on huomattavasti monimutkaisempaa kuin pääoman liikkuvuus. Neoklassinen kasvumalli asettaa panostuottajat tärkeään asemaan kasvuprosessissa. Tekninen edistyminen nähdään kasvun moottorina. Se määrittelee työntekijän tuotoksen kasvuasteen pitkällä aikavälillä. Endogeenisen kasvun malli esittää teknisen edistyksen olevan sekä kasvun syy että seuraus. (Armstrong & Taylor 2000, 64-65, 140-141.)

Armstrong ja Taylor (2000, 5) toteavat, että joillakin alueilla on korkeampi tulotaso ja paremmat työllistymismahdollisuudet kuin toisilla alueilla. Kuten myöhemmin ilmenee, Saksan läntisissä osavaltioissa on korkeampi tulotaso ja selvästi paremmat työllistymismahdollisuudet kuin uusissa osavaltioissa. Miksi näin on? Mitkä tekijät määräävät tulotason ja työllistymismahdollisuudet kyseisellä alueella? Miksi olisi hyvä osata ennustaa alueiden tulevaisuuden kasvua ja kehitystä? Suuret investoinnit tietyille alueelle vaikuttavat suoraan alueen tulotason ja työvoimaan. Nämä vaikutukset olisi osattava ottaa huomioon jo ennen päätösten tekoa. Toisaalta olisi myös tärkeää pohtia mahdollisia vaikutuksia, joita syntyy esimerkiksi tehtaan sulkemisesta. Etenkin jos tehdas on ollut aiemmin tärkeä työnantaja alueella. Tällainen tilanne vallitsi suunnitelmatalousmaassa Itä-Saksassa. Yksi tehdas tai kombinaatti oli usein sosialistisen kaupungin lähestulkoon ainoa työnantaja. Markkinatalouden mittareilla mitattuna tuotantolaitos oli usein tehoton. Niinpä se jouduttiin sulkemaan Saksojen jälleenyhdistyessä ja markkinatalouden vyöryessä myös entisen Itä-Saksan alueelle. (Collier & Siebert 1991, 197-198.)

Alueellisten erojen yhteydessä Armstrong ja Taylor (2000, 241-252) pohtivat huonon työllisyyden alueiden tuotannontekijöiden tukemista: pitäisikö tukea työvoimaa vai teollisuuden investointeja uusiin tuotantolaitoksiin ja laitteistoon? Investointituet ovat olleet suosituin panostuki ja ne ovat edelleen poliitikkojen suosimia. Investointituet voidaan osoittaa joko jo olemassa olevaan pääomaan so. rakennuskannan ja laitteiston kunnostamiseen tai sitten uuden pääoman luontiin. Työvoiman tukeminen ja investointituet eivät ole toistensa substituuotteja. Tietyissä oloissa ne voivat olla toistensa komplementteja, eikä niinkään keskenään kilpailevia. Työvoiman tukiaiset voidaan osoittaa joko alueen kaikille työntekijöille (yleinen työn tukeminen) tai vain uusille työntekijöille (marginaalinen työn tukeminen). Taloudellisesti heikosti menestyvän alueen työvoiman yleinen tukeminen näyttää fiskaalisen laajenemisen myötä luovan enemmän työpaikkoja kuin marginaalinen tuki. Yleisen tuen maksajina ovat kansalliset veronmaksajat, joten tuki muodostaa injektio tuetulle alueelle. Veronmaksajilta kerätty vero voi kuitenkin johtaa tuhlailuun. Tuen tehokkuus työn luonnissa ja täten alueellisten erojen tasoittamisessa riippuu siitä, kuinka alueen palkat muodostuvat ja kuinka palkat nousevat työvoiman kysynnän kasvaessa. Työvoiman tukeminen voi myös johtaa paradoksaaliseen tilanteeseen, jossa tuetun alueen työttömyys ei pienenekään, sillä tukiaiset houkuttelevat ihmisiä

jäämään omalle alueelleen, eikä poismuuttoa siten tapahdu. Tällaista on havaittu tapahtuneen Saksan uusissa osavaltioissa.

Tutkittaessa alueellisten erojen tasoittumista on todettu, että köyhät alueet näyttävät kasvavan nopeammin kuin rikkaat alueet. Köyhä alue saavuttaa rikkaampaa aluetta mitattuna esimerkiksi per capita bruttokansantuotteella. Tätä ominaisuutta kuvaa β -konvergenssi. Toinen kasvuerojen mittari on δ -konvergenssi, joka osoittaa alueellisten kasvuerojen hajonnan. Edelleen on havaittu, että tietty alue voi hyötyä maantieteellisen naapurinsa taloudellisen aktiviteetin kasvusta. Tätä havaintoa kutsutaan nimellä *spillover effect*. (Barro & Sala-i-Martin 1999, 383, 442.)

Kuinka alueellisia tuloeroja ja työllisyyseroja voidaan selittää? Keynesiläinen kerroinmalli tulonmäärittelyyn tarjoaa yksinkertaisimman keinon myös alueellisella tasolla. On tärkeää tietää, kuinka alueellinen talous toimii ennen kuin poliittisia johtopäätöksiä ja politiikkasuosituksia voidaan tehdä. (Armstrong & Taylor 2000, 33.)

2.4 Tuotannontekijöiden liikkuvuus

Alueellista liikkuvuutta tutkitaan useilla tieteenaloilla. Muuttoliiketutkimusta tehdään kansantaloustieteen lisäksi myös yhteiskuntatieteen parissa. Maantieteilijät ja väestötieteilijät ovat hekin kiinnostuneita muuttoliikkeestä. Taloustieteessä muuttoliiketutkimus lähestyy asiaa työmarkkinoiden ja tehokkuuden näkökulmasta. Piispa (2001, 125-126) osoittaa, että muuttoliikkeellä on sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia aluetalouteen. Seuraavissa alakappaleissa käsitellään erikseen työvoiman ja pääoman liikkuvuutta.

2.4.1 Työvoiman liikkuvuus

Aluetaloustieteessä puhutaan muuttoliikkeen sijaan työvoiman liikkuvuudesta. Vastauksia etsitään keskeisiin kysymyksiin, kuten kuka muuttaa ja miksi, milloin muutetaan ja mitä seurauksia muutolla on yksilölle, alueelle ja kokonaistaloudelle. Suuntaa kysymykselle siitä, mistä ja minne muutetaan, antaa Armstrongin ja Taylorin (2000, 2-3, 238-239) huomio siitä, että alueen sisäinen muutto on vaivattomampaa sekä yleisempää kuin alueiden välinen muutto. Valtioiden väliset lailliset, poliittiset, kielelliset, kulttuuriset ja institutionaaliset esteet ovat

huomattavasti suuremmat valtion sisäisten alueiden välillä. Työvoima pyrkii siirtymään alemman palkkatason alueelta korkeamman palkkatason alueelle. Myös alueiden luonne vaikuttaa muuttopäätökseen. (Barro & Sala-i-Martin 1999, 285, 382-383.) Saksassa alueiden välinen muuttoliike on ollut toisesta maailmansodasta lähtien poikkeuksetta idästä länteen. Sotien jälkeen Neuvostoliiton miehittämälle alueelle eli Itä-Saksaan ja muualle Itä-Eurooppaan jääneet saksalaiset pakenivat sosialistista yhteiskuntajärjestelmää Länsi-Saksaan, kunnes muuri erotti kaksi Saksaa 28 vuoden ajan 1961-1989. Saksojen yhdistymisen jälkeen idästä on edelleen ”paettu” vanhoihin osavaltioihin ensisijassa paremman toimeentulon toivossa ja yleensäkin työn perässä. Sosialismin murtuminen ja reaaliosialististen työsuhteiden purku jätti monet itäsaksalaiset työttömiksi.

Työvoiman liikkuvuus on kaikkea muuta kuin täydellistä. Maantieteellistä liikkuvuutta tukevalla politiikalla on ollut pieni merkitys aluepolitiikassa. Aluepolitiikassa on painotettu enemmän pääoman siirtämistä korkean työttömyyden alueille. Taantuvan alueen työvoiman poismuuton tukemisen nähdään entisestään pahentavan alueellisia ongelmia. Kuten Piispa (2001, 125-126) toteaa, poismuutto voi hetkellisesti parantaa lähtöalueen taloutta, mutta ajan myötä alueen ikärakenne vanhenee ja huoltosuhde heikkenee. Työvoima pyrkii muuttamaan taloudellisen toiminnan aloille ja alueille, joilla sen rajatuottavuus on suurimmillaan ja työn tuottavuus suurinta. (Armstrong & Taylor 2000, 234-236.) Saksan tilanteessa taantumaa joutuneita uusia osavaltioita on tuettu massiivisin fiskaalisin tulonsiirroin sekä veronmaksajilta verotuksen yhteydessä kerätyn pakollisen solidaarisuuslisämaksun (*Solidaritätszuschlag*) muodossa. Työvoiman pysymistä omilla alueillaan on tietoisesti pyritty edesauttamaan. Poismuuttoa onkin hyvin hillitty. Uusia työpaikkoja vain ei ole saatu luotua.

Alaspäin joustamattomat palkat estävät taantuma-alueella uusien työpaikkojen synnyn, koska palkkoja ei voida laskea. Lisäksi työttömyyskorvaukset sekä valtion muut hyvinvointimaksut ja tulonsiirrot tukevat alueellisen palkkatason pysymistä tasapainotason yläpuolella. Muutto toiselle paikkakunnalle ja työpaikan vaihto ei ole ilmaista. Yksilön taloudellisten resurssien puute saattaa estää toiselle paikkakunnalle muuton tai uudelleen kouluttautumisen, vaikka pitkällä aikavälillä muutto ja/tai uudelleen koulutus kannattaisikin. Toisaalta epätäydellisesti toimivat pääomamarkkinat eivät salli työttömien ottavan tarvittavaa lainaa, koska heidän lainan

takaisinmaksukykyään on vaikea arvioida (Burda & Wyplosz 1997, 60, 83). Potentiaalisten muuttajien tiedon puute sekä rajallinen ja epätäydellinen informaatio muiden alueiden palkka- ja työllisyystilanteesta aiheuttavat epävarmuutta. Informaatiolla ei tarkoiteta pelkästään tietoa työllistymismahdollisuuksista, vaan myös tietoa kohdealueesta, sen tarjoamista asumismahdollisuuksista ja kouluista lapsille. Näillä tiedoilla on merkitystä työntekijöille, joilla on varaa ja mahdollisuuksia valita itse työpaikkansa. Sosiaaliset ja henkilökohtaiset siteet lähtöalueeseen saattavat myös aiheuttaa haluttomuutta muuttaa työn ja paremman toimeentulon perässä toiselle alueelle. Blanchard, Dornbusch, Krugman ja Layard (1992, 41) puhuvat yksilön endogeenisestä mausta: yleensä ihmiset preferoivat aluetta, jossa ovat kasvaneet. *Summa summarum* kaikki edellä mainitut vähentävät työvoiman halukkuutta muuttaa toisaalle. (Armstrong & Taylor 2000, 234-236.)

Saksat yhdistyivät tilanteessa, jossa maailmanlaajuinen viestintäkanava Internet otti suuren väestön keskuudessa ensiaskeleitaan. Nykyisin tietoa eri alueiden palkoista, työllistymismahdollisuuksista ja elinympäristöstä on kaikkien saatavilla lähes ilmaiseksi.

Muutolle voidaan siis löytää useita syitä, jotka esitetään kootusti tässä. Ensimmäkin syyksi voidaan mieltää lähtö- ja tulopaikan ominaisuudet, kuten palkkataso, työllistymismahdollisuudet ja elinympäristö. Toisaalta muuttopäätökseen vaikuttavat myös institutionaaliset tekijät: asuntomarkkinoiden ja työmarkkinoiden toiminta, julkisen vallan politiikka ja työnantajien henkilöstöpolitiikka. Kolmantena vaikuttavana tekijänä ovat yksilön henkilökohtaiset piirteet, kuten perhesiteet, ikä, koulutus ja elämäntilanne.

Klassinen työvoiman muuttoteoria olettaa työmarkkinat täydellisesti kilpailullisiksi. Jotta työnantajat maksimoisivat voittonsa, reaali-palkan eli työpanoksen hinnan täytyy vastata työpanoksen rajatuottavuutta. Työn rajatuottavuus laskee työntekijämäärän kasvaessa (so. laskevat rajatuotot). Uusia työntekijöitä palkataan ainoastaan, jos reaali-palkka laskee. Näin saadaan työn kysyntä. Työn tarjonta puolestaan kasvaa reaali-palkan noustessa tiettyyn pisteeseen saakka, minkä jälkeen aletaan preferoida vapaa-aikaa. Tästä voidaan johtaa Philipsin käyrä eli lyhyen aikavälin kokonaistarjontakäyrä työttömyyden ja inflaation välisenä yhteytenä (McDonald 1990, 13, 78-80, ks. myös Rothschild 1994, 96-109.). Valintatilanne syntyy työttömyyden ja

inflaation välille (Glastetter, Högemann & Marquardt 1991, 90). Oletuksella täydellisestä informaatiosta ja muuton ilmaisuudesta klassinen teoria olettaa alueellisen muuttoliikkeen riippuvan alueiden välisistä reaali-palkkaeroista. Muuttoliikettä tapahtuu kunnes alueiden väliset palkkaerot katoavat. (Armstrong & Taylor 2000, 141-143.) Alueiden väliset palkkaerot varmastikin selittävät osan alueiden välisestä muuttoliikkeestä, mutta todellisuus on paljon monimutkaisempaa. Muuttaja mitä luultavimmin tekee päässään enemmän tai vähemmän tiedostettuja laskelmia oletetuista elinikäisistä tuloistaan sen sijaan, että hän vertaisi pelkästään nykyhetken palkkaeroja. *Human Capital-mallit* huomioivat elinikäiset tulot. (Armstrong & Taylor 2000, 147; Burda & Wyplosz 1997, 142-143.)

2.4.2 Pääoman liikkuvuus

Aluetaloustieteessä puhutaan työvoiman liikkuvuuden lisäksi pääoman liikkuvuudesta. Pääoma liikkuu alueiden välillä helpommin kuin valtioiden välillä (Armstrong & Taylor 2000, 2-3). Euroopassa Euroopan Unionin (EU) ja rahaliiton (EMU) myötä pääoman ja työvoiman liikkuvuus jäsenvaltioiden välillä on vapautettu. Vaikka rajoja ei teoriassa ja käytännössä enää ole, niin rahan siirrot valtiosta toiseen ovat yhä kalliimpia ja usein enemmän aikaa vieviä kuin alueiden sisäiset ja väliset siirrot. Pääoman liikkuvuuteen liittyvät myös valtion toimet alueellisten erojen tasoittamisessa tulonsiirroilla huonommin menestyville alueille. Pääoma sellaisenaan näyttää liikkuvan huonon tuoton alueelta paremman tuoton alueelle (Barro & Sala-i-Martin 1999, 285). Saksan osavaltioiden välillä pääoman liikkuvuus on vapaata, kuten EU:n alueellakin. Pääoman liikkuvuus vapautettiin Itä-Saksan alueella 1.7.1990 Saksojen välisen talousliiton astuessa voimaan. Entisen Itä-Saksan alueelle on sittemmin virrannut lähinnä julkista rahaa, eikä niinkään sijoituspääomaa: tuotot ovat korkeammat vanhoissa osavaltioissa.

2.5 Työmarkkinat

Yksinkertaisin neoklassinen mikrotaloustieteen lähestymistapa työmarkkinoita kohtaan olettaa ensinnäkin työvoiman kysynnän olevan laskeva suora. Työn kysyntä on johdettua kysyntää. Työvoiman rajatuottavuus MPL (*Marginal Product of Labour*) laskee työvoiman kasvaessa. Puhutaan laskevista rajatuotoista. Työn kysyntäkäyrän sijainti tarkasteltavassa koordinaatistossa

vaihtelee sidotun pääoman ja tuotetun hyödykkeen hinnan mukaan. Toisena perusajatuksena on, että työvoiman tarjonta on kasvava funktio reaalisen palkkatason mukaan. Tätä johtopäätöstä kutsutaan duaaliseksi päätöksentekohypoteesiksi. Työntekijät käyttävät reaalipalkkaa hyväkseen päättäessään simultaanisesti haluamiensa työtuntien määrän sekä haluamansa palkkatulon ja ihmisten tuottamien hyödykkeiden määrän, minkä he haluavat ansaitsemallaan tulollaan kuluttaa. Työntekijä voi siis kuluttaa kahdenlaista hyötyä lisäävää hyödykettä, toisaalta hyödykkeitä (tavaroita ja palveluita) ja toisaalta vapaa-aikaa. (McCann 2001, 176-177.)

Työmarkkinoita ei voi kuvata tavallisilla markkinamalleilla. Työmarkkinat ovat erittäin dynaaminen markkinapaikka, jossa työvoiman tarjoajia tulee jatkuvasti markkinoille (*enter*) ja poistuu (*exit*) markkinoilta. Työntekijät eivät ole keskenään identtisiä, työn laatu vaihtelee ja sitä on hankala tarkkailla. Työsuhteet sisältävät implisiittisiä ja eksplisiittisiä järjestelyjä. (Burda & Wyplosz 1997, 136, 152.) Alueellisten ja valtiollisten työmarkkinoiden luonteessa on lisäksi muutamia fundamentaalisia eroja. Eroja selittävät market-clearing-prosessi ja maantiede, eikä niinkään markkinoiden koko. (McCann 2001, 175.)

Työmarkkinoita on McCannin (2001, 176) mukaan monimutkaista analysoida, sillä markkinoiden tulos syntyy useasti työnantajan ja työntekijöiden edustajien monimutkaisissa kollektiivisissa neuvotteluissa bilateraalisien monopoliin tarjoamissa raameissa. Ammattiliitto pyrkii toimimaan työvoiman yksintarjoajana, kun taas työnantajaliitto esiintyy työn yksinkysyjänä.

Työntekijöiden ammattiliiton ja työnantajajärjestön neuvottelutavoitteet voivat olla keskenään ristiriidassa. Saksassa työmarkkinoiden järjestäytymisaste on ollut perinteisesti korkea. Keskitetyt palkankorotukset yhdistymisen jälkeisinä vuosina ja yleisen palkkatason nousu entisen Itä-Saksan alueella heikensivät koko valtion taloudellista tilannetta. Palkkavaatimusten kohotessa työvoiman kysyntä laski ja työttömyys lisääntyi räjähdysmäisesti aiheuttaen piikin työttömyyskorvauksiin. Palkankorotusten taustalla vaikutti pelko siitä, kuinka kauan ihmiset pysyisivät idässä, jos heille maksettaisiin vain alhaista palkkaa. (Späth 1994, 182-183.) Kiinnostava kysymys syntyy siitä, pitäisikö ammattiliittojen ajaa työssä olevien jäsentensä etua, vai olisiko niiden pyrittävä työpaikkojen lisäämiseen? (Pekkarinen & Sutela 1996, 86; ks. myös Carlin & Soskice 1990, 400.) Heti yhdistymisen jälkeen Saksan ammattiliitot selvästikin ajoivat työssäolevien etua, eli

pyrkivät palkankorotuksiin tasoittaakseen uusien ja vanhojen osavaltioiden välisiä palkkaeroja. Lyhytnäköisen ajattelun tuloksena uusien osavaltioiden työttömyys nousi nopeasti pysyen korkeana läpi koko vuosikymmenen. Myös vanhojen osavaltioiden työttömyysluvut ovat nousseet 1990-luvulla. Taustalla on yleismaailmallinen taantuma vuosikymmenen alussa, mutta enemmänkin Saksojen yhdistyminen ja sen aiheuttama pohjaton rahantarve.

Burda ja Wyplosz (1997, 150) vastaavat kysymykseen ammattiliittojen toimintatavasta toteamalla, että työttömät jäsenet muodostavat vain murto-osan ammattiliiton jäsenistöstä. Lisäksi työttömäksi jääneet jäsenet saattavat luopua jäsenyydestään tai menettää mielenkiintonsa ammattiliiton toimintaan. Kasvaneen työttömyyden myötä ammattiliitot ovat menettäneet jäseniään Saksan uusissa osavaltioissa ja monet uudet työsopimukset tehdään alle sopimuspalkkojen. Työlliset jäsenet ovat valinneet liiton johtajat, jotka lopulta päätyvät ajamaan työssä olevien jäsentensä etua. Työssä olevat puolestaan haluavat lisää palkkaa. Öljykriisien jälkeen monien mieli on muuttunut, ehkä omakohtaisen työttömyyden tai työttömyysuhan johdosta, ja ammattiliitot eivät aja enää pelkästään työssä olevien etuja.

2.5.1 Työn kysyntä

Työvoiman kysyntä on markkinatalousmaissa johdettua ja se riippuu hyödykemarkkinoiden tilasta. Työn kysyntä on reaalipalkan ja työn rajatuottavuuden funktio (Bontrup 1998, 417). Työvoimaa kysyvä yritys pohjaa kysyntänsä tuottamiensa hyödykkeiden menekkiin ja työvoiman rajatuottavuuteen. Suurempi hyödykekysyntä kasvattaa työvoiman kysyntää. Työvoiman rajatuottavuus ilmoittaa tuotasmäärän kasvun, mikäli tuotantoon lisätään yksi työvoimayksikkö. Rajatuottavuuskäyrä muodostaa työvoiman laskevan kysyntäkäyrän. (Burda & Wyplosz 1997, 142-143; Pekkarinen & Sutela 1996, 82.) Itä-Saksan suunnitelmataloudessa työvoiman kysyntä ei ollut johdettua vaan keskitetysti valtiotasolla säädeltyä (Svejnar 1991, 124).

Mikäli työmarkkinat reagoisivat nopeammin kysyntäshokkeihin, työvoiman kysynnän lasku alueella johtaisi aleneviin reaalipalkkoihin (suhteessa muihin alueisiin) ja työvoiman poismuuttoon korkeamman reaalipalkan alueille. Lisäksi pääoma virtaisi matalan palkkatason alueille tuottajien pyrkiessä hyötymään alemmista työvoimakustannuksista. Työmarkkinat

kuitenkin sopeutuvat erittäin hitaasti. Armstrongin ja Taylorin (2000, 169) mukaan työttömyysasteen erot johtuvat negatiivisista kysyntäshokeista, jotka vaikuttavat eri tavoin eri alueisiin.

Entä mitä tapahtuu työn kysynnälle palkan noustessa? Oletetaan työvoiman rajatuottavuuden olevan vakion. Tällöin annetulla tuotannostasolla yritys substituoi työvoimaa pääomalla, jolloin työn kysyntä laskee. Palkan nousu kasvattaa kustannuksia, mikä alentaa optimaalisen tuotannon määrää ja työn kysyntä laskee edelleen. Palkan nousun seurauksena työn kysyntä laskee ja tuotanto pienenee. Saksan uusissa osavaltioissa palkat lähtivät heti yhdistymisen jälkeen nousuun. Työn kysyntä pieneni. Tilannetta pahensi entuudestaan hyödykekysynnän lasku; osittain työttömyyden kasvun ja siten ostovoiman heikkenemisen myötä, mutta enemmänkin viennin dramaattisen laskun johdosta. Tuotanto pieneni. (Späth 1994, 180-181.)

2.5.2 Työn tarjonta

Työvoiman tarjonnan taustalla ovat verotukseen, työttömyysturvaan, toimeentulotukeen sekä työvoiman koulutukseen, alueelliseen sijaintiin ja liikkuvuuteen vaikuttavat tekijät, joista osa jarruttaa ja osa edistää työvoiman tarjonnan sopeutumista työvoiman kysynnän vaihteluihin. Toisaalta yksilötasolla työn tarjonta perustuu kuluttajan haluun tehdä työtä ja nauttia siitä saamallaan korvauksella hankituista hyödykkeistä. Toisin kuin työn kysynnän kohdalla, työn tarjonnan päätös riippuu nimellisestä palkasta, eikä reaalisesta palkasta (Bontrup 1998, 417). Edelleen päätös työn tarjonnasta perustuu kuluttajan preferensseihin (mitä halutaan) ja rajoitteisiin (mitä voidaan saada). Kuluttaakseen suurin osa kotitalouksista tarvitsee tuloja. Toisaalta yksilö haluaa kuluttaa myös vapaa-aikaa, joka on työn vaihtoehtoiskustannus. Vapaa-ajan preferenssit vaikuttavat työn tarjontaan. Työn tarjonta kuvaa trade-off-tilannetta kulutuksen ja vapaa-ajan välillä. Kysymys kuuluukin, kuinka paljosta kulutuksesta kuluttajan on luovuttava saadakseen yksi lisäyksikkö vapaa-aikaa? Marx esitti aikanaan työn olevan tärkein tuotannontekijä. Kaikki käyttämämme asiat juontavat juurensa työstä. (Burda & Wyplosz 1997, 136-138.)

Työvoima on siitä erikoinen hyödyke, että työnantajan kannalta ei ole aina tehokasta ”ostaa” työvoimapanosta mahdollisimman halvalla (Carlin & Soskice 1990, 402). Tätä havaintoa tukevaa tehokkuuspalkkateoriaa käsitellään myöhemmin palkkojen yhteydessä. Itä-Saksassa valtio tarjosi työpaikan, mutta siitä saadulla pienehköllä korvauksella ei voinut ostaa mitä tahansa. Valtio säännösti hyödykemarkkinoita ja tarjolla olevia hyödykkeitä. Trade-off-tilannetta ei syntynyt, sillä vapaa-ajan vaihtoehtoiskustannusta ei voida laskea.

Neoklassisen mallin mukaan työn tarjonta voidaan johtaa kuluttajan hyötyfunktion (max U) kautta (Bontrup 1998, 404-406). Työn tarjontaa voi kuvata koordinaatistolla, jossa pystyakselilla on kulutus ja vaaka-akselilla vapaa-aika. Indifferenssikäyrät kuvaavat kuluttajan hyötytasoja, jotka riippuvat kulutuksesta ja vapaa-ajasta. Budjettirajoitteen muodostaa kullekin käytettävälle periodille ominainen kokonaisaika (24 h, 1 kk, 1 vuosi). Aika on niukka resurssi ja sillä on hintansa. Yhden vapaa-ajan tunnin hinta on sen vaihtoehtoiskustannus eli rahamäärä, jonka voisi ansaita tekemällä tunnin verran töitä. Vastaavasti vapaa-ajan hintaa voi kuvata kulutuksen määrällä, joka nyt jääkin kuluttamatta tulojen puutteen vuoksi. Kuluttajan optimivalinta on kohdassa, jossa korkein mahdollinen indifferenssikäyrä tangeeraa budjettirajoitetta. Käytännössä yksilön työn tarjontakäyrä eroaa selvästi työn kokonaistarjontakäyrästä. Lisäksi tulovero muuttaa yksilön budjettirajoitteen muotoa. (Burda & Wyplosz 1997, 136-138.)

Palkkatason muutos (tässä nousu) muuttaa budjettirajoitteen kulmakerrointa. Kokonaisvaikutus voidaan jakaa kahteen osaan, joista substituutiovaikutus ilmoittaa, että palkan noustessa vapaa-aika on kalliimpaa. Tällöin vapaa-aikaa vähennetään ja tehdään enemmän töitä sekä kulutetaan enemmän. Tulovaikutuksen myötä palkan nousu kasvattaa kokonaistuloja, jolloin alkuperäisellä kulutustasolla on varaa lisätä vapaa-aikaa (oletuksella, että vapaa-aika on normaalihyödyke) ja tehdä vähemmän töitä. Kokonaisvaikutuksen suunta on epäselvä. Tulovaikutus dominoi korkeilla palkkatasoilla ja substituutiovaikutus alhaisilla palkkatasoilla. Tällöin yksilön työn tarjontakäyrä on taaksepäin taipuva. (Burda & Wyplosz 1997, 137-140.)

Itä-Saksassa työn tarjontapuoli toimi melko hyvin. Kotitaloudet saattoivat usein päättää itse työstänsä. Palkka oli poliittisesti määritelty. Huonosti toimivat asuntomarkkinat kuitenkin estivät

työvoiman liikkuvuuden, ja niinpä valintamahdollisuudet rajoittuivat maantieteellisesti pienelle alueelle. (Svejnar 1991, 124.)

2.6 Työttömyys

Matala tasapainotyöttömyys yhdistetään usein joko keskitettyyn palkanmääräytymisjärjestelmään tai hyvinkin hajautettuun malliin. Hajautetuissa sopimuksissa palkankorotukset ovat pieniä. Liittokohtaisissa neuvotteluissa ammattiliitot ja yritykset eivät välitä koko kansantalouden kehityksen tilasta. Palkankorotukset ovat suuria ja ne siirtyvät helposti toimialan hintoihin. Keskitetyissä neuvotteluissa ymmärretään palkankorotusten kokonaistaloudelliset vaikutukset. Ammattiliitto ymmärtää, että viime kädessä sen jäsenet kustantavat työttömyyskorvaukset verojen muodossa. Palkankorotukset ovat maltillisia. (Carlin & Soskice 1990, 386, 408-413.)

Työttömyys on seurausta epätäydellisesti toimivista työmarkkinoista. Työttömyydelle itselleen ei ole löydettävissä vain yhtä syytä. Korkean työttömyyden alueilla kaikilla teollisuuden aloilla näyttää vallitsevan korkea työttömyys, kun taas alhaisen työttömyyden alueilla lähes kaikilla aloilla on hyvä työllisyys. (Armstrong & Taylor 2000, 175.) Blanchard ym. (1992, 33) esittävät, että pitkällä aikavälillä alueellinen työttömyysaste on riippumaton alueen työvoiman koosta. Lyhyellä aikavälillä työvoiman nopea kasvu esimerkiksi muuttoliikkeen takia voi aiheuttaa työttömyyttä. Työttömyys sellaisenaan synnyttää suuria fiskaalisia kuluja, minkä vuoksi työttömyyden pitäminen alhaisena ja alueellisten työttömyyserojen poistaminen nähdään valtiovallan tärkeänä tehtävänä (Franz 1994, 326).

YK:n alainen kansainvälinen työjärjestö ILO (*The International Labour Organization*) ja OECD (*The Organization for Economic Cooperation and Development*) määrittelevät työttömän henkilöksi, joka ei ole tarkkailuajanjaksolla töissä, mutta joka aktiivisesti etsii töitä ja on valmis työskentelemään. (Burda & Wyplosz 1997, 146.)

Tahallinen eli vapaaehtoinen työttömyys (*voluntary unemployment*) on valittua vapaa-aikaa. Kuluttajan mielestä tarjottu palkka on liian pieni, jotta se korvaisi hänelle menetetyn vapaa-ajan arvon, joten hän jää pois työmarkkinoilta. Tahallinen työttömyys on yleistä alhaisesti

koulutetuilla ihmisillä sekä maissa, joissa on korkea verotus. (Burda & Wyplosz 1997, 144-145.) Saksan uusissa osavaltioissa on paljon tahallisesti työttömiä. Työttömyyskorvaukset ja sosiaaliturva takaavat vähimmäiselintason.

Tahaton työttömyys (*involuntary unemployment*) johtuu markkinoiden toimimattomuudesta. Keynesin määritelmän mukaan työntekijä on tahattomasti työtön silloin, kun hän on valmis vastaanottamaan työtä vallitsevalla palkalla (ja muilla vallitsevilla työehdoilla), mutta ei saa töitä. Tahattoman työttömyyden syytä on haettava reaali-palkkajäykkyydestä. Tahatonta työttömyyttä ilmenee silloin kun palkat, kuten minimipalkka, ovat alaspäin jäykkiä. (Burda & Wyplosz 1997, 146-147, 151-152, 157.)

Jos tahattomasti työtön on kokonaan vaille työtä, niin silloin puhutaan avoimesta työttömyydestä (*open unemployment*).

Kätketty työttömyys eli piilotyöttömyys (*disguised unemployment*) on tahattoman työttömyyden yksi muoto. Siinä heikoimmassa asemassa olevat työntekijät eivät pääse parempaan asemaan, vaikka heillä olisi tähän kyvyt ja taidot sekä lisäksi halu työskennellä tässä asemassa maksettavalla palkalla.

Armstrong ja Taylor (2000, 175) jakavat työttömyyden lajit kitkatyöttömyyteen, rakennetyöttömyyteen, neoklassiseen työttömyyteen ja keynesiläiseen työttömyyteen. Reaalimaailmassa työttömyyden jaottelu näillä perusteilla on kuitenkin mahdotonta, kuten useat tutkimukset osoittavat. Kitkatyöttömyyden lajissa työttömyys ei johdu kokonaiskysynnän riittämättömyydestä, vaan siitä, että jotkut työttömät etsivät parhaillaan uutta työpaikkaa, eivätkä välttämättä hyväksy ensimmäistä työtarjousta vaan etsivät vielä parempaa paikkaa. Työntekijöiden valintaprosessi on yleensä aikaavievää. Työpaikan ja ”oikean” työntekijän kohtaanto tapahtuu siten viiveellä. Kitkatyöttömyyttä voisi kuvata työttömyyden alimmaksi tasoksi, jonka alapuolella työttömyyttä ei voi enää vähentää. Kitkatyöttömyys vaihtelee markkinoiden tehokkuuden muuttuessa tai taloudellisten suhdanteiden myötä. (Burda & Wyplosz 1997, 153-154, 157-158.)

Rakennetyöttömyydelle on monia syitä. Rakennetyöttömyydessä työtön ei suostu tekemään töitä aikaisempaa palkkaansa alhaisemmalla palkalla. Työtön saattaa myös asua avoimen työpaikan kannalta väärällä alueella tai hänellä ei ole työhön sopivaa koulutusta. Rakenteellisessa työttömyydessä työvoiman kysyntä ja tarjonta kohtaavat toisensa huonosti. Rakennetyöttömyys voi siten johtua joko työn kysynnän tai työn tarjonnan muutoksista. Havaintojen mukaan rakennetyöttömyys tulee alueelle pysyvästi. Uusien ammatillisten taitojen hankkiminen tai muutto toisille alueille on usein liian kallista työttömälle. (Burda & Wyplosz 1997, 157; Rothschild 1994, 118-120.) Rakenteellinen työttömyys on Saksassa pitkällä aikavälillä kasvanut.

Tasapainotyöttömyys voidaan nähdä kitkатыöttömyyden ja rakennetyöttömyyden summana. (Burda & Wyplosz 1997, 157.) Tasapainotyöttömyyden määrittelee ammattiliiton käyttäytymistä kuvaava palkanasetantakäyrä (*wage setting curve*) ja yrityksen käyttäytymistä kuvaava hinnanasetantakäyrä (*price setting curve*). Tasapainotyöttömyyttä laskevat tekijät, jotka kasvattavat hintajoustoa ja reaali-palkkajoustoa. Tasapainotyöttömyyttä kasvattavat tekijät, jotka kasvattavat palkkavaatimusta ja tuottovaatimusta. (Franz 1994, 354-363.)

Aluepolitiikan taustalla ovat alueelliset työttömyyserot. Tukialueet määritellään herkästi pelkkien työttömyyslukujen perusteella. Toisaalta useat sosiaaliset tekijät korreloivat työttömyyslukujen kanssa. Korkean työttömyyden alueilla havaitaan enemmän rikollisuutta ja koululaisten koulumenestys arvosanoilla mitaten on huonompaa. Yhteiskunnallisista ja taloudellisista syistä johtuen olisi tärkeää saada selville, miksi alueellisia työttömyyseroja ilmenee. (Armstrong & Taylor 2000, 166.) Saksan uusien ja vanhojen osavaltioiden välisissä työttömyysasteissa on suuria eroja.

2.7 Palkkaus

Carlin ja Soskice (1990, 388, 402) esittävät marxilaisen ideologian palkanasetantaperusteita. Marx kehitti aikanaan mallin työttömien joukosta, joka omalta osaltaan valvoisi ja säännöstelisi kapitalistisen järjestelmän toimia. Marxilaiset ovat olleet sitä mieltä, että laskeva työttömyys nostaa työssä olevien painostusvoimaa heidän halutessa ei ainoastaan lisää palkkaa, vaan myös sosiaalisia etuuksia sekä työolojen parantamista ja *vice versa*. Itä-Saksassa työttömyyttä ei

virallisesti ollut. Toisaalta työssä olevilla ei ollut minkäänlaista painostusvoimaa, vaan työasiat päätettiin keskitetysti.

Saksassa työmarkkinajärjestöt ja ammattiliitot ovat perinteisesti olleet voimakkaita. Hyödyn maksimoinnin näkökulmasta Carlin ja Soskice (1990) esittelevät ns. *Right-to-Manage*-mallin palkanasetantaan. Tällöin yritys päättää työllisyystasosta, kunhan palkasta on ensin sovittu. Työllisyystaso löytyy työn kysyntäkäyrältä. Tehokkaan neuvottelun mallissa (*efficient bargains model*) neuvotellaan samanaikaisesti sekä työllisyysasteesta että palkasta. Lähtökohtana oletetaan, että *Right-to-Manage*-mallin tulos työn kysyntäkäyrällä ei välttämättä ole Pareto-tehokas. Neuvottelun molemmat osapuolet voisivat hyötyä, mikäli he siirtyvät pois työn kysyntäkäyrältä. Yleensä neuvottelu rajoittuu pelkästään palkkoihin. Saksojen jälleenyhdistytyä ammattiliitot ajoivat palkkojen tasoittamista (so. palkkaerojen kuromista umpeen) uusien ja vanhojen osavaltioiden välillä. Palkkoja korotettiin uusissa osavaltioissa. Vanhoissa osavaltioissa palkkoja puolestaan ei voitu alentaa, sillä saavutetuista eduista ei luovuta ja palkat ovat alaspäin jäykkiä. Tuotannon tehokkuutta ei kuitenkaan olla onnistuttu nostamaan kohonneita palkkakustannuksia kattamaan. *Right-to-Manage*-mallin tehokkuus on helppo todistaa, mikäli ammattiliitot huolehtivat vain palkan määrästä.

Tehokkuuspalkkamalleissa (*efficient wages*) työnantajan maksama palkka ylittää markkinat tasapainottavan palkan. Mallit pyrkivät selittämään tahatonta työttömyyttä talouksissa, joissa ammattiliitot eivät ole vahvoja. Tehokkuuspalkoilla ei ole mitään tekemistä tehokkaan neuvottelun mallin kanssa. Teoria antaa vastauksen sille, miksi yritysten ei kannata leikata maksamiaan palkkoja tahattoman työttömyyden vallitessa. Korkeampi palkka sitoo työntekijän tiiviimmin yritykseen ja työvoiman vaihtuvuus pienenee. Samalla korkeampi palkka motivoi työntekijää työskentelemään paremmin ja vähentää pinnaamista. Työnantaja maksaa korkeampaa palkkaa pienentääkseen työvoiman kokonaiskustannuksia. Korkeampi palkka lisää työntekijän tehokkuutta ja täten tehokkuuspalkan maksaminen on yrityksen kannalta tavoiteltavaa. (Carlin & Soskice 1990, 401-402.)

Palkatessaan uutta työvoimaa yrityksen pitää kouluttaa uusi työntekijä. Koulutus ei ole ilmaista. Työnantaja voi myös olettaa, että tietty osuus työvoimasta lopettaa työnsä tarkasteltavan

ajanjakson aikana. Vähentääkseen koulutuksesta ja lopettamisista aiheutuvia kustannuksia yrityksen kannattaa maksaa korkeampaa palkkaa jo olemassa olevalle työvoimalle. Mitä korkeampi palkka on verrattuna ulkoiseen palkkaan (muualta taloudesta saatava palkka tai työttömyyskorvaus), sitä pienempi osuus työvoimasta irtisanoo itsensä. On mahdollista löytää palkkapreemio, joka työnantajan kannattaa maksaa pienentääkseen irtisanoutumisten ja koulutuksen aiheuttamia kustannuksia. (Carlin & Soskice 1990, 402-404.) Tällaista ongelmaa ei syntynyt lainkaan Itä-Saksassa, jossa tehokkuuspalkkaus oli tuntematon käsite.

Työsopimukset estävät harvoin työntekijää luistamasta sopimuksellista ehdoista. Sopimus ei myöskään takaa sitä, että työntekijä paneutuu työhönsä. Työntekijän jatkuva tarkkailu on mahdotonta, eikä työn tehokkuuden mittaamiseen ole lain määritelmää. Työntekijä saattaa preferoida rentoa työskentelyä, eikä halua antaa täyttä työpanostaan työnantajan käyttöön. Jos työntekijälle maksetaan vain minimipalkkaa, joka vastaa työttömyyskorvausta, hänen kannattaa laistaa työstänsä. Työnantajan tulisi siis maksaa korkeampaa palkkaa, joka saisi työntekijän työskentelemään tehokkaammin. (Carlin & Soskice 1990, 404-408, Shapiron & Stiglitzin 1984 mukaan.) Itä-Saksassa palkat päätettiin valtiotasolla useiksi vuosiksi kerrallaan. Palkat olivat alhaisia. Niinpä tuotannon tehokkuus myös oli alhaista. Hyvien palkkojen edellytyksenä on korkea tuottavuus.

2.8 Sijoittuminen

Armstrong ja Taylor (2000, 234) esittävät aluepolitiikan tavoitteeksi saada pääoma ja työvoima sijoittumaan alueille, joita päätöksentekijät muuten hyljeksivät. Tämä tavoite sisältää siis pääoman siirron taloudellisesti heikoille alueille ja työvoiman siirron alueille, joilla on vapaita työpaikkoja. Huonojen alueiden kannustaminen työpaikkojen luomiseen nähdään mikrotason politiikan keinona.

Frank ja Pflüger (2002) esittelevät Berliinissä 11.-13.4.2002 pidetyn kansainvälisen workshopin tuloksia agglomeraatiosta ja paikallisista työmarkkinoista. Yrityksen sijoittumispäätöksen taustalla on sijainnista syntyvät kustannukset. He mainitsevat luonnolliset tekijät, kuten paikalliset resurssit, ilmaston ja vesiyhteydet. Muut sijaintipäätökset vaikuttavat tekijät löytyvät

paikallisen talouspolitiikan antamista kehyksistä. Tähän luokkaan kuuluvat verotuskäytäntö ja infrastruktuuri sekä alueen työn tarjonnan laatu, joka on seurausta harrastetusta koulutuspolitiikasta. Frank ja Pflüger (2002) mainitsevat taloudellisen keskittymisen kolme endogeenista etua. Ensimmäisenä mainitaan pekuniääriset eksternaliteetit eli markkinakoon vaikutukset. Alku- ja lopputuotteiden maantieteellinen keskittyminen tuovat kaikille etuja, sekä kustannusetuja että paikallisen kysynnän tuomia etuja. Toisena esitetään teknologiset eksternaliteetit. Työpaikkojen ja työntekijöiden alueellinen keskittyminen mahdollistaa tietotaidon virtaamisen yritysten välille. Infrastruktuuri on kaikkien yhteiskäytössä. Kolmas etu syntyy työmarkkinoiden yhdistymisestä, jolloin yritysten on helpompi ja halvempi saada osaavaa ja laadukasta työvoimaa. Toisaalta työvoima tietää saavansa uuden työpaikan melko helposti, sillä työn kysyntä on jatkuvaa. Paul Krugmanin kehittämä New Economic Geography jatkaa työmarkkinoiden tarkastelua edellä mainituista eduista ammentaan.

Sijaintiteorioiden yhteydessä haetaan vastauksia esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin: Mikä määrää tietylle alueelle tehtyjen investointien määrän? Miksi tietyt firmat sijaitsevat tällä alueella ja miksi juuri sille alueelle virtaa investointeja? McCann (2001, 19-21, 30-34) esittelee kolme klassista ja neoklassista yrityksen sijaintiteoriaa: Weberin sijainti-tuotanto-malli, Mosesin sijainti-tuotanto-malli sekä Hotellingin malli. Kukin malli tarjoaa käyttäjälleen analyysin työkalut yrityksen sijaintikäyttäytymisen mikrotaloudellisten vaikutusten tarkasteluun. Malleissa huomioidaan kuljetuskustannukset, paikalliset tuotannontekijähinnat, tuotannon ja substituution mahdollisuudet, markkinarakenne, kilpailu ja informaatio.

Weberin ja Mosesin sijaintiteorian mallit ilmoittavat yrityksen optimisijainniksi panos-tuotosmarkkinoiden keskipisteen tai vaihtoehtoisesti sijainnin joko panoslähteen tai tuotosmarkkinoiden välittömässä läheisyydessä riippuen kuljetusten hinnoista ja tuotannon panossuhteista. Weberin teorian mukaan yritys vaihtaisi panos-tuotos-hinnoissa tapahtuvien muutosten johdosta jatkuvasti sijaintiaan. Todennäköisesti näin ei kuitenkaan tapahdu. Sijainnin muuttaminen on yleensä varsin kallis operaatio (laitteiston siirto, työvoiman muutto ja uusien työntekijöiden rekrytointi). Reaalimaailman havainnot eivät estä käyttämästä Weberin mallia. Mallista löytyy kuitenkin puutteita.

Mosesin malli täydentää Weberin mallia. Mosesin mallissa todetaan, että missä tahansa panossubstituutio onnistuu, siellä kaikista sijaintiongelmista tulee tuotannon ongelmia ja tuotannon ongelmista puolestaan tulee sijaintiongelmia. Mosesin malli eroaa Weberin mallista lähinnä siten, että siinä voidaan järjestää panossubstituutio. Kun yritys on kertaalleen valinnut optimituotantotekniikkansa ja optimisijaintinsa, se ei muuta käyttäytymistään. Weberin ja Mosesin mallien ydinideana on tuotantokäyttäytymisen ja sijaintikäyttäytymisen yhteenliittäminen. (McCann 2001, 19-21.)

Hotellingin mallista saadaan kaksi analyttistä johtopäätöstä. Ensimmäkin samanlaista hyödykettä, tavaroita tai palveluja, valmistavat kilpailevat yritykset, jotka eivät kilpaile hinnoilla, pyrkivät sijoittumaan toistensa lähelle. Tämä pätee varsinkin vähittäiskaupassa. Tällöin markkinat jakautuvat tasan alueen yritysten kesken. Toisaalta identtisiä tuotteita valmistavat, mutta hinnoilla kilpailevat yritykset pyrkivät sijoittumaan kauaksi toisistaan. Seuraa teollisuuden ja kaupan hajaantumista. Lähellä keskittymiä asuvien kuluttajien hyvinvointi näyttää kasvavan. (McCann 2001, 30-34.)

Edelliset mallit osoittavat, että yritykset sijoittuvat tietyille alueille maksimoidakseen voittojansa. Malleissa on oletettu täydellinen informaatio. Käytännössä informaatio on aina rajallista ja epäsymmetristä. McCannin (2001, 35-36) mukaan tästä seuraa se, että yritykset eivät tee sijaintipäätöksiään pelkästään maksimoidakseen voittojaan vaan saavuttaakseen muita tavoitteita. Sijaintiteoriaa on siis muokattava, jotta se vastaisi rajoitettua rationaalisuutta, ristiriitaisia tavoitteita ja muuttokustannuksia kohtaan annettua kritiikkiä. Kaksi ensimmäistä voidaan järjestää yleisen käyttäytymisteorian alle, kun taas muuttokustannukset ovat puhtaasti aluetaloudellinen asia.

Muuttokustannuksia aiheutuu aina yrityksen muuttaessa uuteen paikkaan. Kustannuksia syntyy uusien tilojen rakentamisesta ja kunnostuksesta, varsinaisesta muuttotapahtumasta sekä uuden henkilökunnan rekrytoinnista ja koulutuksesta. Suuret kustannukset huomioiden on selvää, että yritys ei muuta panos- tai tuotoshintojen marginaalisten muutosten takia. Suurista muuttokustannuksista johtuen yritys ei siis muuta uuteen optimiin, vaikka se tietäkin, mikä sijainti olisi paras. Epätäydellisen informaation, rajoitetun rationaalisuuden, ristiriitaisen

tavoitteiden ja suurten muuttokustannusten vallitessa yritys pyrkii säilyttämään alkuperäisen sijaintinsa niin kauan kuin tuotot ovat positiivisia, eikä siten käytä muuttoa paremmalle alueelle kilpailullisena aseena. Toisaalta muuttokustannusten ollessa merkityksettömän pieniä yritys ottaa hyödyn irti ja vaihtaa sijaintiaan käyttäen sitä kilpailullisena strategiana. Käyttäytymisteoriat eivät selitä, miksi yritykset valitsevat juuri tietyn sijainnin. (McCann 2001, 35-39.)

Yrityksen jokainen muutto, laajennus tai sulkeminen vaikuttaa paikallistalouteen ja koko kansantalouteen. Ensisijassa muutos vaikuttaa paikalliseen panoskysyntään. Muutoksen vaikutus on sitä suurempaa, mitä suuremmasta yrityksestä on kyse ja mitä riippuvaisempaa alue on juuri kyseisestä teollisuuden alasta. (McCann 2001, 137-138.) Itä-Saksan valtiolliset kombinaatit olivat alueidensa suuria työllistäjiä ja alueet riippuvaisia niistä. Dyckin (1997, 565-566) mukaan ne joutuivat kiperän tilanteen eteen yhdistymistä seuranneena aikana, jolloin koko kansan omaisuus eli kaikki valtion yritykset yksityistettiin. Markkinataloudessa yksityistetyt yritykset joutuivat rationalisoimaan tuotantoansa ja vähentämään työvoimansa määrää tai kokonaan lopettamaan toimintansa palkkasumman kasvaessa ja kysynnän hiljentyessä.

2.9 Talouspolitiikka

Useat verot ja tulonsiirrot on suunniteltu automaattisesti tasaamaan työllisyyttä ja tuloja sekä estämään talouselämän suuret suhdanneheilahtelut. Progressiivinen tuloverotus nostaa automaattisesti veronmaksajalle lankeavien verojen määrää tulojen kasvaessa. Valtion budjetin menopuolella olevilla työttömyyskorvauksilla on samanlainen suhdanteita tasoittava tehtävä. Finanssipolitiikka voi toimia paradoksaalisesti lisäämällä hyödykekysyntää pienituloisilla alueilla ja pienentämällä kysyntää suurituloisilla alueilla. Tämä on seurausta siitä, että tulonsiirtoja virtaa korkean työttömyyden ja siten alhaisemman tulotason alueille, kun taas progressiivinen tuloverotus kerää yhä vain enemmän veroja korkean työllisyyden alueen korkeammista palkoista. (Armstrong & Taylor 2000, 345-346.)

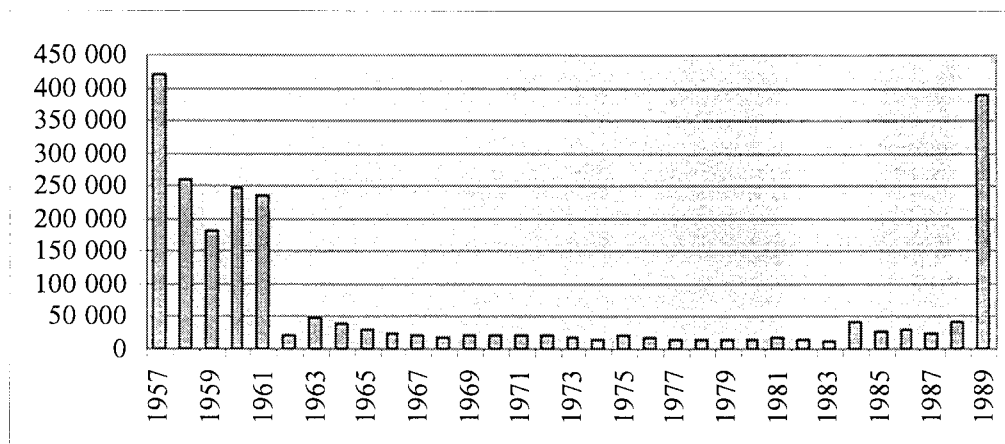
Rahapolitiikan keinoin korkean työttömyyden alueelle voidaan välillisesti luoda työpaikkoja. Kuten finanssipolitiikassa, myös rahapolitiikassa kokonaiskysynnän muutosvaikutusta rajoittaa inflaatio ja maksutase. (Armstrong & Taylor 2000, 352.)

Alue- ja talouspolitiikan tulisi myöntää verohelpotuksia taantuville alueille muuttaville tai sinne jääville ihmisille sekä tukea syrjäseutujen yrityksiä. Tuloalueilla muuttoliike aiheuttaa väestön, työpaikkojen sekä varallisuuden kasautumista. Lähtöalueilla muuttoliikkeen negatiivisena vaikutuksena asuntojen ja muun varallisuuden arvo laskee. Pääoma on vajaakäytössä, kun taas muuttovoittoalueilla joudutaan tekemään mittavia investointeja infrastruktuuriin. Tässä yhteydessä voikin kyseenalaistaa, onko oikein tukea verovaroin kasvukeskuksia ja siten lisätä työvoiman liikkumista ja keskittymistä. (Piispa 2001, 125-126.)

3 KAKSI SAKSAA VUOSINA 1949-1990

Saksojen talousjärjestelmät poikkesivat täysin toisistaan. Itä-Saksa oli keskusjohtoinen suunnitelmatalous. Länsi-Saksa oli sosiaalinen markkinatalousvaltio. Myöhemmin luvussa neljä käsiteltävän jälleenyhdistyneen Saksan palkkaerojen ymmärtämiseksi tässä luvussa tarkastellaan Itä- ja Länsi-Saksan palkkausjärjestelmiä ja palkan muodostumista. Muuttoliike suuntautui poikkeuksetta idästä länteen, kunnes Berliinin muuri rakennettiin pitämään itäsaksalaiset omassa maassaan. Seuraava kuvio havainnollistaa tässä mielessä onnistunutta projektia (kuvio 1). Muuttoliike pieneni vuodesta 1962 lähtien muutamaan kymmeneen tuhanteen vuosittaiseen muuttajaan, kunnes rajat aukenivat vuonna 1989. Nettomuuttoluvut myötäilevät näitä lukuja. Muuttoliike Länsi-Saksasta Itä-Saksaan oli marginaalista.

KUVIO 1 Muuttoliike Itä-Saksasta Länsi-Saksaan 1957-1989 (Statistisches Bundesamt)

Vielä 1980-luvun loppupuolella näytti selvältä, että Saksoja on ja tulee olemaan kaksi. Toisen maailmansodan jälkeisen Euroopan yksi keskeisistä kiistakapulista oli suhtautuminen Saksan jakoon, joka tapahtui vuonna 1949 (Visuri 1994, 161). Saksan liittotasavalta eli Länsi-Saksa oli vuosikymmenten saatossa noussut yhdeksi maailman tärkeimmistä teollisuusmahdeista. Länsi-Saksa oli Euroopan Unionin edeltäjäjärjestön yksi perustajamaista sekä Pohjois-Atlantin

Puolustusliiton NATO:n jäsen.¹ Saksan demokraattinen tasavalta eli Itä-Saksa kuului Neuvostoliiton etupiiriin. Itä-Saksa oli yksi Varsovan liiton maista ja kuului sosialististen maiden talousliittoon COMECON:iin. (Kuechler 1992, 53-54; ks. myös Järvinen 1999, 22.)

Yhdysvaltain ja muiden läntisten markkinatalousvaltioiden taloudet kasvoivat öljykriiseistä toivuttuaan vauhdikkaasti 1980-luvulla. Toinen kylmän sodan aikainen suurvalta, Neuvostoliitto, oli tuolloin vielä näennäisesti voimissaan, vaikkakin kommunistisen puolueen ja siten koko valtion johtoon 11.3.1985 (Tiilikainen 2001, 22) nousseen Mihail Gorbatshovin harjoittama *glasnost* ja *perestroika* eli uudistuspolitiikka toivat läpinäkyvyyttä ja avoimuutta sosialistiseen järjestelmään. Lännelle oli edullista suosia Gorbatshovia ja hänen aloittamaansa yhteistyöhenkisen ulkopoliittikan muutosta. Odottihan idässä valtavat kulutustavaramarkkinat ja suuri määrä ihmisiä, joille pystyisi luomaan tarpeita, joita tyydyttämään tarvittaisiin hyödykkeitä.

Kuran (1991, 123-125) pohtii artikkelissaan, tulivatko vuoden 1989 tapahtumat itäisessä Euroopassa todellakin yllätyksenä kaikille. Muutosta haikailtiin, mutta sitä ei osattu konkreettisesti odottaa. Tyytymättömyys kommunistista järjestelmää kohtaan kasvoi. Lopulta itäblokin alistetut kansalaiset uskalsivat nousta järjestelmää vastaan. Mikäli Gorbatshov olisi edeltäjiensä tavoin puuttunut Itä-Euroopan valtioiden tilanteisiin, tällaista ei olisi voinut tapahtua, eikä toinen maailma olisi voinut luhistua. (Kurz 1991, 48-51; Raff 1996, 489-493.) Kommunismin aika Euroopassa päättyi uuden vuosikymmenen kynnyksellä.

3.1 Itä-Saksa (Saksan demokraattinen tasavalta)

Toisen maailmansodan voittajavaltiot eli liittoutuneet jakoivat miehittämänsä Saksan alueen neljään sektoriin. Suuria alueita Saksan itäosasta luovutettiin Puolalle. Muista Neuvostoliiton miehittämistä Saksan osista muodostettiin 7.10.1949 Saksan demokraattinen tasavalta. DDR oli idän suurvallan vastaus länsiliittoutuneiden aiemmin samana vuonna miehitysvyöhykkeilleen

---

¹ Lähtölaukauksen nykyiselle Euroopan Unionille antoi Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (*European Coal and Steel Community, ECSC*) perustaminen Pariisin sopimuksella 18.4.1951. Saksan liittotasavalta, Ranska, Italia, Alankomaat, Belgia ja Luxemburg allekirjoittivat ylikansallisen sopimuksen hiili- ja teräsalan yhteistyön pohjaksi. Myöhemmin Euroopan yhteisöksi nimetty järjestö muutettiin Maastrichtin sopimuksella vuonna 1991 Euroopan Unioniksi. Suomi liittyi Euroopan Unioniin 1.1.1995.

perustamalle Saksan liittotasavallalle. Itä-Saksan länsireunalle pystytettiin tarkkaan vartioitu raja, joka erotti toisistaan Saksat ja samalla koko itäisen ja läntisen maailman. Pienestä DDR:stä tuli pian Neuvostoliiton tärkein kauppakumppani (Schneider 1988, 35). Kansalaisten elintaso nousi yhteistyön tuomien etujen myötä ollen pian itäblokin maiden korkein. Maa kuului Varsovan liittoon sekä sosialististen maiden talousliittoon, joka oli Itä-Euroopan vastine Euroopan yhteisölle. Maantieteelliseltä sijainniltaan DDR oli Neuvostoliiton puskuri mahdollista lännestä tulevaa hyökkäystä vastaan. (Bontrup 1998, 113; Cipolla 1986, 69-71; Raff 1996, 432-466.)

Toisesta maailmansodasta lähtien maailma oli jakautunut kahtia. Kahden suurvallan, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton, välillä vallitsi kylmä sota kilpavarusteluineen. Varustelua harjoitettiin pääosin sotatarviketeollisuudessa. Mielenkiintoista muokattiin kansalaisille järjestetyllä propagandalla. Sosialistisen Saksan ensimmäiset säröt näkyivät siinä, että yhä enemmän akateemisesti koulutettua ja muuta ammattitaitoista työvoimaa loikkasi länteen. Estääkseen työvoiman joukkopaon (taulukko 1) ja vakauttaakseen maansa talouselämän DDR:n pääpuolue SED rakennutti valtionsa länsirajalle muurin. Berliinin valmistui 13.8.1961. Muuri estikin tehokkaasti muuttoliikkeen. Vuonna 1962 idästä länteen pääsi enää vajaa kymmenesosa siitä määrästä, joka pakeni länteen vuonna 1961. (Raff 1996, 432-466; Schneider 1988, 37.)

TAULUKKO 1 Muuttoliike Itä-Saksasta Länsi-Saksaan 1957-1962 (Statistisches Bundesamt)

Vuosi	Miehet	Naiset	Yht.
1957	213 600	205 015	418 615
1958	120 620	139 132	259 752
1959	87 767	94 910	182 677
1960	123 287	124 464	247 751
1961	117 563	118 827	236 390
1962	9 535	11 931	21 466

Sosialistisen Saksan historia kesti neljäkymmentä vuotta. DDR:n perusteiden murtuminen alkoi vuonna 1989, kun lähinnä nuorisoa pakeni Länsi-Saksan suurlähetystöihin Varsovaan, Prahaan ja Budapestiin. Ensimmäinen aukko kylmän sodan rautaesirippuun syntyi syyskuussa 1989 Unkarin avatessa rajansa länteen, Itävaltaan. Muihin sosialistisiin maihin DDR:stä paenneet marssivat nyt Unkarin kautta länteen. (Bontrup 1998, 116.) Samoihin aikoihin DDR:ssä valtaa yksinoikeudella

pitävän SED-puolueen johtoon ja siten käytännössä koko valtion johtoon jo vuonna 1971 noussut Erich Honecker apulaisineen valmistautui SED-valtion 40-vuotisjuhliin. Gorbatshov ei yllättäen enää tukenutkaan edeltäjiensä tavoin Varsovan liiton maiden hallituksia. Itse asiassa Neuvostoliitto, Mihail Gorbatshovin ensimmäisellä vierailulla Länsi-Saksaan 12.-15.6.1989 (Raff 1996, 487), asetti Länsi-Saksan suhteet Itä-Saksan tukemisen edelle (Visuri 1994, 172). Niinpä kansan astuessa barrikadeille (ns. maanantai-mielenosoitukset Leipzigissa) hallituksen rivit vähitellen antoivat periksi ja 28 vuotta pystyssä ollut Saksat erottava muuri luhistui marraskuun alussa poliittisen paineen ja muuttohalujen alla (Blanchard ym. 1992, 11). Länsi-Berliinin silloinen kaupunginjohtaja Walter Momper totesi muurin murtumisesta, että tuona yönä, 9.-10.11.1989, Saksan kansa oli maailman onnellisin kansa. (Raff 1996, 491.) Onnea ei kuitenkaan jatkunut kauan, sillä uusista osavaltioista oli tuleva yhdistyneen Saksan rahareikä pitkälle tulevaisuuteen. Clague (1992, 2) näkee transition ongelmana juuri sen ainutlaatuisuuden: ennen vuotta 1989 yksikään maa ei ollut hylännyt kommunistista poliittista ja taloudellista järjestelmää.

Vielä muurin murtumisen jälkeen, talvella 1989-1990, väkipako Itä-Saksasta Länsi-Saksaan (taulukko 2) jatkui voimakkaana. Viikosta toiseen kymmenettuhannet järjestelmään pettyneet pakenivat tilaisuuden tullen maasta ilman toivoa taloudellisen tilanteen parantumisesta. Tällöin Länsi-Saksan liittokansleri Helmut Kohlin ja DDR:n puoluejohtajan Hans Modrowin kesken käydyissä neuvotteluissa päätettiin pikimmiten aloittaa neuvottelut Saksojen välisestä talous-, raha- ja sosiaalisesta liitosta (*Wirtschafts-, Währungs- und Sozialunion*) (Raff 1996, 493-495). Samoihin aikoihin Gorbatshov ilmaisi Neuvostoliiton hyväksyvän ja kunnioittavan täysin Saksojen halua yhdistyä. Hänen puolestaan saksalaiset voivat itse päättää yhdistymisen aikataulusta ja keinoista. Yhdistymisen tie oli avattu.

TAULUKKO 2 Muuttoliike Itä-Saksasta Länsi-Saksaan 1986-1992 (Statistisches Bundesamt)

Vuosi	Miehet	Naiset	Yht.
1986	14 282	15 177	29 459
1987	10 572	12 266	22 838
1988	21 430	21 884	43 314
1989	210 520	177 876	388 396
1990	232 266	163 077	395 343
1991	125 884	123 859	249 743
1992	98 334	100 836	199 170

3.1.1 Talouselämä

Toisen maailmansodan päätyttyä Saksa oli raunioina. Vuonna 1949 perustetuissa kahdessa Saksassa aloitettiin mittava jälleenrakennusurakka, mutta täysin eri pohjilta. Toisin kuin Länsi-Saksa, joka sai huomattavaa taloudellista apua Yhdysvalloilta, Itä-Saksa ei saanut juuri lainkaan apua ulkopuolelta. Lisäksi Neuvostoliitto vaati Itä-Saksalta valtavia sotakorvauksia. Maa jäi oman onnensa nojaan toteuttamaan Neuvostoliiton mallin mukaista keskusjohtoista suunnitelmataloutta. (Cipolla 1986, 69.) Aluksi Itä-Saksan teollisuus kehittyi Suomen mallia mukailleen sotakorvausten maksuun tuotettujen hyödykkeiden kautta. Kun sotakorvaukset oli suoritettu, siirryttiin kahdenkeskiseen tavarakauppaan, jossa Neuvostoliitto toimitti muun muassa öljyä ja DDR puolestaan vei Neuvostoliittoon tiettyjä hyödykkeitä. Kauppaa kutsuttiin Barter-kaupaksi (*Bartergeschäft*). Kahdenkeskistä kauppaa käytiin myös muiden sosialististen maiden kanssa. (Späth 1994, 180-181.) Suomessa puhuttiin clearing-kaupasta.

Talouselämä perustui monivuotisille, keskitetyille kansantaloussuunnitelmille. Tuottavuusnäkökulma sivutettiin keskusjohtoisisissa talouksissa täysin. Ohjeet tuotannolliseen toimintaan tulivat politiikan huipulta. Itä-Saksan kombinaateissa ja teollisuuslaitoksissa valmistetut hyödykkeet, lähinnä kriittiset peruskomponentit ja materiaalit, menivät omaan käyttöön tai muihin sosialistisiin maihin. Itäsaksalaiset yritykset olivat riippuvaisia viennistään Itä-Eurooppaan (Tietz & Zentes 1993, 54). Itä-Saksan kansainvälisen kaupan alueellinen rakenne rajoittuikin lähinnä itäblokin muihin maihin. Itä-Eurooppa ja Neuvostoliitto muodostivat suojatun ja suljetun talouden. Tämä heijasti pikemminkin talousjärjestelmän poliittista rajoittuneisuutta kuin taloudellista logiikkaa. (Collier & Siebert 1991, 197-198; ks. myös Blanchard ym. 1992, 52.)

Späth (1994, 180-181) näkee ongelmana sen, että itäsaksalaiset yritykset pystyivät käytännössä aina myymään koko tuotoksensa kotimarkkinoille tai Itä-Eurooppaan, itäblokin kumppanuusmaihin. Tuotantoteknologiaa ei tarvinnut kehittää, sillä myyntiä oli joka tapauksessa. Toisin oli länsimaissa, joissa kuluttajat ostivat sitä, mitä halusivat, eivätkä sitä, mitä sillä hetkellä oli tarjolla. Collierin ja Siebertin (1991, 197) mukaan Itä-Saksan teollisuustuotteiden oli mahdoton kilpailla kansainvälisillä markkinoilla, sillä tuotannon erikoistuminen oli vähäistä,

tuotannossa saavutetut skaalaedut rajallisia ja tuotannosta puuttuivat täysin innovaatiot. Havainnollisena esimerkkinä olkoon itäblokin autoteollisuus. Itä-Saksan tunnetuinta automerkkiä Trabantia valmistettiin lähes muuttumattomana kahdenkymmenen vuoden ajan. Lännessä jatkuvasti kehittyvä moottoritekniikka, kiristyvät turvallisuusvaatimukset, muotoilu, ympäristötietoisuus ja siihen liittyvä polttoainetaloudellisuus saivat idän autot näyttämään vuosi vuodelta yhä vain vanhemmilta ja huonommilta. Sama päti muussakin teollisuudessa. Frese ja Immler (1993, 62-64) esittävät teoksessaan taylorismin käsitteen (nimetty omatoimisuuden hylkäävän johtavuusopin kehittäjän F. W. Taylorin 1978 & 1922 mukaan), joka pitkälti vallitsi Itä-Saksassa. Kaikki sujui suunnitelmien mukaan, eikä keneltään edellytetty omatoimisuutta. Omatoimisuudesta ja innovatiivisuudesta usein jopa rankaistiin. Ei ollut mitään kiihoketta saavuttaa teknistä edistystä, kuten Siebert (2000, 111, 440) asian esittää.

Burdan ja Wyploszin (1997, 122) mukaan keskusjohtoisissa talouksissa laskettiin bruttokansantuotteen sijaan nettomarkkinatuotetta (*nmp = net market product*), josta puuttuvat tietyt yleensä bruttokansantuotteeseen mukaan laskettavat palvelut. Heidän mukaansa Itä-Saksa oli dynaamisesti tehoton. Tätä ei poistanut tieto siitä, että suunnitelmatalouksissa investoitiin suhteessa enemmän kuin länsimaisissa markkinatalouksissa. Esimerkiksi vuonna 1989, juuri ennen yhdistymistä, Itä-Saksan investoinnit ylsivät 27,0 prosenttiin nettomarkkinatuotteesta, kun taas Länsi-Saksan investoinnit olivat 20,7 prosenttia bruttokansantuotteesta. Itä-Euroopan muissa maissa investointiaste oli lähellä 30 prosenttia, kun taas Länsi-Euroopassa liikuttiin noin 20 prosentin tienoilla. Huolimatta korkeasta investointiasteesta, kulutushyödykkeistä oli kuitenkin jatkuvasti pulaa, mikä puolestaan piti kulutuksen määrällä tai hallussa olevien hyödykkeiden määrällä mitattavan elintason alhaisena.

Tuotannollisen toiminnan valtiollistaminen poisti Itä-Saksasta käytännössä kaiken kilpailun. Schneiderin (1988, 20-22) mukaan teollisuuden siirto kokonaisuudessaan valtioon haltuun saavutettiin maaliskuussa 1972. Vuonna 1973 maassa oli 10 200 valtion yritystä. Vuonna 1986 määrä oli enää 3 449. Tällöin työntekijöitä oli yhdessä firmassa keskimäärin 943. Vielä vuonna 1989 yli 90 % tuotannossa muodostuvasta lisäarvosta tuli suoraan valtion sektorilta. Neljänkymmenen vuoden suunnitelmatalous, minkä aikana valtio jakoi resurssit ja asetti tuotantotavoitteet, johti Saksojen väliseen valtavaan elintasokuiluun. Tuotannollisessa

toiminnassa panos- ja tuotoshinnat olivat toissijaisia. Yrityksen johtajat eivät ajatelleet lainkaan voittoja. Yhdistymisen hetkellä haasteita ei puuttunut. (Clague 1992, 7-11.)

Keskusjohtoisessa suunnitelmataloudessa hinnat pidettiin tietoisesti alhaisina, jolloin pääsi syntymään liikakysyntää. Tietty kuluttajahintojen säännöstelylogiikka oli olemassa. Hinnattoman allokation mekanismi toimi tehokkaammin tilanteessa, jossa hinnat olivat alhaisia ja täten mahdollistivat useammalle kuluttajalle niukan hyödykkeen ostamisen. Toisaalta suhteelliset hinnat olivat syrjiviä. Seurauksena oli resurssien vajaakäyttöä, heikko infrastruktuuri, alhainen tuottavuus ja tulotaso sekä vakavia ympäristöongelmia. Yhdistymisen yhteydessä siirtyminen markkinatalouteen edellytti hintojen nostamista. Markkinatalouteen siirtymisen ensimmäinen askel on juuri reaalisten hintojen saavuttaminen. Yksityissektorin toimintaolosuhteet on luotava kasvunäkökulmasta. Kasvaneita kustannuksia kattavaan lähdettiin palkkojen korottamisella. (Clague 1992, 11-14; Svejnar 1991, 123-124.)

DDR:n oma talouselämä tuli tiensä päähän kesällä 1990. Tuolloin sovittiin Saksojen välisestä taloudellisesta liitosta. Länsi-Saksan talousjärjestelmä, sosiaalinen markkinatalous, otettiin sellaisenaan käyttöön Itä-Saksassa. Itä-Saksan raha- ja finanssipoliittinen suvereenisuus siirtyi Länsi-Saksan haltuun. Valmistauduttiin yhdistymiseen. (Collier & Siebert 1991, 196-197.)

3.1.2 Työmarkkinat ja palkkaus

DDR:n rauhallinen vallankumous vuonna 1989 johti reaalisosialististen työsuhteiden lakkauttamiseen. Neljäkymmenen vuoden aikana maahan oli syntynyt ainutlaatuinen sopimuspalkkajärjestelmä, jonka perusteet ja rakenne oli kirjattu DDR:n työlakikirjaan (*AGB = Arbeitsgesetzbuch*). Kaikki sopimukselliset muutokset ja päätökset perustuivat kollektiivisiin kehys sopimukseen (*RKV = Rahmenkollektivvertrag*), jotka solmittiin valtion keskeisen toimielimen, teollisuusministeriön, ja yksittäisten ammattiliittojen keskushallintojen välillä. Kehyssopimukset kattoivat parhaimmillaan 95 % kaikista teollisuustyöntekijöistä. Sopimuspalkkausehtojen muuttamista tapahtui hyvin harvoin ja tällöinkin ennalta määriteltyjen monivuotisten kansantaloussuunnitelmien tarjoamassa väljyydessä tai pikemminkin tiukkuudessa. Tuottavuudella ei ollut osaa eikä arpaa palkan määräytymisessä vaan palkka oli

poliittisesti määrätty. Saksojen yhdistyttyä DDR:n keskitetty valtiollinen sopimuspalkkajärjestelmä romutettiin ja siirryttiin Länsi-Saksan järjestelmään. (Späth 1994, 182-183; Tarifpolitik im Zuge der deutschen Einigung, 3-5.)

Itä-Saksassa harjoitettiin vanhaa suunnitelmatalousmallia palkoissa vielä vuoden 1990 alussa. Uuden vuosikymmenen vaihteessa sosialistisen yhteiskunta- ja talousjärjestelmän sortuminen näytti päivä päivältä varmemmalta. Valtionpäämies Hans Modrowin aikaan, ennen DDR:n historian ensimmäisiä ja samalla viimeisiä vapaita ja yhtenäisiä edustajistovaaleja 18.3.1990, sovittiin hänen päätöksestään lähes kaikilla taloudenaloilla rationalisointitoimenpiteistä työntekijöiden suojaksi. Tuolloin oli selvää, että siirtyminen markkinatalouteen johtaisi laajaa kansanosuutta koskeviin sosio-ekonomisiin seurauksiin, kuten rationalisointiin ja työttömyyteen. DDR:n tuottavuusluvut olivat kaukana Länsi-Saksan vastaavista luvuista. Todennäköiseltä näyttävältä yhdistymiseltä odotettiin pikaista elintason kohoamista. Niinpä jo alkuvuodesta 1990 alettiin vaatia suurehkoja palkankorotuksia. (Raff 1996, 489-502; Tarifpolitik im Zuge der deutschen Einigung, 5.) Brenke (2001) kertoo, että DDR:n hallitus, joka vielä siihen aikaan oli palkoista päättävä elin, hyväksyi palkankorotukset. DDR:n tilastokeskuksen mukaan palkankorotukset vuoden 1990 ensimmäisen ja toisen vuosineljänneksen välillä ulottuivat valtion hallinnon neljästä prosentista rahoitussektorin 19 prosenttiin. Teollisuudessa palkankorotukset olivat keskimäärin 11 %. Tämä siis jo ennen yhdistymistä.

Saksojen välisen ensimmäisen valtiosopimuksen allekirjoittamisen yhteydessä 18.5.1990 otettiin Länsi-Saksan työoikeuslaki sellaisenaan käyttöön myös Itä-Saksan puolella. Laki salli kansalaisille yhdistymisvapauden, sopimuspalkka-autonomian ja työoikeustaistelut. Institutionaalinen kehys taloudelliselle yhdistymiselle ja makrotaloudelliselle tasapainolle oli näin luotu. (Collier & Siebert 1991, 196.) Palkkaneuvottelut hoidettiin tästä eteenpäin vasta muodostettujen ammattiliittojen sekä työnantajien välillä. Palkankorotusvaatimukset eivät kuitenkaan perustuneet Länsi-Saksan mallin mukaan kokonaistuottavuuden kasvuun, vaan vaatimukseen saavuttaa Länsi-Saksan palkkataso. (Brenke 2001; Collier 1991, 183.)

Visurin (1994, 178) mukaan Saksojen välinen rahaliitto toteutettiin poliittisten paineiden vuoksi kovalla kiireellä 1.7.1990. Späth (1994, 182) esittää pikaisen valuutanvaihdon osittaiseksi syyksi

itäksalaisten uhkausta: ”jos D-markka tulee, me jääme tänne – jos D-markkaa ei tule, me tulemme”. Taloudellista tai eettistä perustetta yhteiseen valuuttaan hän ei löydä. Kurz (1991, 48-51) jatkaa, että palkat muutettiin uuteen valuuttaan suhteessa 1:1. Vuonna 1990 teollisuuden tuntipalkoista sekä teollisuuden ja kaupan kuukausipalkoista laskettu keskimääräinen kuukausipalkka DDR:ssä vuonna 1990 oli 1 200 DM, kun vastaava summa Länsi-Saksassa oli 3 500 DM. Samaa suhdetta käytettiin eläkkeisiin (keskimääräinen kuukausieläke DDR:ssä vuonna 1990 oli 380 DM). Yhteisen valuutan myötä selvästi havaittavat erot palkoissa ja eläkkeissä johtivat korotusvaatimuksiin. Käteis- ja talletusraha vaihdettiin suhteessa 2:1, kuitenkin niin, että jokainen kansalainen sai vaihtaa osan säästöistään suhteessa 1:1. Collierin (1991, 182) mukaan alle 14-vuotiaat saivat vaihtaa 2 000 markkaa, 14-58-vuotiaat 4 000 markkaa ja yli 59-vuotiaat 6 000 markkaa suhteella 1:1. Lopulliseksi keskimääräiseksi vaihtosuhteeksi muodostui 1,8:1. Valuuttojen yhdistäminen aiheutti ongelmia, joita silloinen hallitus ei osannut tai välittänyt ottaa huomioon (Lange & Pugh 1998, 95). Muutenkaan varoituksia nopean yhdistymisen kulttuurisista ja taloudellisista seurauksista ei huomioitu (Bontrup 1998, 116). Heinäkuun ensimmäisenä sovittiin myös, että kaikki vanhalla valuutalla tehdyt sopimukset olisivat voimassa ainoastaan vuoden 1990 loppuun asti. Nopeiden päätösten taustalla oli pyrkimys lakkauttaa DDR:n kansalaisten pakonomainen muutto Länsi-Saksaan sekä saada heidän odotukset tulevaisuudestaan ja omasta elintasostaan omalla maaperällään paremmiksi (Collier & Siebert 1991, 199). Mikäli muuttoliikettä ei saataisi hillittyä, se kärjistäisi edelleen alueellisia eroja (Piispa 2001, 125).

Kommunistisille maille oli yleistä ja yhteistä keinotekoinen täystyöllisyys. Itä-Saksassakaan ei ollut työttömyyttä. (Schneider 1988, 37.) Kaikille järjestelmän osakkaille, miehille ja naisille, osoitettiin työpaikka ja taattiin palkka, joka riitti välttämättömiin menoihin. Työpaikka oli käytännössä aina varma, eikä pelkoa työttömyydestä ollut (Svejnar 1991, 124). Palkan muodostumismekanismi oli kilpailukyvytön siirryttäessä tehokkaaseen markkinatalouteen (Clague 1992, 17). Ongelmia syntyi heti yhdistymisen yhteydessä, jolloin kokonaistyöttömyys lähti jyrkkään nousuun. Myös sukupuolten väliset työttömyyserot kasvoivat hetkessä. Etenkin naisten työttömyys kasvoi lyhyellä aikavälillä nopeasti (Lange 1996, 18-20).

Itä-Saksassa työhön osallistumisaste oli ollut huomattavasti suurempaa kuin Länsi-Saksassa. Lisäksi työntekijöiden viikkotyöaika oli pitempi ja heillä oli lyhyemmät vuosilomat, mikä sekkin piti itäsaksalaisten keskimääräisen elintason alhaisempana. Csaba (1995, 65) erottelee idän ja lännen palkkausjärjestelmät toisistaan lähinnä siten, että sosialismissa palkat pidetään tietoisesti alhaisina. Työstään saamansa palkan johtajat, työntekijät ja maanviljelijät saavat käyttää vapaasti ja allokoita sen saatavilla oleviin hyödykkeisiin. Hyödykevalikoima on kuitenkin rajallinen, poliittisesti hinnoiteltu ja ennalta määrätty, jolloin kuluttaja pystyy valitsemaan ainoastaan niiden hyödykkeiden väliltä, joita hallitus kulloinkin priorisoi ja sallii tuotettavan tai tuotavan. Kuluttaja ei voi siten ostokäyttäytymisellään määrätä tarjolla olevaa hyödykevalikoimaa, kuten markkinataloudessa tapahtuu. Useiden kestokulutushyödykkeiden kohdalla poliittisesti alhaisina pidetyt hinnat ja niukkuus aiheuttavat jonoja ja pitkiä toimitusaikoja. Useat hinnat eivät kattaneet edes tuotantokustannuksia (Clague 1992, 7-11). Sosialismi maailmankatsomuksena oli paternalistista. Valtio oli ”isähahmo”. (Siebert 2000, 109-111.)

3.2 Länsi-Saksa (Saksan liittotasavalta)

Kylmän sodan voi katsoa alkaneen Berliinin kriisistä vuonna 1948, jolloin Neuvostoliitto sulki kaikki Berliiniin johtavat maaliikenneväylät. Taustalla oli länsiliittoutuneiden omalla Saksan alueellaan 20.6.1948 toteuttama rahauudistus (*Reichsmark* > *Deutschmark DM*), jonka toteuttamisen Neuvostoliitto hallitsemallaan alueellaan esti. Valuuttarajasta muodostui poliittinen raja, joka oli johtava kahden Saksan syntyyn seuraavana vuonna. Länsiberliiniläisten nälkäkuolema pystyttiin onneksi välttämään massiivisen ilmasillan avulla. Tilanne kiristi Neuvostoliiton ja läntisten liittoutuneiden välejä entuudestaan. (Raff 1996, 421-424.)

Saksan kolmesta läntisestä miehitysvyöhykkeestä (Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska) muodostettiin Saksan liittotasavalta 24.5.1949 (Raff 1996, 425-429). Länsi-Saksan pinta-ala oli noin kaksi ja puoli kertaa suurempi kuin Itä-Saksan. Rahauudistuksen sekä Marshall-avun turvin Länsi-Saksa toipui erittäin nopeasti toisen maailmansodan tuhoista. Länsi-Saksan talouden nopeaa toipumista ja sitä seurannutta voimakasta kasvua onkin syystä kutsuttu Saksan talousihmeeksi. Länsi-Saksa nousi 1900-luvun toisella puoliskolla yhdeksi maailman johtavista maista ja oli edistämässä Euroopan yhdentymistä. (Somers 1991.)

Koko kylmän sodan ajan kestänyttä Saksan integraatiopolitiikkaa voi kuvata kaksiosaiseksi; toisaalta Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamisesta alkoi taloudellisen ja poliittisen yhteistyön hoitaminen Euroopan yhteisön (myöhemmin Euroopan Unioni) kautta, kun taas puolustus nojasi Yhdysvaltoihin NATO:n kautta (Kuechler 1992, 53-54). Kommunismin kaaduttua ja Saksojen yhdistyttyä 16 miljoonan asukkaan Itä-Saksa liitettiin osana uutta Saksaa sekä Euroopan Unioniin että NATO:on (Armstrong & Taylor 2000, 304).

Länsi-Saksassa vallinneen käsityksen mukaan Saksat tulevat jonain päivänä jälleenyhdistymään. Ei tänään, vaan pikemminkin seuraavien sukupolvien aikaan. Yllätys oli suuri, kun 1980-luvun lopun yhteiskunnallinen tilanne johti nopeaan yhdistymiseen. (Späth 1994, 181-182.)

3.2.1 Talouselämä

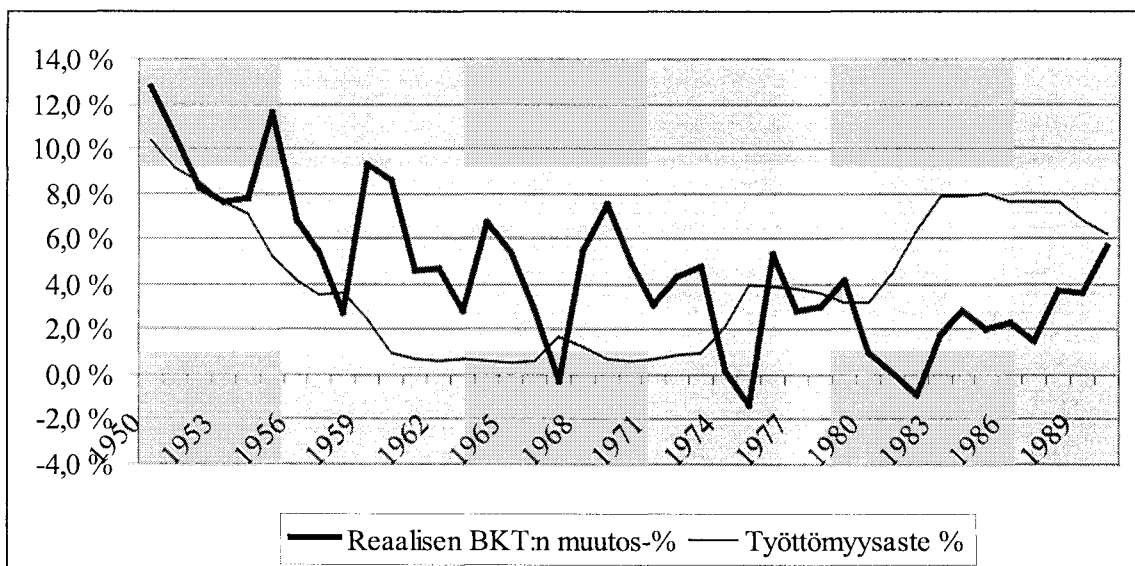
Collier ja Siebert (1991, 200) vertaavat Itä-Saksan teollisuuden tilaa yhdistymisen aikana Länsi-Saksan tilanteeseen toisen maailmansodan päätyttyä. Suurin osa tuotantolaitoksista oli vanhentuneita tai (sodassa) tuhoutuneita. Lähtökohta ei kuitenkaan ollut identtinen verrattaessa sodanjälkeistä tilannetta 1990-luvun alun Itä-Saksaan, jossa Saksojen välinen talous-, raha- ja sosiaalinen liitto astui 1.7.1990 voimaan. Itä-Saksa liitettiin Länsi-Saksaan lähinnä tehottomana tuottajana. Yhteistä olivat rahavirrat. Länsi-Saksan alueelle virtasi jo vuodesta 1947 alkaen Marshall-avun muodossa valuuttaa sodan tuhoamien tuotantolaitosten uudelleenpystyttämistä varten, jotta heti sodan päättymisen jälkeen miljoonille etnisille pakolaisille ja idästä länteen loikanneille saataisiin järjestettyä pikaisesti töitä (Visuri 1994, 167).² Ennen Berliinin muuria, vuosina 1950-1961, Länsi-Saksaan saapui vielä neljä miljoonaa saksalaista itäblokin maista (Blanchard ym. 1992, 47-48).

---

² Yhdysvaltain ulkoministeri George C. Marshall päätti kesäkuussa 1947 suuresta taloudellisesta apupaketista, minkä myötä Yhdysvallat tarjoaa Länsi-Euroopan sodassa kärsineille maille taloudellista jälleenrakennusapua neljäksi vuodeksi. Subventio oli vuosina 1948-51 2% kunkin avunsaantivaltion bkt:sta. Tukitoimia valvomaan perustettiin OEEC, josta myöhemmin muotoutui nykyinen OECD. Yhdysvallat edellyttivät, että Euroopan valtiot ryhtyisivät yhteisiin toimiin vaikeuksiensa voittamiseksi. Ranskan aloitteesta syntyikin EU:n edeltäjä hiili- ja teräsyhteisö, jonka perustajajäsenenä oli myös Länsi-Saksa. (Raff 1996, 395-396; Somers 1991, 3; ks. myös Blanchard ym. 1992, 67.)

Kurz (1991, 25) jakaa Länsi-Saksan taloushistorian (kuvio 2 & LIITE 2) kolmeen vaiheeseen, joista ensimmäinen on sodan jälkeistä jälleenrakentamisen aikaa vuosina 1948-1965. Talouden kasvusta kertovat luvut olivat huimia, hinnat stabiileja ja taloudessa vallitsi käytännössä täystyöllisyys. Berliinin muurin estäessä itäsaksalaisten muuton Länsi-Saksa imi työvoimapulaansa vierastyöntekijöitä (*Gastarbeiter*) varsinkin Turkista ja Italiasta, mutta myös muista Etelä-Euroopan maista. Vuosina 1966-1979 valtio harjoitti keynesiläistä interventiopolitiikkaa pyrkien pysyvään täystyöllisyyteen ja hyvinvointivaltion statuksen säilyttämiseen. 1980-luvulla elettiin liberalismien aikakautta. Täystyöllisyyttä ajavan politiikan sijaan suosittiin pitkän aikavälin kasvua ja markkinoiden deregulointia valtion avulla. Sosiaaliturvajärjestelmä rakennettiin kattavaksi. Teollisuusyhteiskunnassa yritykset hakivat tehokkuutta hierarkisesta linjaorganisaatiosta, fordilaisesta mallista, jossa eri osat toimivat samaan suuntaan yhteisen päämäärän hyväksi. Nykyisin nämä osat toimivat itsenäisesti omien tavoitteidensa eteen, mikä tekee kokonaisuudesta aikaisempaa tehokkaampaa.

KUVIO 2 Reaalisen bruttokansantuotteen muutos ja työttömyysaste vuosina 1950-1990 (Siebert 2000, 28-29)

Usean vuosikymmenen täystyöllisyyden ja huikkeen kasvun jälkeen Länsi-Saksa joutui taantumaan 1970-luvulla. Maailmantaloutta järkyttivät kaksi tarjontapuolen shokkia: öljykriisit. Taantumasta kuitenkin selvittiin ja Länsi-Saksa nousi 1980-luvun loppuun mennessä yhdeksi

maailman merkitsevimmistä talousmahdeista ollen perustamassa myös maailmankauppaa vapauttavaa GATT-sopimusta (nyk. WTO) syyskuussa 1986. Vuoteen 1990 mennessä Länsi-Saksa oli päässyt uudelleen korkean talouskasvun uralle. Työttömyys laski 6,2 %:n ja reaalin bruttokansantuote kasvoi 5,7 % vuonna 1990. Edellisen kerran bruttokansantuotteen muutos oli ylittänyt 5 %:n rajan vuonna 1976. (Siebert 2000, 28-29.) Myönteinen suuntaus olisi voinut hyvinkin jatkua, ellei kommunismi olisi kohdannut loppunsa ja Saksat yhdistyneet. Taantumaa tuki edelleen Persianlahden sota, joka syöksi koko maailman talouskasvun laskuun.

Saksan Liittotasavallan yhteiskunnallinen ja taloudellinen järjestys, sosiaalinen markkinatalous, oli ratkaiseva edellytys talouselämän sodanjälkeiselle menestykselle (Kurz 1991, 25). Saksassa vallitsi yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja turvallisuus sekä taloudellinen vapaus (Raff 1996, 438-439). Valtio ei määrää hintoja. Se luo markkinavoimille puitteet toimia. Tähän tehtävään kuuluu vapaata kilpailua estävien kartellien ja monopolien poistaminen sekä yleensäkin vapaan kilpailun olosuhteiden takaaminen. Valtiolla on kaksi institutionaalista ominaisuutta: varattomat ihmiset saavat valtiolta tulonsiirtoja ja toisaalta progressiivinen verotus kasvattaa työssä olevan veroja tulojen noustessa. (Burda & Wyplosz 1997, 145; ks. myös Kurz 1991, 26-30.) Liittotasavallan taloudellinen menestys kavensi tuloeroja ja nosti elintason huipputasolle. Työttömyyden myöhemmin kasvaessa tämä johti työttömyysloukkuongelmaan. Tällöin työllistyminen ei kannata. Verotuksesta aiheutui puolestaan tuloloukku, jolloin lisätyön hankkiminen muuttui kannattamattomaksi.

Talouskasvun myötä ryhdyttiin kiinnittämään enemmän huomiota ympäristöasioihin. Saksasta tulikin nopeasti edelläkävijä jätteen hyödyntämisessä ja yleisessä ympäristötietoisuudessa. Csaba (1995, 57) toteaa oivallisesti ympäristötietoisuuden olevan rikkaiden luksusta. Länsi-Saksasta oli tullut rikas maa.

3.2.2 Työmarkkinat ja palkkaus

Käytettäessä tässäkin vertailupohjana Collierin ja Siebertin (1991, 197) ajatuksia, Länsi-Saksan toipuminen toisesta maailmansodasta eroaa Itä-Saksan ”toipumisesta” kommunismista myös palkanasetannassa. Taloudellisen integraation alkuvaiheessa jälleenyhdistyneen Saksan uusien

osavaltioiden palkkataso ei vastannut lähellekään tuotannon tehokkuutta, tuottavuutta. Lisäksi palkat nousivat huomattavasti tuottavuuden kasvua nopeammin. Kilpailukyvyn parantaminen unohdettiin täysin ja ammattiliitot etunenässä lähtivät ajamaan Itä- ja Länsi-Saksan välisen palkkakuilun tasoittamista. Sen sijaan sotien jälkeisessä Länsi-Saksassa teollisuustuotannon tehokkuuden nopean kasvun myötä palkkoja pystyttiin järkevästi korottamaan. (Glastetter ym. 1991, 208-209.) Palkka ei kuitenkaan riipu pelkästään tuottavuudesta, kuten Csaba (1995, 127) osoittaa: länsimaissa palkka riippuu poliittisista ja kulttuurisista tekijöistä sekä tinkimiskyvystä ja taidoista.

Länsi-Saksassa koettiin palkkatason jatkuva reaalin kasvu, mikä puolestaan johti elintason nopeaan kohentumiseen. Täystyöllisyys piti myös valtion sosiaalimenot pieninä, joten yhteiskunnan tarjoamat palvelut voitiin pitää hyvällä tasolla. Alueellisia tuloeroja kuitenkin oli, kuten Raff (1996, 441-443; ks. myös 478) toteaa ja jatkaa, että Saksan liittotasavallassa on alusta alkaen noudatettu sopimuspalkkoja. Saksan kilpailukykyä uhkasi öljykriisien aikaan ja niiden jälkeen valtion menojen ja työttömyyden nopea kasvu. Tilannetta lähdettiin ratkaisemaan viikottaista työaikaa lyhentämällä.

Länsi-Saksassa teollisuuden painoarvo työmarkkinoilla on ollut perinteisesti korkea. Oheisesta taulukosta selviää Länsi-Saksan työllisyyden (miljoonaa) jakautuminen maatalouden, teollisuuden ja palveluiden kesken vuosina 1950-1989 (taulukko 3). Luvut ovat keskimääräisiä lukuja mainituilta ajanjaksoilta. Huomattavaa on kehittyneille maille ominainen maanviljelijäväestön tasainen kato ja palvelualojen työllisyyden jatkuva kasvu. Vielä vuosina 1950-1958 maataloudessa oli keskimäärin lähes joka viides (18,9 %) työllinen tai 8,4 % koko väestöstä. Vuosina 1983-1989 maataloudesta ansaitsi elantonsa enää 4,3 % työllisistä tai 1,8 % koko väestöstä. Palvelualalla työskenteli vuosina 1950-1958 keskimäärin joka kolmas (34,8 %) työllisistä tai 15,5 % verrattuna koko väestöön. Vuosina 1983-1989 jo yli puolet työllisistä (55,2 %) tai 24,2 % koko väestöstä oli palvelualalla. Teollisuudessa työskenteli vuosina 1950-58 vastaavasti 46,3 % ja 20,6 % ja vuosina 1983-1989 vastaavasti 40,5 % ja 17,7 %. Teollisuuden työllisyys kasvoi ennen öljykriisejä lähinnä vierastyöläisten avulla. Tämä näkyy myös väkiluvun kasvussa 1960-luvun loppuun asti, jonka jälkeen kasvu on tasoittunut. (Glastetter ym. 1991, 250.)

TAULUKKO 3 Länsi-Saksan työllisyys (1 000 000) vuosina 1950-1989 (Glastetter ym. 1991, 250)

	Maatalous	Teollisuus	Palvelut	Yhteensä	Väkiluku
1950-1958	4,35	10,66	8,02	23,03	51,87
1959-1967	3,17	12,74	10,42	26,33	57,30
1968-1975	2,11	12,57	11,80	26,48	61,14
1976-1982	1,45	11,46	13,52	26,43	61,50
1983-1989	1,16	10,87	14,81	26,84	61,31

3.3 Jälleenyhdistyminen

Saksan jako oli jähmettynyt osaksi kylmää sotaa eikä nopeisiin muutoksiin uskottu. Euroopan blokkijakoon oli totuttu. (Kuechler 1992, 53-55; Raff 1996, 489.) Länsimaista markkinataloutta kuitenkin houkuttelivat Itä-Saksan ja sitä kautta Itä-Euroopan kulutustavaramarkkinat, joiden tuotoista länsiyritykset kuvittelivat pääsevänsä osallisiksi rajojen avauduttua. Toisaalta myös rajan toisella puolella DDR:n kansalaiset halusivat pitkän siron jälkeen saada itselleen takaisin kansalaisvapauden, vapauden SED-valtion kaikkivaltiudesta. He halusivat saada oikeuden nauttia työstään saamalla korvauksella kaikista niistä hyödykkeistä, joita lännessäkin käytetään.

Vielä 1980-luvun lopulla ei uskottu siihen, että Neuvostoliitto todella luopuisi toisen maailmansodan tuloksena hankkimastaan etupiiristä ja asemastaan Itä-Euroopassa. Saksan yhdistymiskysymys nousi kuitenkin korostuneesti esille vuoden 1989 aikana. Esille nostettiin perustuslakiin kirjattu liittovaltiotason järjestys yhtenäisestä Saksasta (Späth 1994, 184). Entiset liittoutuneet pyrkivät aluksi hidastamaan yhdistymisen nopeutta, vaikka jo vuoden 1952 ”Saksan sopimuksessa” he olivat asettaneet pyrkimyksensä Saksan liittotasavallan tapaisen jälleenyhdistyneen Saksan saavuttamisen. Keskusteluihin vedettiin myös kysymys NATO-jäsenyydestä, jonka piiriin ulotettaisiin luonnollisesti myös entinen Itä-Saksa yhdistyneen Saksan osana. (Raff 1996, 444-447; 493.) Saksojen yhdistymisessä uudet osavaltiot liittyivät saman tien Saksan osana Euroopan Unioniin. Itä-Saksan länsi-integroinnista syntyneet kustannukset kaatuivat pääosin Länsi-Saksan veronmaksajien maksettaviksi. EU:n tehtävänä oli ulottaa uudet osavaltiot aluepolitiikkansa piiriin ja täten taata niille suurin mahdollinen poliittinen ja rahallinen tuki. (Armstrong & Taylor 2000, 304, 309-311.)

Berliinin muuri murtui 9.-10.11.1989. Saksojen yhdistymisprosessi alkoi. Itä-Saksan alueella järjestettiin 18.3.1990 ensimmäistä kertaa 6.11.1932 jälkeen vapaat vaalit, joissa 93 %:n äänestysviikkauksella kansa valinnoillaan selvästi ilmaisi halunsa luopua sosialismista ja kommunismista. Kuechler (1992, 54-55) mainitsee Kohlin marraskuussa 1989 julkistaman 10-kohdan yhdistymisohjelman, joka tarjosi DDR:n järjestelmään pettyneille ihmisille tulevaisuudenkuvan, minkä mukaan heidän kannattaisi jäädä kotiseudulle rakentamaan omaa maatansa. Yksityisen sijoittamisen ja pääomanliikkeiden esteet oli purettava. Sosiaalisen markkinatalouden ja oikeusvaltion perusteet oli rakennettava. Saksojen yhdistymisen muodollisuudet yleensäkin oli luotava. (Raff 1996, 494-497.) Kaikkea tätä varten tarvittiin kuitenkin suuria summia rahaa. Kohl ei suostunut ymmärtämään yhdistymisen taloudellisia realiteetteja, kuten Vesikansa (2000a, 20) artikkelissaan toteaa. Kohlin mielestä kyseessä oli kansallinen suurtehtävä: jaetun Saksan muovaaminen takaisin yhdeksi isänmaaksi. Maksoi mitä maksoi. Vesikansa (2000b, 31) on toisessa artikkelissaan laskenut itäisen Saksan jälleenrakentamis- ja muiden yhdistymiskulujen nettomääräiseksi arvoksi peräti 589 miljardia euroa. Saksojen yhdistyessä tavoitteeksi otettu (pikainen) elintason tasoittaminen on johtanut Itä-Saksassa suuriin palkankorotuksiin ilman, että tuottavuus olisi kasvanut (Burda & Wyplosz 1997, 85). Späthin (1994, 181-182) mielestä yhdistyminen onnistui poliittisesti täydellisesti, mutta taloudellisesta näkökulmasta katsoen kaikki meni pieleen.

Yhdistymisen tieltä oli vielä poistettava Saksoja käytännössä yhä hallitsevat liittoutuneet. Niinpä Saksan liittotasavallan ja DDR:n sekä Yhdysvaltain, Iso-Britannian, Ranskan ja Neuvostoliiton ulkoministerit allekirjoittivat 12.9.1990 ns. kaksi-plus-neljä-sopimuksen, jolla Saksalle myönnettiin täysi itsemääräämisoikeus. Liittoutuneet luopuivat kaikista oikeuksistaan ja vastuistaan Berliiniin sekä koko Saksaan. Yhdistynyt Saksa olisi täten suvereeni hoitaessaan sekä ulko- että sisäpoliittisia asioitaan. (Raff 1996, 497.)

Saksojen yhdistymisprosessissa tiedostettiin, että nyt olisi nopeasti luotava moderneja työpaikkoja teottomien sosialististen teollisuuslaitosten tarjoamien työskentelymahdollisuuksien tilalle, saatava riittävästi koulutettuja ihmisiä muuttuville työmarkkinoille sekä tuotettava välittömästi maailmanlaajuisesti kilpailukykyisiä tuotteita. Lisäksi oli saatava oman maan sisämarkkinat toimimaan. Ongelmia aiheutti myös sosialistisen valtion varjotalous. (Tietz &

Zentes 1993, 14-15). Mahdoton yhtälö ratkaistavaksi lyhyellä aikavälillä, mahdoton toteuttaa yli kymmenessäkään vuodessa, varsinkin kun markkinatalous oli luotava niinkin heikoista lähtökohdista. Omavaraistalous DDR oli köyhä, ympäristöltään ja maaperältään suurelta osin tuhoutunut, infrastruktuuriltaan heikko ja rappeutunut sekä tuotantotehotonta teollisuutta harjoittava. Itse asiassa DDR:n alue oli ollut ennen toisen maailmansodan päättymistä teollisuustaloudellisesti ja tuotantotehokkuudeltaan jopa vahvempi kuin Länsi-Saksan alue. Vuosikymmenet keskusjohtoisessa taloudessa olivat kuitenkin vieneet teollisuudelta kilpailukyvyn. Kurz (1991, 49-51) viittaa teoksessaan Keynesin ideaan yrittäjyyden ”eläinvaistoista” (*animal spirits*). Hän epäilee, olisikohan yrittäjyyden siemen säilynyt hengissä DDR:n 40 autokraattisen vuoden aikana.

Späth (1994, 180-181) näkee yhdistymisen hetken virhepäätelmänä sen, että Saksan itäosan kuviteltiin kukoistavan niin, että siellä tuotettaisiin länsimaisella teknologialla hyödykkeitä avautuville itäeurooppalaisille markkinoille. Teoreettisesti näin olisi voinut käydä, sillä potentiaaliset markkinat olivat idässä. Aiemmin Itä-Saksassa tuotetut itämarkkinoille erinomaisesti sopivat subventoidut hyödykkeet menivät hyvin kaupaksi itäblokin muissa maissa. Vuonna 1989 Itä-Saksan viennistä noin 70 % meni sosialistisiin maihin. Yhdistymisen myötä Itä-Saksa siirtyi kuitenkin länteen, pois itäblokin vaikutuspiiristä ja tukiaisista.

Saksan hallitus tuki Itä-Saksan itävientiä vielä vuoden 1990 loppuun asti. Vuodesta 1991 lähtien Itä-Saksassa tuotettujen hyödykkeiden hinta nousi tukiaisten loppumisen ja vaihdettavaan valuuttaan siirtymisen myötä, eikä itäblokin kansalaisilla ollut niihin enää varaa eikä maksukykyä. Itävienti romahti. Länsimarkkinoilla itäsaksalaiset tuotteet puolestaan olivat auttamattomasti vanhentuneita ja käyttökelvottomia. Kun vielä Neuvostoliiton kanssa tehdyt kahdenkeskiset tavaravaihtosopimukset öljytoimituksia vastaan raukesivat, Itä-Saksan alue oli vaikeuksissa. Tuotevalikoima soveltui ainoastaan Itä-Euroopan markkinoille, joilla se yhdistymisen myötä oli kuitenkin liian kallista. Itämarkkinat menetettiin täydellisesti ja länsimaisten markkinoiden vaatimusten täyttämiseen oli vielä pitkästi matkaa. Aiemmin itätuonnistaan riippuvaisen DDR:n tuonti idästä putosi puoleen (Tietz & Zentes 1993, 54). Yhdistymisen myötä saatavilla oleva hyödykevalikoima kuitenkin kasvoi –tuotteet tulivat nyt lännestä. Collier (1991, 183) näkee syynä pahentuneelle tilanteelle patoutuneen kysynnän

länsimaisia hyödykkeitä kohtaan sekä spontaanisen ostoboikotin Itä-Saksan omien tehtaiden tuotteita kohtaan. Tuottavuus oli heikkoa ja se oli saatava lännen tasolle, jotta itäsaksalaisten elintaso saataisiin edes hiukkasen nousemaan kohti länsisaksalaisten elintasoa. (Franz 1994, 370; Raff 1996, 500.)

4 SAKSA VUOSINA 1990-2001

Saksat yhdistyivät lokakuussa 1990. Kaksitoista vuotta on kulunut. Alueellista sopeutumista on tapahtunut, mutta Saksassa on yhä selviä alueellisia eroja työttömyydessä ja palkoissa. Uusia osavaltioita vaivaa korkea työttömyys ja palkat ovat alhaisempia kuin vanhoissa osavaltioissa. Saksan sisäinen muuttoliike suuntautuu työn ja paremman palkan perässä idästä länteen. Gornig ja Görzig (2001) näkevät ratkaisuna uusien osavaltioiden korkeaan työttömyyteen palkankorotuksista pitäytymisen. Tämä kuitenkin suurentaisi edelleen idän ja lännen välistä palkkaeroa. Pyritäänkö siis palkkojen vai työllisyyden parantamiseen?

Jälleenyhdistyneen Saksan työmarkkinoita lähestytään palkkojen ja muuttoliikkeen kautta. Tarkastelua suoritetaan uusien ja vanhojen osavaltioiden välillä.

4.1 Saksan liittotasavalta

Saksan liittotasavalta on 16 autonomisesta osavaltiosta koostuva liittovaltio (LIITE 1). Vuodelta 1949 peräisin oleva Saksan liittotasavallan perustuslaki kieltää osavaltioiden lakkauttamisen. Jokaisella osavaltiolla on oma osavaltioperustuslakinsa, jonka pohjalta osavaltiot voivat toimia hyvinkin suvereenisti useilla politiikan aloilla. Liittotasavallan perustuslain 23 artiklan mukaan Saksan muut alueet (so. Itä-Saksan alueen osavaltiot) voivat liittyä alueeseen, jossa tätä lakia sovelletaan. Artikla 23 saatettiin 3.10.1990 myös entisen Itä-Saksan alueella voimaan. Saksat jälleenyhdistyivät. (Raff 1996, 494-497.)

Nykyisen Saksan voi mieltää syntyneen jo Berliinin muurin murruttua. Kahden Saksan välinen liikkuvuus vapautui aiheuttaen lisääntyvää muuttoliikettä idästä länteen. Alueellinen sopeutuminen alkoi. Jälleenyhdistynyt Saksa ei kuitenkaan vielä tänä päivänäkään ole yksi ja yhtenäinen, todennäköisesti ei vielä pitkään aikaan. Vajaan kahdentoista yhteisen vuoden aikana on kuitenkin saavutettu paljon merkittäviä taloudellisia tuloksia, vaikka läheskään kaikki ei ole sujunut optimistisimpien odotusten mukaisesti.

Saksan liittotasavalta ja Saksan demokraattinen tasavalta olivat vuodesta 1949 lähtien yli 40 vuoden ajan toisistaan täysin erillään. Suunnitelmatalouden 16 miljoonan itäsaksalaisen sekä heidän suurehkon, saastuneen, rappioituneen ja infrastruktuuriltaan heikon maa-alueensa liittäminen vauraaseen ja hyvinvoivaan, reilun 60 miljoonan länsisaksalaisen markkinatalousmaahan ei voi tapahtua hetkessä. Näin asia kuitenkin miellettiin yhdistymishetken poliittisessa keskustelussa. Muutos poliittisessa ja taloudellisessa järjestelmässä oli liian radikaali. Lange (1996, 17-18) on laskenut, että välittömästi yhdistymisen jälkeen entisen Itä-Saksan alueella asui noin 20 % yhdistyneen Saksan väkiluvusta. Uusien osavaltioiden osuus koko Saksan bruttokansantuotteesta oli kahdeksan prosenttia, joten bruttokansantuote per capita oli vain yksi kolmasosa Länsi-Saksan tasosta.

Teollisuudelle ei riitä, että sille luodaan kilpailukykyiset mahdollisuudet tuotantoon. Tuotoksille pitää löytää myös markkinat. Uusien osavaltioiden vanhoissa ja tehottomissa tuotantolaitoksissa tuotetuille hyödykkeille ei ollut niiden liian kalliin hinnan johdosta markkinoita idässä, eikä heikon laadun ja vanhanaikaisuuden takia myöskään lännessä. Markkinoiden puuttumisen voisi ajatella olevan Itä-Saksan talousongelmien ja suurtyöttömyyden taustalla. Markkinat stabilisoivat työllisyyttä, työllisyys tasoittaa tuloja ja tulot puolestaan tasaavat kulutusta. Kysynnän ehtyminen ja epärealistiset palkankorotukset aiheuttivat yritysten lopettamisia. Uusien osavaltioiden työttömyys on jäänyt korkealle tasolle. Markkinaosuuksia voittaakseen ja työllisyystilannetta parantaakseen itäsaksalaisten yritysten tuottamien hyödykkeiden pitäisi olla parempia ja mahdollisesti vielä edullisempia kuin kilpailevien hyödykkeiden. Yritysten pitäisi olla parempia tarjoamassaan tuotevalikoimassa, kulurakenteessa ja myyntitoiminnassa. (Bontrup 1998, 117-118; Späth 1994, 180-181.)

Collier (1991, 181) esittää, että Saksojen välisen rahaliiton perustamisen yhteydessä ja uuden valuutan myötä itäsaksalaisille syntyi illuusio pikaisesta elintason paranemisesta Länsi-Saksan tasolle. Näin ei ole vielääkään tapahtunut. Tässä yhteydessä lienee paikallaan muistuttaa, että Länsi-Saksan työttömyydessä oli alueellisia eroja jo ennen yhdistymistä. Eroja oli myös palkoissa (Bedau 1999). Alueellisia eroavaisuuksia löytyy monista muistakin länsimaista. Miksi niitä ei olisi myös jälleenyhdistyneen Saksan osavaltioiden välillä? (Franz 1994, 372.)

4.2 Talouselämä

Saksa on yksi maailman suurista talousmahdeista. Saksan taloutta kutsutaan sosiaalisesti markkinataloudeksi (*social market economy / Soziale Marktwirtschaft*), millä viitataan julkisiin palveluihin sekä valtion takaamaan sosiaaliseen turvaverkkoon. Saksan talouden kehitys on riippuvaista viennistä, joka perinteisesti onkin ollut Saksan makrotaloudellisen laajentumisen avaintekijä. (Kurz 1991, 47.) Saksa on Suomen tärkein ulkomaankauppakumppani.

Collierin ja Pughin (1998, 95-97) mukaan Saksan uusien osavaltioiden reaalin bruttokansantuote kasvoi vuosina 1992-1994 noin kuusi prosenttia enemmän kuin vanhoissa osavaltioissa. Konvergenssi on sittemmin hidastunut ja kokonaan pysähtynyt. Kansantaloudellisen tilinpidon lukuihin sisältyvä ja 1990-luvun alkuvuosina kovaa vauhtia kasvanut rakennustoiminta on taantunut välttämättömien alkuinvestointien toteuduttua. Kokonaisia kaupunkeja on uudistettu ja uudelleen pystytetty. Kaupunkien sisäistä ja välistä, osittain ennen toista maailmansotaa rakennettua tieverkostoa on kunnostettu. Rautateitä, lentokenttiä sekä televiestintäyhteyksiä on uudistettu ja parhaimmillaan rakennettu kokonaan uusiksi vastaamaan länsimaista tuttuja standardeja. (Raff 1996, 503-510.) Bedau (1999) näkeekin yhdistymisen jälkeisen myrskyisän kasvun taustalla valtiollisin sopimuksin ja tukiaisin mahdollistetun rakennusbuumin. Heikosta infrastruktuurista johtuen uusiin osavaltioihin virtasi alussa ja edelleenkin hyvin hitaasti muita kuin julkisia investointeja. Huonon infrastruktuurin alueella kaikkien tuotantoteijöiden tuottavuus on vähäisempää (Burda & Wyplosz 1997, 127).

Collier ja Siebert (1991, 198) toteavat, että markkinatalouteen siirryttäessä valtion yrityksiä alettiin yksityistää, tuotantoa rationalisoitiin ja tehottomimmat tuotantolaitokset lakkautettiin. Hyödykkeiden hinnat muodostuivat uudessa tilanteessa markkinoilla kysynnän ja tarjonnan kautta. Aiemmin subventoitujen elintarvikkeiden ja muiden perushyödykkeiden hinnat sekä asumiskulut nousivat aiheuttaen sosiaalisia ongelmia (Svejnar 1991, 136).

Markkinoille tulleet länsimaiset hyödykkeet olivat alusta alkaen markkinatalouden mittareilla hinnoiteltuja. Yleinen hintataso nousikin nopeasti. Vuoden 1990 puolivälistä vuoden 1991 puoliväliin elinkustannukset kohosivat viidenneksellä. Toisaalta bruttopalkat kasvoivat samaan

aikaan lähes 70 %. (Brenke 2001). Palkankorotukset vain heikensivät työllisyyttä ja yhä useammat itäsaksalaiset joutuivat yhteiskunnan elätettäviksi. Rekisteröity ja rekisteröimätön piilotyöttömyys kasvoivat. Työllistämisen ja uudelleen koulutuksen pariin järjestettiin yhä useampia. Bedau (1996) toteaa tiivistäen, että samalla kun palkat ovat tuloa, ne ovatkin yrityksille menoa. Korkeammat palkat korottavat kustannuksia.

Saksan sisällä teollisuuden kasvuluvut uusissa osavaltioissa ovat jatkuvasti laahanneet vanhojen osavaltioiden kasvulukujen perässä. Spiegel-aikakauslehdessä (1996, 97) puhutaan uusien osavaltioiden heikosta kilpailukyvästä. Samalla todetaan, että itäsaksalaisen työntekijän tuottavuus vielä vuonna 1996 oli juuri ja juuri puolet länsisaksalaisen tuotantotehokkuudesta.

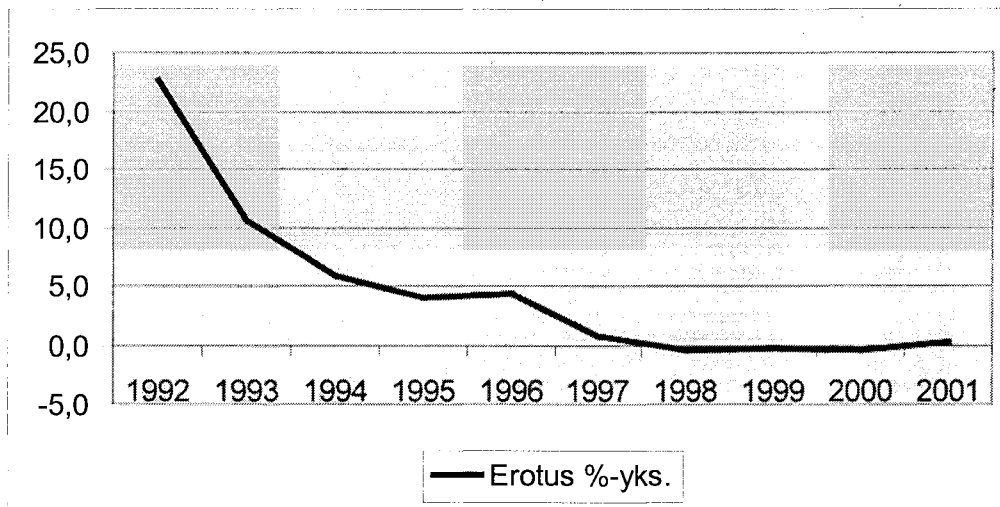
Lange (1996, 19-20) on päässyt samaan tulokseen. Hänen mukaansa vuonna 1992 työn tuottavuus entisessä Itä-Saksassa oli vain 40 % Länsi-Saksan tasosta, samalla kun idän palkkataso oli 2/3 lännen tasosta. Vuoteen 1996 mennessä työn tuottavuus oli kasvanut 50 %:iin Länsi-Saksan tasosta palkkauksen ollessa 71 % Länsi-Saksan palkkatasosta. Tuottavuus-palkkaus-kuilu näytti vielä tuolloin vähitellen täyttyvän. Myös tuloerot ovat tasaantuneet. Syksyllä 1998 valitun liittokansleri Gerhard Schröderin (SPD, sosiaalidemokraatti) ajama uusliberalismin suuntaus ei välttämättä ajakaan tuloerojen poistamista. Vaalivuoden jälkeen palkat ovat nousseet vanhoissa osavaltioissa nopeammin. Jälleenyhdistymisestä lähtien on keskusteltu työn tuottavuuden oikeellisuudesta palkkaneuvottelujen pohjaksi. Yhdistymisen jälkeen palkat entisen Itä-Saksan alueella kasvoivat huomattavasti tuottavuuden kasvua nopeammin (Brenke 2001; Collier & Siebert 1991, 197). Tuottavuus laskee, sillä tuotanto laskee nopeammin kuin työllisyys. Burdan ja Wyploszin (1997, 124) esittämä Balassa-Samuelsonefekti ei näytä toteutuvan Itä-Saksan kohdalla pitkällä aikavälillä. Tämän *Catch Up*-teorian mukaan köyhät alueet kasvaisivat rikkaita nopeammin ja näin saavuttaisivat rikkaiden alueiden tason. Sen sijaan uusien osavaltioiden voisi nähdä juuttuneen köyhyysansaansa. Ensimmäisinä yhdistymisen jälkeisinä vuosina selvää saavuttamista oli havaittavissa, mutta sittemmin tahti on hidastunut ja viime vuosien aikana kääntynyt negatiiviseksi.

4.3 Palkkaus

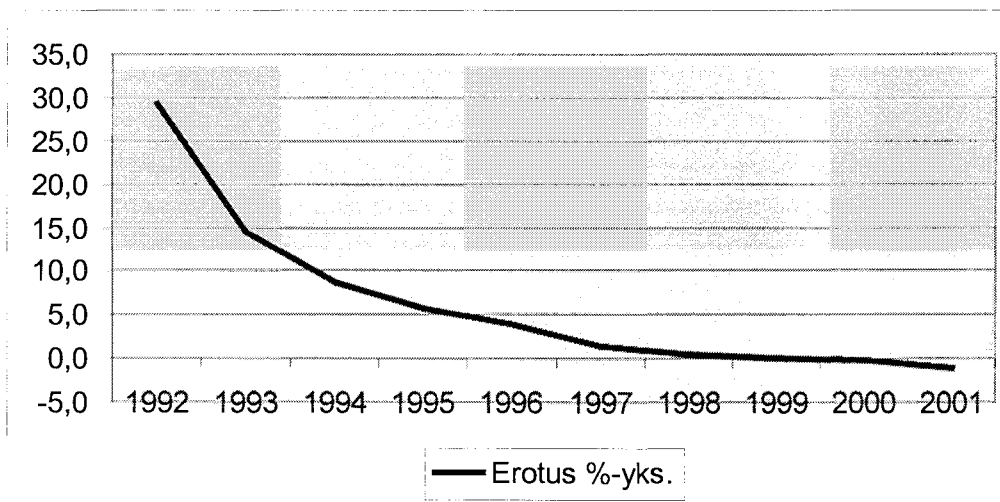
Palkka on tulon yksi tekijä. Mikrotasolla yksittäisen työntekijän palkkaan lisätään käytännön elämästä tuttuja tekijöitä, kuten lain säätämä lomarahaa, ylityökorvaukset, työnantajan työntekijälleen ottamat vakuutukset, työsuhde-edut sekä optiot. Lopullinen palkka riippuu koulutuksesta, työpaikan sijainnista maalla tai kaupungissa, tai kuten Saksan kohdalla, sijainnista uusissa tai vanhoissa osavaltioissa ja jopa siitä, onko palkansaaja naimisissa ja onko hänellä lapsia. Sosiaalisen markkinatalouden progressiivinen verotus tasoittaa nettotuloja.

Palkat nousivat uusissa osavaltioissa vuoteen 1994 asti nopeammin kuin vanhoissa osavaltioissa (kuviot 3 & 4). Palkkaerot pienenevät (LIITE 3). Kasvuvauhdit tasaantuivat 1990-luvun puolivälissä. Vuosituhannen lopulla palkkaerot lähtivät kuitenkin kasvuun. Uusissa osavaltioissa on pitäyditty palkankorotuksista. Sen sijaan ero käytettävissä olevissa tuloissa per capita on jatkuvasti pienentynyt (taulukko 4). Käytettävissä olevat tulot saadaan, kun kotitalouden palkkatuloon lisätään muut tulot ja tulonsiirrot sekä vähennetään verot. Talouspolitiikan yksi päämäärinä on oikeudenmukainen tulonjako. Tällä tarkoitetaan palkan ohella varallisuuden jakautumista kansalaisten kesken sekä markkinatalouden oheen kehitettyä sosiaalista turvaverkkoa, johon sisältyvät työttömyysturva ja sosiaalivakuuttaminen. Tulonsiirrot ja verotusjärjestelmä on luotu tuloeroja tasoittamaan. Suurimpana syynä viime vuosien palkkastagnaatioon on uusissa osavaltioissa vaivaava korkea työttömyys. Työvoiman järjestäytymisaste on viime vuosina pudonnut, jolloin työllistämisen yhteydessä työnantajan voima palkan määrittämisessä on kasvanut. (Gornig & Görzig 2001; Grabka & Otto 2001; Siebert 2000, 26.)

KUVIO 3 Teollisuuden tuntipalkkojen kasvuerot: uudet vs. vanhat osavaltiot (IW-Köln)

KUVIO 4 Teollisuuden ja kaupan kuukausipalkkojen kasvuerot: uudet vs. vanhat osavaltiot (IW-Köln)

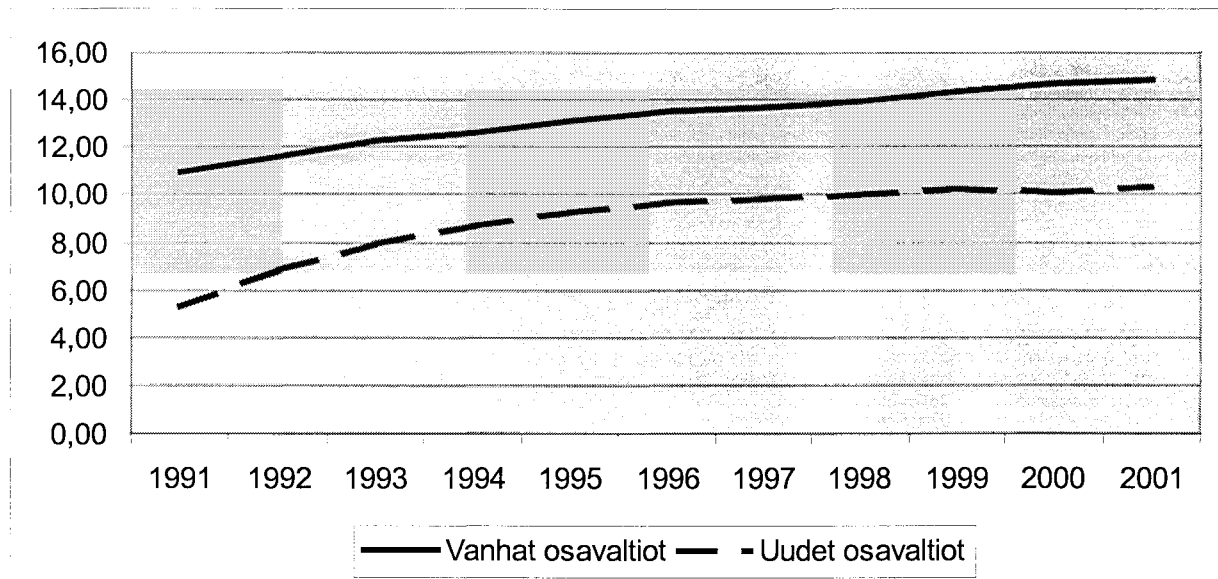

TAULUKKO 4 Käytettävissä olevat tulot per capita (EUR) 1990-1999 (Statistisches Landesamt Baden-Württemberg)

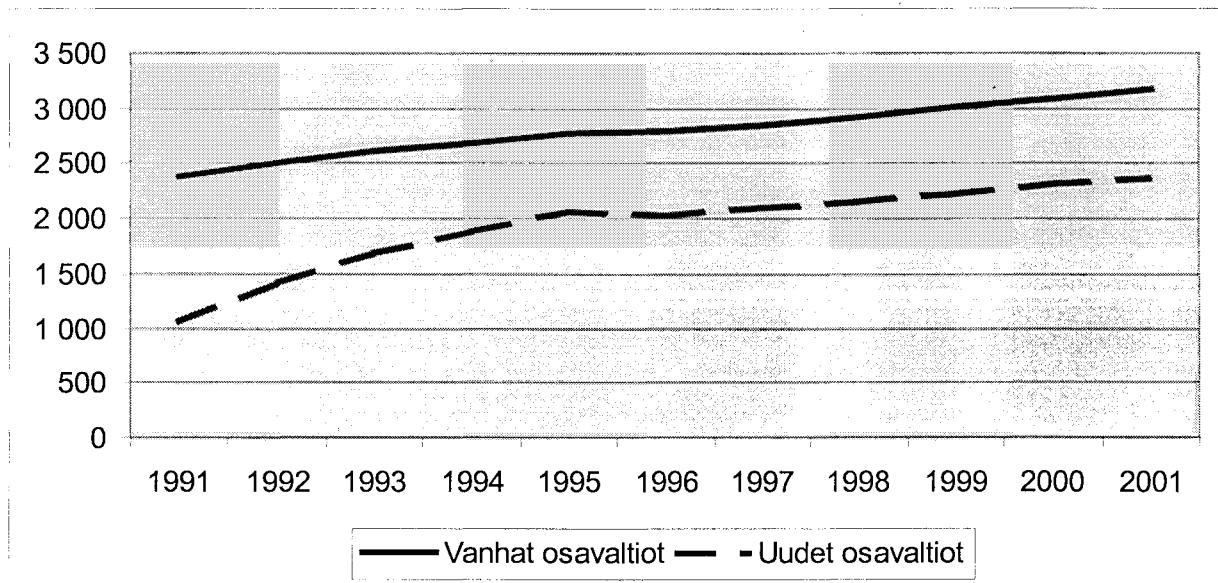
Osavaltiot \ Vuosi	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Vanhat	13 242	13 876	14 068	14 283	14 445	14 837	15 130	15 573	15 941
Uudet (sis. Berliini)	8 349	9 422	10 475	11 097	11 848	12 377	12 596	12 855	13 285
Uudet vs. Vanhat	63,0 %	67,9 %	74,5 %	77,7 %	82,0 %	83,4 %	83,3 %	82,5 %	83,3 %

Saksojen yhdistyessä uusien kansalaisten tulojen nostaminen länsisaksalaisten tasolle oli yksi tärkeimmistä poliittisista tavoitteista. Konkreettisesti tämä tarkoitti sosiaalisen turvaverkon ulottamista uusiin osavaltioihin ja palkkojen korottamista. Tuottavuus palkan sanelijana jäi huomioimatta. Palkat nousivatkin tuottavuuden kasvua nopeammin. Itä-Saksan alueen jo entuudestaan tehottomissa ja vanhanaikaisissa työvoimavaltaisissa tuotantolaitoksissa työvoiman palkkataso nousi nopeasti. Lisääntyneitä palkkakustannuksia ei voitu siirtää suoraan tuotettujen hyödykkeiden hintoihin. Toisaalta tuotoskysyntä oli alhaista. Tuotantoa jouduttiin pienentämään ja yritysten kulurakenne vääristyi yhä vain enemmän. Pian olikin pakko vähentää radikaalisti työvoimaa. Entisen Itä-Saksan alueen työttömyys kasvoi yhdistymistä seuraavana vuonna miljoonalla. Alun nopeiden, tuottavuudella mitattuna liiankin nopeiden palkankorotusten jälkeen palkkaerot ovat olleet jälleen kasvussa 1990-luvun puolivälistä lähtien (kuviot 5 & 6 ja LIITTEET 4 & 5). (Brenke 2001; Collier & Siebert 1991, 197; Raff 1996, 504-505.)

KUVIO 5 Teollisuuden tuntipalkat EUR (1991-2001) (IW-Köln)

KUVIO 6 Teollisuuden ja kaupan alan kuukausipalkat EUR (1991-2001) (IW-Köln)

Franz (1994, 371) esittää ensimmäisiin palkankorotuksiin oman näkemyksensä. Välittömästi Saksojen välisen taloudellisen liiton solmimisen jälkeen palkkaneuvottelupöytiin astuivat todellisten työnantajien sijaan edelleen valtion hallussa olevien tehtaiden ja kombinaattien johtajat. Heidän omissa intresseissään olivat korkeat palkankorotukset. He pelkäsivät joutuvansa pian tavallisiksi työntekijöiksi tai työttömiksi. Työttömyyskorvaushan lasketaan viimeisten tulojen mukaan. Itäsaksalaisten työntekijöiden ammattiliittojen vielä puuttuessa neuvottelupöydän toisella puolella olivat länsisaksalaiset ammattiliitot palkankorotusvaateineen (Fitzroy & Funke 1998). Brenken (2001) mukaan Länsi-Saksassa ei haluttu, että itäsaksalaiset yritykset tulisivat kilpailemaan heidän kanssaan matalilla palkoilla. Lännessä pelättiin myös itäsaksalaisen työvoiman tuloa vanhoihin osavaltioihin, mikä puolestaan olisi aiheuttanut paineita Länsi-Saksan palkkatasoon. Myöhemmin ammattiliitot ovat menettäneet jäseniään ja sopimukset solmitaan yksilötasolla.

Palkankorotukset olivat vain ajan kysymys, sillä kukaan ei varmaankaan lähtenyt siitä, että Itä-Saksasta tulisi matalapalkkamaa. Palkankorotukset liittyivät pelkästään maksettavaan palkkaan,

eikä siis palkanarvoisiin etuihin. (Franz 1994, 371.) Seuraava esimerkkitarjonta esittää ajankohtaisen tilanteen Berliinin julkisen sektorin palkkauksesta:

Case ”Berliinin julkisen sektorin työntekijät”: Saksojen yhdistyessä julkisen sektorin edustajat sopivat yhteiseksi päämääräkseen yhdenmukaiset työ- ja palkkausehdot yhdistyneessä Saksassa. Itä-Saksan julkisen sektorin työ- ja palkkausehtoja tulisi vaiheittain parantaa, jotta Länsi-Saksan taso voitaisiin saavuttaa. Tilanne on parantunut, mutta yhä esimerkiksi Berliinin julkisen sektorin itäsaksalaisten työntekijöiden reaali-palkka on vain 86,5 % länsisaksalaisten kollegoiden palkasta. Tämä siitäkään huolimatta, että he saattoivat työskennellä samassa koulussa tai samalla poliisiasemalla. (www.cdaberlin.de.)

Brenken (2001) mukaan nimellispalkka on ollut kaupungin molemmilla puolilla jo 1990-luvun puolivälistä lähtien käytännössä sama, mutta itäpuolen työntekijät ovat huonommassa asemassa pidemmän viikottaisen työajan, vuosittaisten lomapäivien, vuosittaisten palkanluonteisten lisämaksujen, kuten 13 kuukauden palkka, ja huonomman irtisanomissuojan suhteen. Itäsaksalaisille tarjotaan usein määräaikaista virkaa, kun taas Länsi-Saksassa viranomaisen tyypillisesti vakituinen paikka nähdään yhä ”turvallisena satamana”. Voidaankin kysyä, onko vaikkapa äidinkielen –saksankielen- oppitunnin arvo idässä pienempi kuin lännessä? Idän ja lännen osavaltioiden julkisen sektorin sopimuspalkkojen tasoittamisessa takerrutaan liiankin usein pelkästään puhtaisiin palkankorotuksiin ja unohdetaan nettopalkkaan verojen lailla vaikuttavat säätelyt kuten loma-aika ja -raha, irtisanomisaika ja työaika tärkeimpiä mainitakseni.

Mikäli Saksassa pyritään yhä vain sitkeästi tasoittamaan osavaltioiden, eli alueiden välisiä palkkaeroja, niin itäsaksalaisten yritysten kulurakenne ei tule kohentumaan. Saksan tavoite palkkaerojen pienentämisessä nimittäin tarkoittaa vain ja ainoastaan uusissa osavaltioissa maksettavien palkkojen korottamista. Saksassa yleiset ammattiliittojen ajamat sopimuspalkat sellaisenaan estävät työnantajia heikentämästä työntekijän asemaa pienentämällä palkkaa tai pidentämällä työaika (Siebert 2000, 375). Kurz (1991, 28-30) on koonnut Saksan työlaista tärkeimmät kohdat: Yksittäisen työntekijän ja työnantajan välisten työsopimusten tekoa rajoittaa kollektiivisten sopimusten kattavuus. Yksittäinen työsopimus voi erota sopimusehdoista vain ja ainoastaan työntekijän hyväksi. Työntekijän erottaminen ilman syytä pitkän työsuhteen jälkeen on vaikeaa. Laki säätelee päivittäisen työajan pituuden, jota ei saa ylittää. Toisaalta pienemmät palkat ja maltillisemmat, tuottavuuden kasvuun perustuvat palkankorotukset voisivat parantaa yritysten kannattavuutta ja auttaisivat ehkä koko talouden nousuun. Tähän toteamukseen päädyttiin myös pohdittaessa Suomen nopeaa nousua 1990-luvun lamasta. Suomen Yleisradion TV1 esitti 1.11.2001 dokumenttiohjelman ”Suomi ylös –palkat alas”. Suomi irtaantui lamasta, koska palkankorotukset olivat maltillisia ja näin parannettiin yritysten kannattavuutta. Tuotannon

tehokkuus kasvoi. Kaikkien kansalaisten osallistuminen ”talkoisiin” pienin palkankorotuksin auttoi maan talouden uuteen nousuun.

4.3.1 Verotus

Saksan verotus kiristyi 1990-luvulla seuraten yleismaailmallista tilannetta lamaan syöksyneessä maailmantaloudessa. Työllisten joukko joutui elättämään yhdistymisen myötä kasvanutta passiivista väestöä, työttömiä ja eläkeläisiä, mikä aiheutti veronkorotuspaineita. Vuosikymmenen aikana Saksassa korotettiin yleistä arvonlisäveroprosenttia (*MwSt.* = *Mehrwertsteuer*) kaksi kertaa: ensimmäisen kerran 1.1.1993 14 %:sta 15 %:iin ja myöhemmin vuosikymmenen loppupuolella 15 %:sta nykyiseen 16 %:iin (Stern 46/1996, 54). Progressiivista tuloverotusta on myös kiristetty. Liittokansleri Schröderin myötä uusi hallitus saattoi vihdoin aloittaa verotuksen keventämisen noin yhdeksän vuotta yhdistymisen jälkeen vuonna 1999. Eläkevakuutusmaksu laski. Yksityiseen sairaskassaan oikeuttavan ansiotulon alaraja oli vuonna 2001 ensimmäistä kertaa uusien ja vanhojen osavaltioiden välillä sama. Aiemmin itäsaksalaisten tuloalaraja oli huomattavasti alhaisempi. (Wolf-Doettinchem 2000, 142.)

Saksan politiikan ja talouden päättäjien parissa vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että tuloverotusta tulisi edelleen keventää Saksan talouden elinvoiman turvaamiseksi. Etenkin matalan tuottavuuden töissä verotusta olisi uudistettava työntekoon kannustavaksi. Muutoin monet heikosti koulutetut tai kokonaan vailla ammatillista koulutusta olevat henkilöt pysyvät poissa työmarkkinoilta yhteiskunnan elättäminä. Samalla pohditaan kuitenkin, millaisiin veronkevennyksiin maalla on varaa. Uusien osavaltioiden rahoittamiseen kuluu paljon rahaa.

4.3.2 Solidaarisuuslisämaksu

Solidaarisuuslisämaksua (*Solidaritätszuschlag*) käsitellään omassa kappaleessaan sen ajankohtaisuuden sekä taloudellisen ja ideologisen merkityksensä takia. Solidaarisuuslisämaksu kehiteltiin pian jälleenyhdistymisen jälkeen eräänlaiseksi korvamerkityksi veroksi. Veronmaksajien tuloverojen päälle lasketaan kiinteä prosenttiosuus, joka ennakkopidätetään normaalin palkkaveron tapaan palkanmaksun yhteydessä. Kerätyt maksut käytetään

lyhentämättöminä uusien osavaltioiden infrastruktuurin ja talouselämän kohentamiseen. (Späth 1994, 187).

Solidaarisuuslisämaksun taloudellinen ja ideologinen merkitys piilee siinä, että yhdistyminen on maksanut ja tulee maksamaan paljon. Maksumiehen asemaan joutuneet veronmaksajat näkevät konkreettisesti yhteisen valtionsa hyväksi suorittamansa summan. Samalla he voivat myös olla varmoja, että nimenomaan tämä osuus virtaa uusiin osavaltioihin. Ensimmäisen onnistuneen kokeilun jälkeen 1990-luvun alussa päätettiin maaliskuussa 1993 ensimmäisestä kymmenvuotissopimuksesta (*Solidarpakt I*) vuosille 1995-2004. Vuoteen 1998 asti solidaarisuuslisämaksu oli 7,5 % ja vuodesta 1998 alkaen 5,5 %. (Späth 1994, 187; ks. myös Vesper 2001.)

Solidaarisuuslisämaksu on 12 vuotta yhdistymisen jälkeen yhä ajankohtainen. Vesperin (2001) mukaan uudet osavaltiot tarvitsevat edelleen ulkopuolista rahoitusta saavuttaakseen vanhojen osavaltioiden infrastruktuurin tason. Kommunistisissa maissa infrastruktuurin kallista rakentamista ja parantamista oli aina vain siirretty ajassa eteenpäin (Svejnar 1991, 137). Tieverkoston rakentaminen, kunnallisten palveluiden uudistaminen, kuten jätevedenhuolto, ja koulut ovat yhdistymisen jälkeen nielleetkin valtavasti rahaa. Kulttuurisen ja sosiaalisen infrastruktuurin rakentaminen kommunismin jälkeensä jättämään tyhjiöön maksaa sekin. Syksyllä 2001 Schröderin hallitus julkisti uuden 156,5 miljardin euron maksupaketin (*Solidarpakt II*) vuosille 2005-2019. Saksalaiset veronmaksajat saavat osallistua talkoisiin vielä seuraavien parin kymmenen vuoden ajan.

4.3.3 Sosiaaliturvajärjestelmä

Saksan liittotasavaltaan on rakennettu yksi maailman kattavimmista ja samalla kalleimmista sosiaaliturvajärjestelmistä (Kurz 1991, 29-30). Saksan sosiaaliturvajärjestelmä eroaa suomalaisten Kela-järjestelmästä lähinnä siinä, että sairaskassa on erillään sosiaaliturvasta. Palkansaaja voi itse valita, missä yhteensä noin 440 sairaskassassa (*Krankenkasse*) hän sairaskassaa itsensä. Eri sairaskassojen jäsenmaksuosuudet vaihtelevat suuresti ja vaikuttavat näin suoraan palkansaajan nettotuloihin. Sairaskassaan maksettavat prosentiosuudet tarkistetaan

vuosittain. Suunta on ollut jatkuvasti ylöspäin. Aiemmin sairaskassaa saattoi vaihtaa ainoastaan kalenterivuoden vaihtuessa. Pari vuotta voimassa olleen uuden lain mukaisesti sairaskassaa voi nyt vaihtaa minä tahansa kuukautena kahden kuukauden odotusajalla. (Süddeutsche Zeitung 2001, 6.)

Sairaskassojen jäsenmaksun määrän voi laskea kahdella tapaa. Mikäli palkansaajan kuukausittainen bruttotulo on pienempi kuin hallituksen vuosittain tarkistama ja määrittämä tuloraja (3 375 euroa vuonna 2002, Süddeutsche Zeitung 2001, 6), hänet velvoitetaan lain mukaan vakuuttamaan itsensä (*pflichtversichert*) jossakin sairaskassassa (Wolf-Doettinchem 2000, 142). Vuodeksi 2002 ennustetaan keskimääräistä noin 14 %:n jäsenmaksua (Siems 2001, 13). Laskukaavan mukaan työntekijä maksaa omasta bruttopalkastaan puolet, eli edellä mainittua odotettua keskimääräistä maksuosuutta mukailleen seitsemän prosenttia ja työnantaja toisen puolen. Palkansaajan kuukausittaisen bruttotulon ylittäessä asetetun alarajan, hän voi vakuuttaa itsensä yksityisesti (*privat versichert*). Tällöin hän maksaa omasta nettotulostaan sairaskassalle sen määrittelemän, kuukausittaisen tuloista riippumattoman könttösunnan. Työnantajakin maksaa yhtä suuren summan summan sairaskassalle. Yksityisesti vakuutettu maksaa valitsemansa (yksityis)lääkärin luona käytyään toimenpidemaksun, mutta saa rahat takaisin omasta sairaskassastaan lähetettyään kuittinsa sinne. Velvollisuusvakuutettu voi myös käydä milloin tahansa ja kenen tahansa (yksityis)lääkärin vastaanotolla. Lasku menee lähes poikkeuksetta kaikista toimenpiteistä suoraan sairaskassalle, eikä potilas tiedä hoitokulujaan.

Saksan sairaskassajärjestelmä on viime aikoina saanut osakseen kasvavaa kritiikkiä, sillä maksujen korotuksilla ei näy olevan loppua. Järjestelmä ruokkii itse itseään samalla paradoksaalisesti kannustaen ihmisiä (väärin)käyttämään yhä enemmän terveydenhuollon palveluita ja lisäten täten lääkäreiden veloituksia kassoilta. Saksan demograafisen kehityksen edetessä kohti huipullaan olevaa väestöpyramidia, tällainen prosenttiosuusjärjestelmä tulee väistämättä, ennemmin tai myöhemmin, tiensä päähän.

Työnantajien maksamat sosiaalivakuutusmaksut valuvat työntekijöiden palkkoihin työn tarjonnan palkkajoustopuolelta riippuen. Äärimmäisessä tapauksessa vallitsee vertikaalinen työn tarjontakäyrä, jolloin kaikki sosiaalivakuutusmaksut lankeavat työntekijöiden maksettavaksi. Työntekijät

kantavat osan työnantajien sosiaalivakuutusmaksuista alhaisempina palkkoina ja alhaisempana työllisyytenä.

4.4 Työmarkkinat

Tarkastellaan aluksi Saksan työttömyyslukuja uusissa ja vanhoissa osavaltioissa. Uusien osavaltioiden rekisteröity työttömyys nousi yhdistymisen jälkeisinä vuosina nopeasti. Itä-Saksan täystyöllisyys oli menetetty. Uusiin osavaltioihin on selkeästi syntynyt korkea rakenteellinen työttömyys. Huomattavaa on, että yhdistyminen ja sen aiheuttamat taloudelliset seuraukset johtivat myös vanhoissa osavaltioissa työttömyyden nopeaan kasvuun (taulukko 5).

TAULUKKO 5 Työttömyys Saksassa 1991-2000, vanhat ja uudet osavaltiot (Statistisches Bundesamt)

VUOSI	Vanhat Osavaltiot		Uudet Osavaltiot		Yhteensä	
	Työttömiä	Työttömyys-%	Työttömiä	Työttömyys-%	Työttömiä	Työttömyys-%
1991	1 689 365	5,7	912 838	N.A.	2 602 203	N.A.
1992	1 808 310	5,9	1 170 260	14,6	2 978 570	7,7
1993	2 270 349	7,3	1 148 792	15,7	3 419 141	8,9
1994	2 555 967	8,2	1 142 090	15,5	3 698 057	9,6
1995	2 564 906	8,3	1 047 015	13,9	3 611 921	9,4
1996	2 796 243	9,1	1 168 821	15,8	3 965 064	10,4
1997	3 020 900	9,8	1 363 556	17,9	4 384 456	11,4
1998	2 904 339	9,4	1 374 949	18,0	4 279 288	11,1
1999	2 755 527	8,8	1 343 682	17,4	4 099 209	10,5
2000	2 529 374	7,8	1 359 278	16,8	3 888 652	9,6

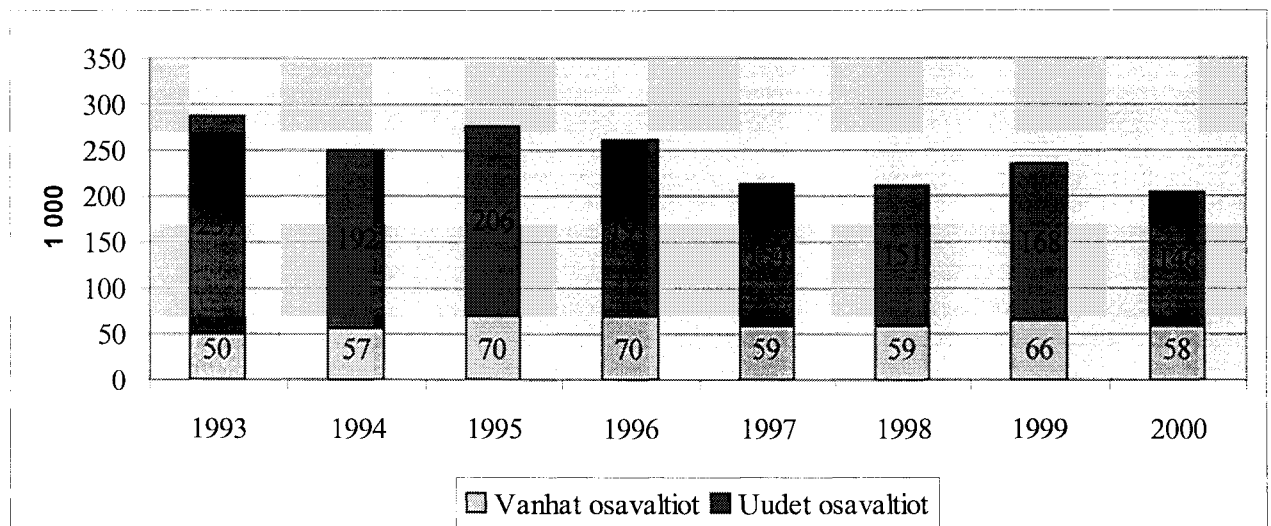
Työpoliittiset keinot, kuten 55-vuotiaiden varhaiseläke, uudelleen koulutus, palkkasubventiot sekä työllistämiskeinot (*ABM = Arbeitsbeschaffungsmassnahmen*) luotiin yhdistymisen jälkeisinä ensimmäisinä vuosina rajusti nousseita työttömyyslukuja parantamaan (taulukko 6 & kuvio 7). Muuttuneita työelämän tarpeita paremmin vastaavien uusien ammatillisten taitojen hankkimisen kannustaminen nähtiin tärkeänä tekijänä korkean työttömyyden alueiden työllisyystilanteen hoitamisessa. Pitkäaikainen työttömyys nakertaa yksilön inhimillistä pääomaa ja vaikeuttaa työllistymistä myöhemmin. Mikäli osaavaa väkeä ei ole riittävästi tarjolla, mikäpä yritys tulisi

entiselle Itä-Saksan alueelle ja investoisi sinne. (Franz 1994, 366-373.) Yhdistymisen jälkeen uusissa osavaltioissa syntyi työpaikkoja lähinnä yksinkertaisilla palvelualoilla, joissa ei edellytetä mitään tiettyä taitoa, ja joilla maksetaan matalaa palkkaa. Tuottavuus on alhaista. Vanhoihin osavaltioihin keskittyvät suurempaa osaamista vaativat ja paremmin palkatut työt. (Bedau 1999.) Grabkan ja Otton (2001) mukaan uusien ja vanhojen osavaltioiden työmarkkinat kehittivätkin 1990-luvulla täysin toisistaan poikkeavasti.

TAULUKKO 6 Työmarkkinat uusissa osavaltioissa vuosina 1990-1992 (1 000 hlöä) (Franz 1994, 366)

	1990	1991	1992
Työvoima uusissa osavaltioissa	8 835	7 219	6 344
Itäsaksalainen työvoima	8 914	7 509	6 709
Lännessä työskentelevät (pendelöinti)	79	290	365
Rekisteröidyt työttömät	240	913	1 170
Pätkätyöläiset	1 516	1 617	370
Työllistetyt (ABM)	20	183	388
Uudelleen koulutus	10	172	425
Varhaiseläkkeellä	239	543	812
Piilotyöttömät	1 027	1 707	1 810

KUVIO 7 Työllistetyt Saksassa vuosina 1993-2000 (1 000 hlöä) (IW-Köln)

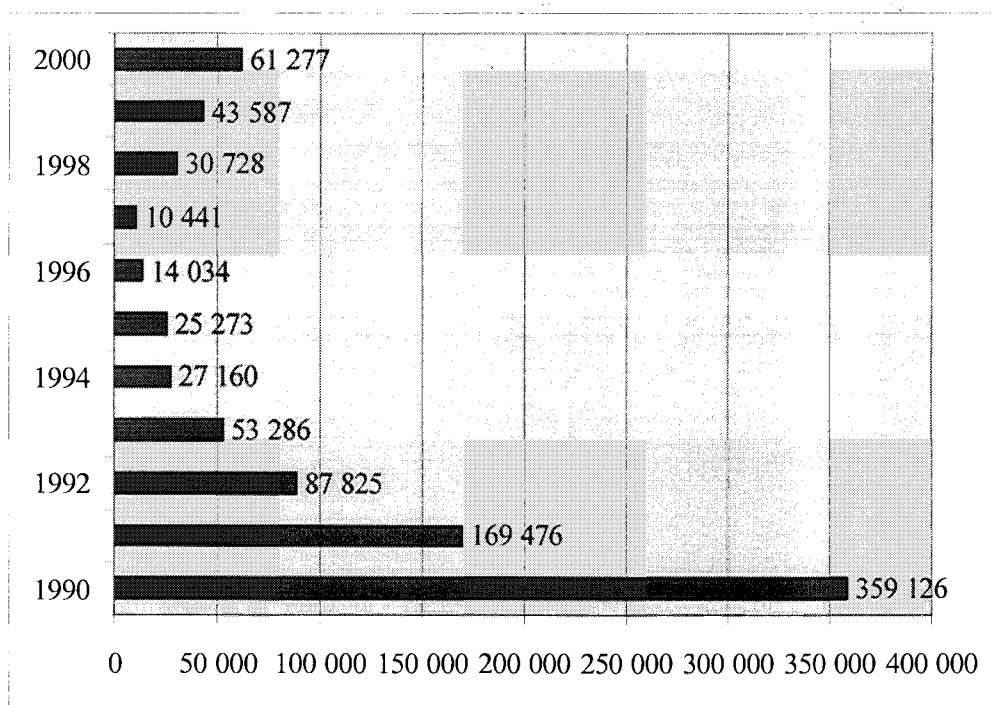
Sosialismin aikana DDR:n kansalaisilla oli aina työpaikka, jossa he olivat kirjoilla. Työpaikka oli, mutta suunnitelmatalouden aiheuttamista panos-tuotostasojen kohtaanto-ongelmista johtuen työtä ei välttämättä ollutkaan. Elettiin eräänlaisessa turvayhteiskunnassa, jossa kaikille osakkaille taattiin varma työpaikka, kattavat sosiaaliset toiminnot ja vapaa-ajan viettomahdollisuudet sekä eräänlainen toinen palkka valtiollisen tuen muodossa elintarvikkeille, lastentarhoille ja koulutukselle. (Raff 1996, 504-506.)

Uudet osavaltiot voidaan nähdä koko Saksan ja nykyisen Euroopan Unionin suunnalta olevan syrjäseutuja. Syrjäseutujen työttömyysaste on korkea. Työvoiman tarjonta on suurta, mutta sinne ei saada tarpeeksi työpaikkoja ja taloudellista toimintaa. Työpaikkaa hakevien absoluuttinen määrä on liian pieni (vanhat osavaltiot noin 66 miljoonaa ja uudet osavaltiot noin 16 miljoonaa asukasta), jotta tuntuva taloudellista toimintaa kannattaisi siirtää näille alueille, vaikka alueiden suhteellinen työttömyys onkin korkea.

4.5 MUUTTOLIIKE

Blanchard ym. (1992) pelkäsivät massamuuttoa yhdistyvän Euroopan sisällä Itä-Euroopan siirtymätalouksista Länsi-Eurooppaan. Yhdistyneessä Saksassa on selvästi havaittavaa muuttoliikettä ja nettomuuttoa idästä länteen (kuvio 8 & LIITE 6). Työmarkkinapoliittiset toimet ja tulonsiirrot hidastivat vuosittaista nettomuuttoa 1990-luvun loppua kohti mentäessä. Sopeutumisen uudelleen takerrellessa nettomuutto on nyt jälleen kasvussa. Klassinen muuttoliiketeoria kertoo, että samalla kun ihmiset muuttavat paremman palkan perässä, he nostavat omaa tuottavuuttaan. Muuttoliike aiheuttaa ongelmia sekä vastaanottavalle, että lähettävälle alueelle. Miten siis nostaa tuottavuutta ilman että ihmiset muuttavat (idästä länteen)?

KUVIO 8 Nettomuutto vanhoihin osavaltioihin 1990-2000 (Statistisches Bundesamt)

Blanchard ym. (1992, 1) esittävät, että missä tuloerot ovat suuria, ja missä muuttoliike tulee mahdolliseksi, syntyy muuttopaineita. Alueen työttömyyden kasvu lisää entuudestaan muuttohaluja. Itä-Saksan avattua rajansa syksyllä 1989, aluksi muihin socialistisiin maihin ja myöhemmin koko maailmaan, muuttopaineet kumuloituivat konkreettisiin ihmisvirtoihin, jotka suuntasivat Länsi-Saksaan. Socialistisen suunnitelmatalouden rationalisointi kasvatti työttömyyttä ja paineita hakea työtä muualta. Hillitäkseen tätä itä-länsi-muuttovirtaa Saksan hallitus joutui tukemaan taantuvia itäisiä alueita massiivisin finanssipoliittisin rahansiirroin, kuten työttömyyskorvauksin sekä valtion tuen valtionyrityksille estääkseen katastrofaalisen taloudellisen hävityksen. (Armstrong & Taylor 2000, 26-27) Rahansiirrot pienensivät hiukan itäsaksalaisten muuttohaluja. Vuonna 2000 nettomuutto suhteessa uusien osavaltioiden ja Berliinin väkimäärään oli 0,35 %. Yhdistymisvuonna 1990 nettomuutto Itä-Saksasta ja Itä-Berliinistä (3.10.1990 asti) ja myöhemmin uusista osavaltioista ja Berliinistä oli vielä reilut 2 %. Rahansiirrot eivät kuitenkaan poistaneet työttömyyttä. Itäsaksalaisten muuttopäätösten takana

olivat enemmänkin Länsi-Saksan tarjoamat työmahdollisuudet kuin pelkät palkkaerot. (Blanchard ym. 1992, 23-24.)

Saksa on ollut perinteisesti nettomuuttomaa. Vuosikymmenien takaisen huiman talouskasvun myötä maahan saapui miljoonia vierastyöläisiä. Saksan väkiluvussa ei ole kuitenkaan tapahtunut suuria muutoksia 1960-luvun lopulta lähtien. Tätä selittää pitkälti syntyvyyden lasku. Luonnollinen väestönkasvu on ollut pitkään miinusmerkkistä. Saksassa asuu suhteellisesti ja määrällisesti yhä enemmän ulkomaalaisia.

4.6 SIJOITTUMINEN

Armstrong ja Taylor (2000, 308-311) muistuttavat, että kaikki alueet eivät hyödy tasaisesti Euroopan Unionin taloudellisesta integraatiosta. Saksan integraatiossa vanhat osavaltiot joutuivat maksumiehen osaan, kun uusiin osavaltioihin jouduttiin pumppaamaan rahaa erilaisten tukiaisten muodossa. Finanssipoliittisin siirtoin ei kuitenkaan pystytty ehkäisemään rakenteellisen suurtyöttömyyden muodostumista entisen Itä-Saksan alueelle. Armstrong ja Taylor jatkavat, että EU:n integraatiopolitiikassa hyötyjiä ovat lähinnä olleet maantieteellisesti keskellä sijaitsevat alueet. Itä-Saksa voidaan nähdä sekä Saksan että EU:n kannalta syrjäseutuna. Syynä voi esittää vaikka sitä, että suurten ihmismäärien keskellä Saksan (Euroopan) keskiosissa sijaitsevat yritykset voivat helposti palvella koko Saksan (Euroopan) väestöä ja näin saavuttaa skaalaetuja. Agglomeraation tuomat edut ja ulkoiset hyödyt suosivat yritystoiminnan keskittymistä näille alueille. Keskeisillä alueilla asuu myös paljon ihmisiä ja sinne keskittyy pääomaa ja hallinnollisten asioiden hoito. Infrastruktuuri on kunnossa ja läheltä löytyy laaja ja koulutettu työntekijäjoukko. Keskeiset alueet, tässä yhteydessä Länsi-Saksan osavaltiot, näyttävät vetävän puoleensa reuna-alueiden hyvinkoulutettuja ja taloudellisesti aktiivisia nuoria, eli tässä yhteydessä itäsaksalaisia.

Armstrongin ja Taylorin (2000, 309) havainto hallintopääkaupungin sijainnista päti vielä Bonniin, Länsi-Saksan pääkaupunkiin. Jälleenyhdistyneen Saksan uusi pääkaupunki Berliini sijaitsee kuitenkin uusien osavaltioiden alueella idässä, jossa väestö vähenee ja vanhenee, työttömyys vaivaa, eikä pääoma hakeudu sinne. Muutenkin uusia osavaltioita vaivaa, ja etenkin

yhdistymisen aikoihin vaivasi, puutteellinen infrastruktuuri. Liikenne- ja televiestintäyhteydet olivat kehittymättömät. Työvoima oli kouluttamatonta ja motivoitumatonta. Armstrong ja Taylor (2000, 309) viittaavat müncheniläisen IFO-instituutin tekemään taloustutkimukseen, jonka mukaan reuna-alueiden suurimpana ongelmana on yleensä huono sijainti, riittämätön infrastruktuuri, huonosti koulutettu työvoima sekä paikalliset taloudelliset ja verotukselliset ongelmat.

4.7 Poliitikka

Saksassa järjestetään syyskuussa 2002 parlamenttivaalit. Edelliset vaalit pidettiin vuonna 1998, jolloin 16 vuotta vallan kahvassa olleen liittokansleri Helmut Kohlin (kristillisdemokraatti, CDU) tilalle valittiin sosiaalidemokraatti Gerhard Schröder. Kohl oli järjestellyt Saksojen yhdistymisen kahdeksan vuotta sitten. Hän oli luvannut integroida Itä-Saksan kivuttomasti ja nopeasti Länsi-Saksaan ja samalla koko läntiseen Eurooppaan (Visuri 1994, 178; ks. myös Spiegel 1996, 97). Korkealle asetettuja poliittisia tavoitteita ei kuitenkaan oltu saavutettu ja Itä-Saksan sopeutumisprosessi kompasteli yhä. Suhteellisen korkea työttömyys vaivasi Euroopan talousmahtia. Saksan yhdistynyt, melko konservatiivinen kansa kaipasi vallan vaihtumista, mutta ei kuitenkaan radikaalia politiikan ja yhteiskunnan muutosta. Tähän paradoksiin tarttui Schröder astuen mukaan valtapeliin juuri oikeaan aikaan uusliberalismin kannattajana.

Liittopäivien seuraavat suuret kiistakysymykset olivat jo kaikkien huulilla. Kansanedustajat tulisivat kiistelemään koko kansaa koskevista eläkkeistä, veroista, sosiaaliturvasta, työllistämisestä ja yrittäjyydestä. Schröderin ajama uusliberalismi neuvoo, että kunhan liika verotus, julkinen sääätely ja kollektiivinen edunvalvonta saadaan pois häiritsemästä, niin markkinat hoitavat loput (Sadeniemi 1998). Uusi ajattelutapa, toisin kuin oikeistolaisten, konservatiivisten puolueiden aikaan, muuttaa moraalisia käsityksiä ja voi jopa johtaa eriarvoisuuden lisääntymiseen ja tuloerojen kasvuun. Juuri tuloerojen minimointi ja palkkojen tasoittaminen koko Saksan alueella oli ollut Saksojen yhdistymisen yhteydessä yksi tärkeimmistä Kohlin ja oikeistopuolueen asettamista, kuitenkin saavuttamattomista ehdoista. Poliitikassa uusliberalismi voi kuitenkin olla ansa. Kaikki äänestäjät eivät samaista köyhtymistä vapautumiseen ja turvattomuutta yksilöllisyyteen. Silti Kohlin kristillisdemokraatit olivat itsekkin

ansassa. He olivat vältelleet uusliberalistisia kannanottoja, mutta toisaalta eivät olleet voineet tehdä mitään työttömyydelle.

Schröder voitti vaalit ja hänestä tuli Saksan uusi liittokansleri. Kohl jatkoi politiikassa kansanedustajana joutuen jo parin vuoden päästä median maalitauluksi. Marraskuussa 1999 selvisi, että hän oli sekoittanut omat ja puolueensa rahat useiden vuosien aikana (Vesikansa 2000a, 16-20). Kansalaisten usko kansakunnan yhdistäjään horjui. Schröderin suosio kasvoi. Hänen vaaliteemanaan oli ollut työttömyyden pysyvä lasku alle 3,5 miljoonan. Hän otti myös tehtäväkseen korkeaksi kohonneen progressiivisen verotuksen alentamisen. Samalla kuitenkin hänen päätöksestään aikaa Itä-Saksalle maksettavasta solidaarisuuslisästä pidennettiin 15 vuodella. Tämä puolestaan tarkoittaa, että Saksan jokainen palkansaaja maksaa seuraavat kaksikymmentä vuotta jokaisesta ansaitsemastaan eurosta pienen osan uusille osavaltioille.

Syksyn 2002 vaaleissa Schröderin haastajana nähdään baijerilainen Edmund Stoiber (CSU). Saksassa odotetaan kovasti vaaleja. Monet yritykset ovat lykänneet investointejaan syksyyn. Mikäli liittokansleriksi nousee konservatiivinen Stoiber, odotettavissa on talouselämän piristymistä ja tilauskirjojen täyttymistä. Stoiberin joukoissa on mukana lähteenä käyttämäni politiikan ja talouselämän asiantuntija Lothar Späth (1994). Hän kirjoitti lähes kymmenen vuotta sitten mielenkiintoisesti Saksojen jälleenyhdistymisestä ja sen aiheuttamista ongelmista. Monet hänen ennustuksistaan ovat käyneet toteen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Itäsaksalaiset odottivat Helmut Kohlin lupauksen täyttymistä ja nopeaa elintason paranemista. Länsisaksalaiset eivät puolestaan olleet valmiita tekemään mitään uhrauksia, joilla olisivat heikentäneet omaa taloudellista asemaansa. Pian yhdistymisen jälkeen esille nousseet veronkorotukset ja solidaarisuuslisämaksu aiheuttivat tyytymättömyyttä. Vaivattomasta yhdistymisestä muodostuikin erittäin kallis ja aikaavievä prosessi.

Itä-Saksaa kohtasi yhdellä kertaa suunnitelmatalouden kaatuminen ja markkinoiden esiinmarssi. Ulkoisena shokkina tuli itäblokin kauppasuhteiden päättyminen. Sosiaaliset ongelmat, kuten työttömyys ja epätasa-arvoisuus, sekä tahallaan unohdetut ympäristöongelmat ovat uusien osavaltioiden vaivana. Tuottavuuden parantaminen ja uusien markkinoiden löytäminen nousivat heti yhdistymisen myötä esille. Kaksitoista vuotta on kulunut. Tuottavuus on parantunut, mutta ei riittävästi. Palkkataso on kohonnut, mutta myös työttömyys. Markkinoita etsitään yhä.

Entisen Itä-Saksan alueelle virranneiden fiskaalisten siirtojen ja yksityisten sijoitusten pyrkimyksenä on ollut tämän taloudellisesti heikon alueen kilpailukyvyn parantaminen maailmanmarkkinoilla. Toki on huomattava, että yksityinen riskipääoma on usein spekulatiivista. Vaihtoehtona rahavirralle on ihmisvirta eli muuttoliike idän taantuvilta ja työttömyyden vaivaamilta alueilta menestyksekkääseen länteen, mikä samalla aiheuttaa sosiaalisia ja poliittisia ongelmia lähtö- ja tuloalueilla. Nämä ongelmat voidaan välttää, mikäli Saksan hallitus jatkaa uusien osavaltioiden elvyttämispolitiikkaansa. Julkisia rahansiirtoja tullaan tarvitsemaan vielä useiden vuosien ajan. Solidaarisuuslisämaksun keräämistä tullaan jatkamaan ainakin vuoteen 2019 asti. Massiivisia pääomasiirtoja lännestä itään tarvitaan edelleen, jotta itäsaksalaiset yritykset voisivat kilpailla tehokkaasti sekä kotimaisilla että ulkomaisilla markkinoilla.

Aluetaloustieteen teorian mukaan työvoima pyrkii siirtymään alemman palkkatason alueelta korkeamman palkkatason alueelle. Muuttoliike uusista osavaltioista vanhoihin osavaltioihin oli yhdistymisen aikoihin suurta. Vuonna 1990 Itä-Saksan alueelta muutti Länsi-Saksan alueelle 2 % koko väkimäärästä. Nettomuutto on sittemmin huomattavasti pienentynyt samalla kun idän

palkkataso on saavuttanut lännen palkkatasoa. Vanhojen osavaltioiden palkkataso jäi kuitenkin saavuttamatta ja 1990-luvun lopulta lähtien palkkaerot ovat olleet kasvussa. Nettomuutto uusista vanhoihin osavaltioihin on viime vuosina niinkään ollut kasvussa.

Lopuksi lienee aiheellista pohtia myös Euroopan Unionin mahdollisesti jo vuonna 2004 tapahtuvaa itälaajentumista. Tilanne on samanlainen kuin Saksojen yhdistymisessä, mutta kuitenkin täysin eri. Saksojen yhdistymisessä palkkapolitiikka ajoi ennen kaikkea itäsaksalaisten palkkojen korottamista länsisaksalaisten tasolle. Yritysten kilpailukyky heikkeni dramaattisesti ja markkinat puuttuivat. Itä-Euroopan muissa siirtymätalouksissa ollaan totuteltu markkinatalouteen 1990-luvun alusta lähtien. Yritysten kilpailukyky ja tuottavuus ovat nousseet. Palkkataso on edelleen EU-maihin verrattuna alhainen, mutta se on noussut vuosien varrella tuottavuuden mukana. Kansalaisille annetaan viime kädessä kansanäänestyksen muodossa mahdollisuus päättää liittymisestä.

LÄHTEET

- Armstrong, H. & Taylor, J. 2000. *Regional Economics and Policy*. 3. Edition. Cornwall: MPG Books Ltd.
- Aufschwung Ost – Künstlich ernährt. 1996. Spiegel nro. 22, 27.5.1996, 97.
- Barro, R. & Sala-I-Martin, X. 1999. *Economic Growth*. (Originally published by McGraw-Hill, Inc., New York 1995). USA: First MIT Press Edition.
- Bedau, K.-D. 1996. Löhne und Gehälter in Ost- und Westdeutschland gleichen sich an, Lohnstückkosten jedoch nicht. DIW-Wochenbericht 8/1996. Löydettävissä internet-osoitteesta <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang96>> luettu 10.6.2002.
- Bedau, K.-D. 1999. Völlige Angleichung der Ost-West-Arbeitnehmereinkommen nicht in Sicht. DIW-Wochenbericht 15/1999. Löydettävissä myös internet-osoitteesta <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang99>> luettu 10.6.2002.
- Blanchard, O., Dornbusch, R., Krugman, P. & Layard, R. 1992. *East-West Migration: The Alternatives*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Bontrup, H. 1998. *Volkswirtschaftslehre. Grundlagen der Mikro- und Makroökonomie*. München: Oldenbourg.
- Brenke, K. 2001. Löhne in Ostdeutschland – Anpassung an das westdeutsche Niveau erst auf langer Sicht möglich. DIW-Wochenbericht 24/2001. Löydettävissä myös internet-osoitteesta <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang01>> luettu 10.6.2002.
- Burda, M. & Wyplosz, C. 1997. *Macroeconomics: A European Text 2nd Edition*. Oxford: Oxford University Press.
- Carlin, W. & Soskice, D. 1990. *Macroeconomics and the Wage Bargain: A Modern Approach to Employment, Inflation and the Exchange Rate*. Oxford: Oxford University Press.
- Cipolla, C. (toim.) 1986. *Europäische Wirtschaftsgeschichte. Band 5. Die europäischen Volkswirtschaften im zwanzigsten Jahrhundert. Kääntänyt englanninkielisestä alkuperäisteoksesta The Fontana Economic History of Europe saksaksi K. Borchardt*. Stuttgart: Fisher Verlag.
- Clague, C. 1992. *The Journey to a Market Economy*. Teoksessa Clague, C. & Rausser, G. (toim.) *The Emergence of Market Economies in Eastern Europe*. Oxford and Cambridge, MA: Basil Blackwell, 1-22.
- Collier, I. 1991. On the First Year of German Monetary, Economic and Social Union. *The Journal of Economic Perspectives* 5 (4), 179-186.
- Collier, I. & Siebert, H. 1991. The Economic Intergration of Post-Wall Germany. *The American Economic Review* 81 (2), 196-201.
- Csaba, L. 1995. *The Capitalist Revolution in Eastern Europe*. Hants: Edward Elgar Publishing Limited.

- Die Landestagung der CDA hat beschlossen. 2000. Löydettävissä internet-osoitteesta <URL: <http://www.cda.berlin.de/specht1.htm/>> luettu 3.12.2001.
- Dyck, I. J. Alexander. 1997. Privatization in Eastern Germany: Management Selection and Economic Transition. *The American Economic Review* 87 (4), 565-597.
- Fitzroy, E. & Funke, M. 1998. Skills, wages and employment in east and west Germany. *Regional Studies* 32 (5), 459-467.
- Frank, B. & Pflüger, M. 2002. Agglomeration und regionale Arbeitsmärkte. Ergebnisse eines internationalen Workshops des DIW Berlin vom 11. bis 13. April 2002. *DIW-Wochenbericht* 19/2002. Löydettävissä myös internet-osoitteesta <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang02>> luettu 10.6.2002.
- Franz, W. 1994. *Arbeitsmarkt-Ökonomik*. 2. Auflage. Berlin: Springer-Verlag.
- Frese, M. & Immler, B. 1993. Eigeninitiative: Unterschiede zwischen Ost- und Westdeutschland und der spezifische Fall der Weiterbildung. Teoksessa Eissel, D. (toim.) *Wirtschaftsstandort Ostdeutschland: Bestandsaufnahme und Bedingungen für den Wiederaufbau*. Marburg: Schüren Presseverlag, 62-77.
- Glastetter, W., Högemann, G. & Marquardt, R. 1991. *Die wirtschaftliche Entwicklung in der Bundesrepublik Deutschland 1950-1989*. Frankfurt: Campus Verlag.
- Gornig, M. & Görzig, B. 2001. Ostdeutschland: Sind die Löhne das Wettbewerbsproblem der Betriebe? *DIW-Wochenbericht* 17/2001. Löydettävissä myös internet-osoitteesta <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang01>> luettu 10.6.2002.
- Grabka, M. & Otto, B. 2001. Angleichung der Markteinkommen privater Haushalte zwischen Ost- und Westdeutschland nicht in Sicht. *DIW-Wochenbericht* 4/2001. Saatavilla internetistä <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang01>> luettu 10.6.2002.
- Institut der deutschen Wirtschaft Köln. <URL: <http://www.iw-koeln.de>>.
- Järvinen, E. 1999. Saksan itsetunto nousee. *Suomen Kuvalehti* 83 (30), 22-23.
- Kuechler, M. 1992. The Road to German Unity: Mass Sentiment in East and West Germany. *Public Opinion Quarterly* 56 (1), 53-76.
- Kuran, T. 1991. The East European Revolution of 1989: Is It Surprising that We Were Surprised? *The American Economic Review* 81 (2), 121-125.
- Kurz, R. 1991. *Federal Republic of Germany*. Teoksessa Somers, F. (toim.) *European Economies: a Comparative Study*. Avon: The Bath Press, 25-53.
- Kuusela, H. & Ollikainen, R. (toim.) 1999. *Riskit ja riskienhallinta*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Lange, T. 1996. The labour market in East Germany revisited. *Journal of European Industrial Training* 20 (4), 17-22.

- Lange, T. & Pugh, G. 1998. Wage Policy and transition in Eastern Germany. *International Journal of Manpower* 19 (1/2), 95-114.
- McCann, P. 2001. *Urban and Regional Economics*. New York: Oxford University Press Inc.
- McDonald, I. 1990. *Inflation and Unemployment. Macroeconomics with a Range of Equilibria*. Oxford and Cambridge, MA: Basil Blackwell.
- Nurminen, T. 2001. Saksan talous on jäykkien työmarkkinoiden uhri. *Kauppalehti* 235/2001, 13.
- Pekkarinen, J. & Sutela, P. 1996. *Kansantaloustiede*. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Piispa, A. 2001. Muuttoliike jatkuu. *Suomen Kuvalehti* 85 (1), 124-126.
- Raff, D. 1996. *Deutsche Geschichte vom alten Reich zum vereinten Deutschland*. München: Wilhelm Heyne Verlag, 397-510.
- Rekiaro, I. (käänt.) 1993. Saksa. Teoksessa *Maailma Nyt. Osa Länsi- ja Keski-Eurooppa*. Alkuperäisteos *The Encyclopedia of Peoples and Places*. Gütersloh: (Mohndruck Graphische Betriebe GmbH) Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös, 8-53.
- Rothschild, K. 1994. *Theorien der Arbeitslosigkeit 2. Auflage*. München: Oldenbourg.
- Saarela, A. 2002. *Saksa vuonna 2002 – Kaksi Saksaa*. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta Kandidaatintutkielma.
- Sadeniemi, P. 1998. Schröder ja globaali muutos. *Helsingin Sanomat* 10.3.1998.
- Schneider, G. 1988. *Wirtschaftswunder DDR*. Köln: Bund-Verlag GmbH.
- Shapiro, C. & Stiglitz, J. 1984. Equilibrium Unemployment as a Discipline Device. *The American Economic Review* 74 (June), 433-444.
- Siebert, H. 2000. *Einführung in die Volkswirtschaftslehre*. 13. Auflage. Stuttgart: W. Kohlhammer Druckerei GmbH & Co.
- Siems, D. 2001. Dem Gesundheitssystem droht der Kollaps. *Die Welt* 28.12.2001, Wirtschaft, 13.
- Sind Sie ein Versager, Herr Waigel? 1996. *Stern* 46/1996, 7.11.1996, 52-56.
- Somers, F. (toim.) 1991. *European Economies: a Comparative Study*. Avon: The Bath Press, 1-19.
- Späth, L. 1994. Die Wiedervereinigung als Handikap? Teoksessa Wehling, H.-G. (toim.) *Standort Deutschland*. Stuttgart: W. Kohlhammer Druckerei GmbH & Co., 179-192.
- Statistisches Bundesamt. <URL: <http://www.destatis.de>>.
- Statistisches Landesamt Baden-Württemberg. <URL: <http://www.statistik-bw.de>>.
- Svejnar, J. 1991. Microeconomic Issues in the Transition to a Market Economy. *The Journal of Economic Perspectives* 5 (4), 123-138.

- Tarifpolitik im Zuge der Deutschen Einigung. 1990. Grundlinien künftiger Tarifpolitik in den neuen Bundesländern. 18.12.1990. Friedrich Ebert Stiftung, Digitale Bibliothek. Potsdam. Saatavilla internetistä <URL: <http://www.fes.de/fulltext/fo-wirtschaft/00280002.htm>> luettu 3.12.2001.
- Taylor, F. 1978 & 1922. Die Grundsätze wissenschaftlicher Betriebsführung. Weinheim: Beltz.
- Tietz, B. & Zentes, J. (toim.) 1993. Ost-Marketing. Erfolgspotentiale osteuropäischer Konsumgütermärkte. Düsseldorf: ECON Verlag, 13-62.
- Tiilikainen, T. 2001a. Hyvästi C.C.C.P. Suomen Kuvalehti 85 (33), 20-25.
- Vesikansa, J. 2000a. Kohl ei lavertele. Suomen Kuvalehti 84 (28), 16-20.
- Vesikansa, J. 2000b. Laajentuminen uhkaa suistua raiteilta. Suomen Kuvalehti 84 (44), 28-31.
- Vesper, D. 2001. Zum infrastrukturellen Nachholbedarf in Ostdeutschland. DIW-Wochenbericht 20/2001. Löydettävissä myös internet-osoitteesta <URL: <http://www.diw.de/deutsch/publikationen/wochenberichte/jahrgang01>> luettu 10.6.2002.
- Visuri P. 1994. Saksa Euroopan keskellä. Geopoliittinen näkökulma Saksan kysymykseen. Teoksessa Kähkönen, J. (toim.) Euroopan murroksessa. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos. Tutkimuksia No. 55, 1994. Tampere: Tammer-Paino Oy, 161-188.
- Wolf-Doettinchem, L. 2000. Mehr netto fuer alle? Stern 52/2000, 142.
- Ökosteuer – Altersvorsorge – Job-Aktiv-Gesetz – Anti-Terror-Paket. Neue Regelungen zum 1. Januar. 2001. Süddeutsche Zeitung 28./29.12.2001, Handelsblatt, 6.

LIITE 1 Saksan osavaltiot: pinta-ala ja väkiluku (Statistisches Bundesamt Deutschland)

Tilanne 31.12.2000 Osavaltio	Pinta-ala Km ²	Väkiluku 1 000		
		Yhteensä	Miehiä	Naisia

VANHAT OSAVALTIOT

Baden-Württemberg	35 751,36	10 524	5 157	5 367
Bayern	70 547,85	12 230	5 974	6 256
Bremen	404,23	660	318	342
Hamburg	755,32	1 715	831	884
Hessen	21 114,38	6 068	2 973	3 095
Niedersachsen	47 615,70	7 926	3 876	4 050
Nordrhein-Westfalen	34 081,37	18 010	8 757	9 253
Rheinland-Pfalz	19 846,99	4 035	1 977	2 058
Saarland	2 568,51	1 068	518	550
Schleswig-Holstein	15 763,11	2 790	1 364	1 426
Yhteensä	248 448,82	65 026	31 745	33 281

UUDET OSAVALTIOT

Berlin	891,69	3 383	1 644	1 739
Brandenburg	29 477,02	2 602	1 283	1 319
Mecklenburg-Vorpommern	23 172,52	1 776	878	898
Sachsen	18 413,02	4 426	2 145	2 281
Sachsen-Anhalt	20 446,49	2 615	1 271	1 344
Thüringen	16 171,98	2 431	1 190	1 241
Yhteensä	108 572,72	17 233	8 411	8 822

SAKSA

Yhteensä	357 021,54	82 260	40 157	42 103
----------	------------	--------	--------	--------

LIITE 2 Reaalisen bruttokansantuotteen muutos ja työttömyysaste Saksan liittotasavallassa (vuodesta 1990 alkaen jälleenyhdistynyt Saksa) vuosina 1950-1999 (Siebert 2000, 28-29)

VUOSI	BKT	Tyött.
1950	12,8 %	10,4 %
1951	10,5 %	9,1 %
1952	8,2 %	8,5 %
1953	7,6 %	7,6 %
1954	7,8 %	7,1 %
1955	11,6 %	5,2 %
1956	6,8 %	4,2 %
1957	5,4 %	3,5 %
1958	2,7 %	3,6 %
1959	9,3 %	2,5 %
1960	8,6 %	1,0 %
1961	4,6 %	0,7 %
1962	4,7 %	0,6 %
1963	2,8 %	0,7 %
1964	6,7 %	0,6 %
1965	5,4 %	0,5 %
1966	2,8 %	0,6 %
1967	-0,3 %	1,7 %
1968	5,5 %	1,2 %
1969	7,5 %	0,7 %
1970	5,0 %	0,6 %
1971	3,1 %	0,7 %
1972	4,3 %	0,9 %
1973	4,8 %	1,0 %
1974	0,2 %	2,1 %

VUOSI	BKT	Tyött.
1975	-1,3 %	4,0 %
1976	5,3 %	3,9 %
1977	2,8 %	3,8 %
1978	3,0 %	3,6 %
1979	4,2 %	3,2 %
1980	1,0 %	3,2 %
1981	0,1 %	4,5 %
1982	-0,9 %	6,4 %
1983	1,8 %	7,9 %
1984	2,8 %	7,9 %
1985	2,0 %	8,0 %
1986	2,3 %	7,6 %
1987	1,5 %	7,6 %
1988	3,7 %	7,6 %
1989	3,6 %	6,8 %
1990	5,7 %	6,2 %
1991	5,0 %	5,5 %
1992	2,2 %	7,7 %
1993	-1,1 %	8,9 %
1994	2,3 %	9,6 %
1995	1,7 %	9,4 %
1996	0,8 %	10,4 %
1997	1,8 %	11,4 %
1998	2,3 %	11,1 %
1999	1,4 %	10,5 %

LIITE 3 Uusissa osavaltioissa palkat ovat %:a vanhojen osavaltioiden palkoista (Institut der deutschen Wirtschaft Köln)

Teollisuuden tuntipalkat

VUOSI	Miehet	Naiset	Kaikki
1991	48,1 %	51,6 %	48,7 %
1992	58,3 %	61,3 %	59,1 %
1993	64,3 %	65,8 %	65,0 %
1994	68,0 %	70,5 %	68,8 %
1995	70,5 %	73,5 %	71,3 %
1996	70,9 %	74,7 %	71,7 %
1997	71,7 %	75,3 %	72,3 %
1998	71,5 %	75,6 %	72,0 %
1999	71,3 %	75,5 %	71,8 %
2000	69,4 %	71,3 %	69,3 %
2001	69,7 %	71,9 %	69,5 %

Teollisuuden ja kaupan kuukausipalkat

VUOSI	Miehet	Naiset	Kaikki
1991	44,6 %	53,0 %	44,7 %
1992	57,2 %	67,0 %	57,2 %
1993	65,6 %	75,1 %	65,1 %
1994	71,4 %	80,3 %	70,6 %
1995	75,4 %	84,2 %	74,5 %
1996	74,1 %	81,7 %	72,8 %
1997	75,2 %	82,5 %	73,8 %
1998	75,4 %	83,0 %	74,2 %
1999	75,4 %	83,0 %	74,2 %
2000	77,4 %	82,6 %	75,9 %
2001	76,7 %	81,2 %	75,0 %

LIITE 4 Teollisuuden tuntipalkat (EUR) vanhoissa ja uusissa osavaltioissa (miehet ja naiset) (Institut der deutschen Wirtschaft Köln)

Vanhat osavaltiot Teollisuuden tuntipalkat EUR

VUOSI	Miehet LÄNSI	Naiset LÄNSI	Kaikki LÄNSI	Muutos-%
1991	11,48	8,45	10,97	6,1 %
1992	12,12	8,95	11,60	5,7 %
1993	12,74	9,45	12,24	5,5 %
1994	13,11	9,73	12,61	3,1 %
1995	13,60	10,09	13,07	3,7 %
1996	14,01	10,46	13,49	3,2 %
1997	14,18	10,63	13,67	1,3 %
1998	14,47	10,88	13,96	2,1 %
1999	14,82	11,22	14,31	2,5 %
2000	15,13	11,47	14,64	2,6 %
2001	15,36	11,64	14,86	1,5 %

Uudet osavaltiot Teollisuuden tuntipalkat EUR

VUOSI	Miehet ITÄ	Naiset ITÄ	Kaikki ITÄ	Muutos-%
1991	5,52	4,36	5,34	N.A.
1992	7,07	5,49	6,86	28,3 %
1993	8,19	6,22	7,96	16,1 %
1994	8,92	6,86	8,67	8,9 %
1995	9,59	7,42	9,32	7,6 %
1996	9,94	7,81	9,67	7,6 %
1997	10,16	8,00	9,88	2,1 %
1998	10,34	8,22	10,05	1,7 %
1999	10,57	8,47	10,27	2,2 %
2000	10,50	8,18	10,15	2,1 %
2001	10,71	8,37	10,33	1,8 %

LIITE 5 Teollisuuden ja kaupan kuukausipalkat (EUR) vanhoissa ja uusissa osavaltioissa (miehet ja naiset) (Institut der deutschen Wirtschaft Köln)

Vanhat osavaltiot

Teollisuuden ja kaupan kuukausipalkat EUR

VUOSI	Miehet LÄNSI	Naiset LÄNSI	Kaikki LÄNSI	Muutos-%
1991	2 728	1 781	2 378	6,1 %
1992	2 874	1 886	2 499	5,1 %
1993	2 983	1 984	2 609	4,4 %
1994	3 055	2 051	2 683	2,8 %
1995	3 161	2 138	2 784	3,8 %
1996	3 183	2 171	2 802	3,3 %
1997	3 224	2 230	2 857	2,0 %
1998	3 290	2 289	2 925	2,4 %
1999	3 379	2 361	3 011	2,9 %
2000	3 448	2 428	3 079	2,9 %
2001	3 546	2 506	3 174	3,1 %

Uudet osavaltiot

Teollisuuden ja kaupan kuukausipalkat EUR

VUOSI	Miehet ITÄ	Naiset ITÄ	Kaikki ITÄ	Muutos-%
1991	1 218	944	1 064	N.A.
1992	1 643	1 264	1 430	34,4 %
1993	1 956	1 489	1 699	18,8 %
1994	2 180	1 647	1 893	11,4 %
1995	2 383	1 800	2 073	9,5 %
1996	2 359	1 774	2 039	7,3 %
1997	2 426	1 839	2 109	3,4 %
1998	2 481	1 901	2 171	3,0 %
1999	2 547	1 959	2 234	2,9 %
2000	2 668	2 006	2 336	2,6 %
2001	2 721	2 036	2 382	2,0 %

LIITE 6 Muuttoliike Itä-Saksan ja Länsi-Saksan välillä 1957-1989. Saksan sisäinen muuttoliike uusien (sisältää Itä-Berliinin) ja vanhojen osavaltioiden välillä 1990-2000 (Statistisches Bundesamt Deutschland)

1957 – 1989

Vuosi	Itä-Saksasta			Itä-Saksaan			Nettomuutto		
	Yht.	Miehet	Naiset	Yht.	Miehet	Naiset	Yht.	Miehet	Naiset
1957	418 615	213 600	205 015	47 046	24 921	22 125	371 569	188 679	182 890
1958	259 752	120 620	139 132	33 096	18 106	14 990	226 656	102 514	124 142
1959	182 677	87 767	94 910	32 108	17 611	14 497	150 569	70 156	80 413
1960	247 751	123 287	124 464	25 429	15 308	11 121	222 322	107 979	113 343
1961	236 390	117 563	118 827	19 711	11 139	8 572	216 679	106 424	110 255
1962	21 466	9 535	11 931	8 797	5 226	3 571	12 669	4 309	8 360
1963	47 096	15 379	31 717	4 682	2 755	1 927	42 414	12 624	29 790
1964	39 255	13 471	25 784	4 890	2 664	2 226	34 365	10 807	23 558
1965	29 549	10 475	19 074	5 612	2 802	2 810	23 937	7 673	16 264
1966	24 318	8 537	15 781	4 250	2 116	2 134	20 068	6 421	13 647
1967	20 680	6 996	13 684	3 636	1 693	1 943	17 044	5 303	11 741
1968	18 590	6 337	12 253	2 884	1 263	1 621	15 706	5 074	10 632
1969	20 584	7 061	13 523	2 458	1 011	1 447	18 126	6 050	12 076
1970	20 664	6 792	13 872	2 082	848	1 234	18 582	5 944	12 638
1971	19 876	6 885	12 991	1 849	707	1 142	18 027	6 178	11 849
1972	19 716	7 518	12 198	1 751	649	1 102	17 965	6 869	11 096
1973	17 280	6 404	10 876	1 651	605	1 046	15 629	5 799	9 830
1974	16 159	5 828	10 331	1 513	548	965	14 646	5 280	9 366
1975	20 339	7 874	12 465	1 404	528	876	18 935	7 346	11 589
1976	17 064	6 711	10 353	1 259	493	766	15 805	6 218	9 587
1977	13 924	5 275	8 649	1 215	416	799	12 709	4 859	7 850
1978	14 446	5 640	8 806	1 238	455	783	13 208	5 185	8 023
1979	15 408	6 138	9 270	1 382	484	898	14 026	5 654	8 372
1980	15 774	6 376	9 398	1 560	577	983	14 214	5 799	8 415
1981	18 253	7 996	10 257	1 723	728	995	16 530	7 268	9 262
1982	15 544	6 847	8 697	1 528	536	992	14 016	6 311	7 705
1983	13 400	5 944	7 456	1 344	465	879	12 056	5 479	6 577
1984	42 316	21 004	21 312	1 643	673	970	40 673	20 331	20 342
1985	28 439	13 861	14 578	2 039	848	1 191	26 400	13 013	13 387
1986	29 459	14 282	15 177	2 625	1 266	1 359	26 834	13 016	13 818
1987	22 838	10 572	12 266	2 414	1 070	1 344	20 424	9 502	10 922
1988	43 314	21 430	21 884	2 508	1 120	1 388	40 806	20 310	20 496
1989	388 396	210 520	177 876	5 135	2 619	2 516	383 261	207 901	175 360

1990 – 2002

Vuosi	Itä-Saksasta			Itä-Saksaan			Nettomuutto		
	Yht.	Miehet	Naiset	Yht.	Miehet	Naiset	Yht.	Miehet	Naiset
1990	395 343	232 266	163 077	36 217	25 221	10 996	359 126	207 045	152 081
1991	249 743	125 884	123 859	80 267	55 657	24 610	169 476	70 227	99 249
1992	199 170	98 334	100 836	111 345	73 008	38 337	87 825	25 326	62 499
1993	172 386	85 072	87 314	119 100	73 722	45 378	53 286	11 350	41 936
1994	163 034	79 675	83 359	135 774	79 338	56 436	27 260	337	26 923
1995	168 336	83 495	84 841	143 063	81 791	61 272	25 273	1 704	23 569
1996	166 007	83 824	82 183	151 973	85 005	66 968	14 034	-1 181	15 215
1997	167 789	84 887	82 902	157 348	85 821	71 527	10 441	-934	11 375
1998	182 478	92 687	89 791	151 750	81 787	69 963	30 728	10 900	19 828
1999	195 530	99 004	96 526	151 943	80 759	71 184	43 587	18 245	25 342
2000	214 456	108 055	106 401	153 179	79 808	73 371	61 277	28 247	33 030